

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MANICA PREŠEREN

KAKO LJUBITI?
Ljubezen v svetovalni literaturi

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MANICA PREŠEREN
Mentorica: doc. Dr. ZDENKA ŠADL

KAKO LJUBITI?
Ljubezen v svetovalni literaturi

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2007

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Zdenki Šadl za dobre nasvete in komentarje, ki so mi pomagali pri pisanju in izboljšanju diplomskega dela. Zahvalila bi se tudi prijateljici Brigiti Resnik, ki si je vzela čas za lektoriranje moje diplomske naloge ter sestrični Heleni Kaker in prijateljici Aniti Vlainič, ki sta pomagali pri odpravljanju napak pri povzetku. Posebno zahvalo pa si zaslužita moja mama in oče, ki sta me tekom študija finančno podpirala in mi stala ob strani. Pri tem sta se dobro odrezala tudi moj brat Rok in fant Sašo, ki sta mi vedno na razpolago s svojimi nasveti in vzpodbudami. Najlepša hvala Vsem.

Kako ljubiti? Ljubezen v svetovalni literaturi.

V diplomski nalogi je avtorica raziskovala, kakšne nasvete dajejo popularni ljubezenski priročniki. Zanimalo jo je, ali avtorji ljubezenskih priročnikov z nasveti in zgodbami vzpodbujajo bralke/bralce k enakopravnemu partnerskemu razmerju in k osvobajanju iz tradicionalnih polariziranih spolnih vlog ali nasprotno, dajejo nasvete, ki vzdržujejo neenakopravno partnersko razmerje. Z analizo štirinajstih ljubezenskih priročnikov, ki so bili med leti 2000 in 2005 v slovenskih knjižnicah najpogosteje izposojani, avtorica tako ugotavlja, da zastavljene hipoteze, da priročniki ne vključujejo emancipatoričnega potenciala in ne usmerjajo k enakopravnosti spolov, ni mogoče potrditi, kot tudi ne povsem zavrniti. Največ ljubezenskih priročnikov je mešanica nasvetov, ki delno vzpodbujajo enakopravno partnersko razmerje in delno ohranjajo stare vzorce polariziranih spolnih vlog. Ljubezenski priročniki največkrat svetujejo spremembo ženskega vedenja in razumevanja ter se z nasveti obračajo le na ženske. Emancipatorični priročniki vidijo vzrok neenakopravnosti večinoma v psihi žensk in poudarjajo individualno odgovornost, pozabljajo pa na družbene okoliščine neenakopravnosti. Poleg analize priročnikov je avtorica predstavila tudi socialno zgodovino ljubezni ter značilnosti današnjih intimnih ljubezenskih razmerij.

Ključne besede: *ljubezen, priročniki, svetovalna literatura, spol, enakopravnost*

How to love? Love in advice literature.

In the thesis the author researched the advice given to readers of the popular love manuals. She explored if authors of love manuals encourage their readers with advice and stories to practise equal relationships and to liberate themselves from traditional gender roles or in contrary: they offer advice that contribute to maintenance of unequal relationships. With the analyses of fourteen love manuals, which were most frequently borrowed from the Slovenian libraries between the years 2000 and 2005, the author concludes, that the hypotheses, that manuals do not include emancipatorical potencial and do not encourage gender equality, can not be confirmed. Most of love manuals are considered as a mixture of advice, which partly encourage equal relationship and partly maintain old patterns of polarized gender roles. Love manuals often advise a change in women's behaviour and understanding; when giving advice their focus is only on women. Emancipatorical manuals see the reasons for inequality in women psyche and they encourage individual responsibility, but forget the social background of the inequality. Besides the manual analyses the author introduces social history of love and characteristics of today's intimate relationships.

Key words: *love, manuals, advice literature, gender, equality*

KAZALO

1. UVOD	6
2. KAJ JE BILA IN JE LJUBEZEN	9
2.1 OPREDELITEV LJUBEZNI	9
2.2 SOCIALNA ZGODOVINA LJUBEZNI IN Z NJO POVEZANA DRUŽBENA VLOGA SPOLOV	10
2.2.1 <i>Ljubezen in zakonsko razmerje 17. in 18. stoletja</i>	10
2.2.2 <i>»Poroka iz ljubezni« poznega 18. in 19. stoletja ter feminizacija ljubezni</i>	15
2.2.3 <i>Ljubezen v 20. stoletju: detradicionalizacija in individualizacija</i>	21
2.3 DANAŠNJA INTIMNA LJUBEZENSKA RAZMERJA	22
3. DRUŽBENA (NE)ENAKOST SPOLOV, ENAKOPRAVNOST IN EMANCIPACIJA	28
4. SVETOVALNA LITERATURA	33
5. LJUBEZEN V SVETOVALNI LITERATURI	37
5.1 PREDMET RAZISKOVANJA: OSNOVNA TEZA IN METODOLOGIJA	37
5.2 UGOTOVITVE EMPIRIČNEGA DELA	38
5.2.1 <i>K emancipaciji usmerjeni nasveti</i>	39
5.2.1.1 Drugačno samozavedanje žensk.....	39
5.2.1.2 Izražanje negativnih čustev	41
5.2.1.3 Ljubezenska čustva in spolnost	43
5.2.1.4 Komunikacija med partnerjema	44
5.2.1.5 Zaposlitev, gospodinjstvo in materinstvo.....	45
5.2.1.6 Drugačen pogled na koncept moškosti in ženskosti.....	47
5.2.1.7 Mnenja o enakopravnosti	48
5.2.2 <i>Nasveti z neemancipatoričnim potencialom</i>	50
5.2.2.1 Različnost moških in žensk	50
5.2.2.2 Komunikacija moških in žensk	55
5.2.2.3 Zagovarjanje razlik v čustvovanju	63
5.2.2.4 Intimna ljubezenska razmerja in spolnost	66
5.2.2.5 Različne potrebe moških in žensk	72
5.2.2.6 Gospodinjstvo, starševstvo in zaposlitev	74
5.2.3 <i>Sklepne ugotovitve empiričnega dela</i>	76
6. SKLEP	79
7. LITERATURA	83

1. Uvod

*»Za mene, ti čížika, si prava ljubezen,
Aktivno se trudim ves čas biti trezen.*

*Nobena do zdaj me še ni ukrotila,
A Manca ti moja, si prav to storila!
Je prav to, al ne- pokazal bo čas,
In midva takrat bova pela na glas.
Na stara si leta bova priznala,
O, prav sva nardila, ko skup sva ostala!*

*Pa kakšna bo kriza tud kdaj nastopila,
Resnično podporo si bova nudila,
Vsako težavo bova prebrodila,
Ob mrzlih večerih se v odejo zavila.*

*Ob najini prvi-še dosti jih pride...
Bilanca je krasna, vse se izide...
Le kdaj kakšen kregec med naju mora prit,
Ej čížika ti moja- ga brcneva v ...
Te potlej objamem, še bolj nežno kot prej,
Na uho ti prišepnem- vse je OK!
Iskreno želim si, da skup bi ostala, da
Cesta bi naju še daleč peljala,
Objeta na koncu bi skupaj zaspala.«
(Sašo Šalamun)*

Pesmica nam je lahko v pomoč pri uvodni opredelitvi ljubezni v posttradicionalnih zahodnih družbah. V njej je izpeta ljubezenska negotovost, želja vseživljenjske ljubezni (*Na stara si leta bova priznala, O, prav sva nardila, ko skup sva ostala!*), zavedanje, da je ljubezen 'trdo delo', da prinaša tudi krize, težave, ki vodijo v prepire, da ta zahteva emocionalno delo obeh partnerjev (*Le kdaj kakšen kregec med naju mora prit, Ej čížika ti moja- ga brcneva v ...*) in da je ljubezen vpeta v 'bilanco', kot pravi pisec pesmi, torej da nanjo vplivajo tudi drugi sistemi in podsistemi, v katere sta vsakodnevno vpeta zaljubljenca, ljubimca. Čustva so močna, a prihodnost je neznana: koliko časa bo ljubezensko razmerje trajalo, je za ljubimca vprašanje časa (*Je prav to, al ne- pokazal bo čas*).

Z umikanjem tradicionalnih družbenih pravil iz ljubezenskega življenja individua, ki so mu v preteklosti narekovala 'pot življenja' in določala njegovo usodo in z izginjanjem polariziranih, pripisanih vlog spolov, ki so posamezniku dajale gotovost, stabilnost in določeno identiteto, se mora posameznik/-ica neizogibno soočiti z lastnim iskanjem odgovorov na vrsto vprašanj,

ki mu/ji jih vsiljuje tako pridobljena svoboda. Samoumevnost (ljubezenskega) življenja se torej izgublja. Posamezniki tako vse pogostejše iščejo odgovore na svoja vprašanja v novih institucijah, ki za posameznika/-ico proizvajajo in mu/ji posredujejo smisel (ljubezenskega) življenja ter mu/ji tako dajejo orientacijo za življenje (na ljubezenskem področju). Takšne institucije so na primer mediji množične komunikacije (radijske/ televizijske oddaje, časopisi in revije,...), razne smeri psihoterapije, posvetovalnice, seminarji, tečaji, delavnice in različne knjige za samopomoč, ki ponujajo nasvete za (ljubezensko) življenje. Te nove institucije, ki pomagajo najti smisel posameznikovega življenja, črpajo navdih iz različnih kultur in dob. Tako tudi v različnih knjigah za samopomoč/svetovalni literaturi/priročnikih za ljubezenske zadeve najdemo različne napotke in prepričanja o tem, kako naj bi se posameznika vedla kot moški in ženska v ljubezenskem razmerju in na kakšen način naj bi dosegla uspešno intimno partnersko razmerje ter osebno zadovoljstvo.

Preučevanje ljubezni v svetovalni literaturi oziroma literaturi za samopomoč pa je namen naše nadaljne razprave in analize. Zanimalo nas bo, kakšne napotke daje tovrstna literatura za partnerstvo, natančneje, kakšen status in funkcije v ljubezni pripisuje spoloma in kako definira oziroma dojema ljubezensko razmerje. Z drugimi besedami, preučili bomo, koliko svetovalna literatura s področja ljubezenskih odnosov partnerski odnos usmerja v smeri enakosti in enakopravnosti med spoloma, ali morda napeljuje na tradicionalno spolno pripisano vedenje, ki utrjuje *status quo*, in kakšne nasvete ponuja v pomoč partnerjem za dosego obojestransko zadovoljujočega intimnega razmerja.

Obravnava ljubezenskega razmerja, ki je področje zasebne sfere, v mediju, kot so svetovalne knjige za samopomoč, ki so pomemben del posredovanja normativnega vedenja in ustvarjanja interpretacij ljubezni, se zdi aktualna. V sodobnih zahodnih družbah so razprave o enakih možnostih spolov vedno bolj aktualna politična tematika, tako na nacionalni kot internacionalni ravni. Doseganje enakih možnosti žensk in moških v javni sferi je neizbežno povezano z udejanjanjem enakosti spolov tudi v zasebnosti, slednja je po A. Giddensu (glej Giddens, 2000: 196, 197) do neke mere celo njen pogoj. Analiza svetovalne literature je lahko delni pokazatelj tendenc zasebne sfere: ali bodo bralci tovrstne literature usmerjeni k emancipiranemu in enakopravnemu partnerskemu razmerju.

Hipoteza, ki jo nameravam preveriti z analizo vsebine nasvetov v priročnikih o ljubezni, je, da **obrnava razmerij in odnosov med heteroseksualnimi intimnimi partnerji v svetovalni**

literaturi/literaturi za samopomoč/priročnikih ne vključuje emancipatoričnega potenciala oziroma ni usmerjena k doseganju enakopravnosti spolov.

Na poti preverjanja hipoteze bomo najprej predstavili teoretične ugotovitve, na katere se bomo naslonili pri analizi svetovalne literature. Tako bomo v drugem poglavju najprej opredelili pojme, kot so partnerstvo, ljubezen in intimnost. V okviru tega poglavja bomo poleg same opredelitve ljubezni predstavili tudi socialno zgodovino ljubezni. V tej povezavi bomo najprej osvetlili funkcijo in vlogo ljubezenskih odnosov v predindustrijski dobi na splošno, nekoliko podrobneje pa bomo obravnavali partnerska razmerja v okviru kmečke družine, družine podeželskih delavcev na domu in rokodelske družine. Tu se bomo dotaknili tudi feminizacije ljubezni v industrijskem obdobju in romantične ljubezni, posebno pozornost pa bomo namenili tudi ljubezenskim razmerjem današnjega časa, kjer bomo opisali njene osnovne značilnosti. V tretjem poglavju bo predstavljena krajša razprava o emancipaciji, kjer bomo predstavili trenutno doseženo stanje in navedli možne prihodnje smeri njenega razvijanja ter dileme, ki so z njo povezane. V četrtem poglavju bomo spregovorili o novih pogojih (ljubezenskega) življenja v družbeni realnosti in s tem povezanimi vzroki za uporabo svetovalne literature ter o njenih funkcijah. Na kratko bomo podali tudi ugotovitve že obstoječih raziskav (ljubezenske) svetovalne literature. V petem poglavju bomo predstavili ugotovitve kvalitativne analize izbranih publikacij s področja svetovalne literature o ljubezni. Najprej bomo opredelili uporabljen metodologijo, nato pa se bomo posvetili analizi nasvetov, ki obravnavajo 'odnos do sebe', čustva, posameznikove potrebe, ljubezen, spolnost, komunikacijo, odnos do dela (službe, gospodinjstva, starševstva), koncepte moškosti in ženskosti ter samo enakopravnost. Nasvete izbranih (ljubezenskih) priročnikov bomo razdelili v dve skupini; v prvi predstavljeni skupini so nasveti, ki usmerjajo posameznike/-ice k enakopravnemu ljubezenskemu razmerju in izkazujejo emancipatorični potencial, v drugo skupino pa nasvete, ki zagovarjajo ohranjanje tradicionalnih in stereotipnih spolnih vlog. Na koncu bomo na podlagi ugotovitev analize (delno) potrdili ali (delno) zavrnili našo hipotezo in v šestem poglavju povzeli glavne ugotovitve celotne obravnave.

2. Kaj je bila in je ljubezen

Odgovorimo najprej na vprašanje, kaj pomenijo pojmi, kot so: ljubezen, intimnost, zaljubljenost in partnerstvo. Te pojme, ki so sestavni del naše zastavljene hipoteze, bomo pojasnili tako v njihovem ožjem pomenu, s predstavitvijo definicij, kot tudi s širšim prikazom, torej kakšno vlogo zavzemajo ti pojavi, ki jih označujejo, v zahodnih družbah, pri čemer se bomo posvetili tudi preteklosti.

2.1 Opredelitev ljubezni

Ljubezen, kot jo opredeljuje Slovenski veliki leksikon, je »pozitivna čustvena, miselna, motivacijska in vedenjska naravnost človeka do stvari, živali, soljudi ali samega sebe. V različnih oblikah (npr. romantična, partnerska, materinska, platonična, tovariška) se kaže zlasti v doživljanju (kot močna privlačnost, občutek edinstvenosti) in vedenju (kot želja po fizični bližini, skrb za srečo in blagostanje drugega ipd.).« (2003: 472) Ljubezen je torej nekaj, kar skoraj vsakodnevno čutimo, se po njej ravnamo in o njej razmišljamo (glej Hendrick in Hendrick, 1992: 104).

Posebno intenzivno se ljubezen izraža v *intimnih odnosih*. S tem mislimo na odnose, ki so zasnovani na spolni ljubezni, kot so odnosi ljubimcev in zakonskih partnerjev, vendar pa so to lahko tudi drugačni odnosi, na primer odnosi med starši in otroki, med prijatelji ali tesnimi sodelavci itd. (glej Ule, 2000: 229 in 1993: 65). Intimni odnosi z drugimi pa največ prispevajo k temu, ali je človek v življenju srečen ali nesrečen, če so ti dobri, smo srečni in obratno (Ule, 2000: 229). Razlikovati pa moramo tudi med *zaljubljenostjo* in *ljubeznijo oziroma ljubezenskim razmerjem*. *Zaljubljenost* je intenzivna emocionalna osredotočenost na drugega in se lahko stopnjuje do stanja obsedenosti, navadno med dvema posameznikoma, ki pa ne traja dlje od nekaj tednov ali mesecev (glej Hendrick in Hendrick, 1992: 19, 30). Tovrstni ljubezni pa je soroden tudi pojem *strastna ljubezen (amour passion)*. A. Giddens pravi, da je ta »nekaj, kar izraža splošno povezanost med ljubeznijo in spolnim razmerjem« (Giddens, 2000: 44). Za strastno razmerje je značilna močna čustvena vpletenost z drugo osebo, posebna začaranost, ki nam omaja razsodnost, nas potegne iz rutine vsakdanjega življenja in zaradi strasti lahko zaljubljenca začneta zanemarjati vsakdanje dolžnosti. Strastna ljubezen prihaja v konflikt z rutino vsakdanjega življenja. Svet nam je 'lepši', vendar nas hkrati življenje okoli

nas ne pritegne toliko kot sam ljubezenski objekt. Strastna ljubezen, ki je bolj ali manj obči pojav, je bila v predmoderni za družbeni red in dolžnosti nevarna, zato so jo v večini kultur videli kot zakonolomsko in tako ni bila ne nujen in ne zadosten pogoj za zakonsko zvezo (glej Giddens, 2000: 44). Fizična izkušnja ljubezni ali zaljubljenosti je tista, ki jo lahko izkusijo vsi ljudje, kaj pa pomeni strastna ljubezen in kako je usmerjena, pa je odvisno od kulture (glej Hendrick in Hendrick, 1992: 24). *Ljubezensko razmerje* pa je dolgotrajno in vztrajno partnerstvo dveh oseb, ki lahko traja skozi daljše življenjsko obdobje ali kar vse življenje. Večina ljudi tako enega od svojih ljubezenskih razmerij preoblikuje v partnersko oziroma zakonsko razmerje. Zaljubljenost ali strastna ljubezen je pogosto predhodno stanje in razlog ali celo pogoj za začetek ljubezenskega razmerja oziroma intimnega ljubezenskega partnerstva, vendar pa trajanje ljubezenskega razmerja ni in ne more biti pogojeno samo s kratkotrajno izkušnjo zaljubljenosti (glej Hendrick in Hendrick, 1992: 19, 20).

Človek pa ne pozna ene same oblike ljubezni, ampak jo doživlja in izkazuje v raznolikih oblikah in v odnosu do raznolikih objektov, zato tudi ni možna neka objektivna definicija ljubezni, ki bi zadostila univerzalnim kriterijem (glej Šadl, 2000b: 189). Čeprav ljubezen najdemo v vseh dobah in kulturah, pa njen pomen in vloga, kot čustvovanja in medosebnega odnosa, v njih nista enaka. Ljubezen in ljubezenski odnosi so torej delno družbeno konstruirani, so naučen pojav, ki se prenaša s kulturo iz ene generacije na drugo preko modelov, zgodb, imitacije in neposredno preko kulturnih navodil, delno pa individualno, s subjektivnimi vzorci interpretacije (glej Šadl, 2000a: 383). Na tem mestu prehajamo k prikazu zgodovinskega poteka ljubezni, torej kako se je tekom daljših obdobj postopoma spreminjala njena družbena opredeljenost ter kakšen pomen so te spremembe imele za ženske in moške.

2.2 Socialna zgodovina ljubezni in z njo povezana družbena vloga spolov

2.2.1 Ljubezen in zakonsko razmerje 17. in 18. stoletja

V predindustrijski družbi sedemnajstega in osemnajstega stoletja *zakonska zveza* ni bila le zveza, skupnost dveh posameznikov, moža in žene, ampak je bila zakonska zveza razširjena družina, ki je vključevala dve družini ali celo klane. Zakonska zveza je bila razumljena od zgoraj navzdol, torej kot neposredni del družbenega reda. Od nje je bila odvisna stabilnost družbenega reda in hierarhije, saj zveza med zakoncema ni služila individualni sreči, ampak je

bila sredstvo za vzdrževanje nasledstva. Temeljila je na religioznih temeljih in imela v tem smislu podlago v življenju po smrti in božjem blagoslovu (glej Beck in Beck Gernsheim, 1996: 825 in 1995: 79). »Bila je družbeno zavezujoč način življenja in dela«, kot pravita U. Beck in E. Beck Gernsheim, »večinoma nedostopen posameznikovi intervenciji« (Beck in Beck Gernsheim, 1996: 825). A. Oakley navaja, da je bila poroka v Angliji v sedemnajstem stoletju bistvenega pomena za polnopravno članstvo med odraslimi. Od moških in žensk se je pričakovalo, da se bodo poročili in imeli otroke. V zakonski zvezi osebna ali romantična ljubezen med možem in ženo ni bila pomembna, primarno vlogo v zakonu so imeli interesi razširjene družine. S poroko se je tako oblikovala nova ekonomska enota ter dosmrtna zveza dveh oseb (glej A. Oakley, 2000: 32, 33). Posamezniku/-ici je tako podrobno predpisovala, kaj je znotraj področja dnevnega življenja, dela, ekonomskega delovanja in spolnosti dovoljeno in kaj ne. Kršitelje prevladujočih norm, ki so se seveda pojavljali, so čakale stroge sankcije s strani družine in vaše skupnosti, ki sta bili med seboj tesno prepleteni in sta imeli nadzor nad posamezniki (glej Beck in Beck Gernsheim, 1996: 825).

Ljudje torej niso imeli na izbiro, s kom se bodo poročili, njihova izbira partnerja je bila omejena z določenimi kriteriji, kot so: status in lastnina, rasa in religija. Poroke so bile navadno že vnaprej dogovorjene s strani družine, sorodnikov ali lokalne skupnosti. Redko so se poročali zaradi ljubezni, slednja sploh ni bila pogoj, kot je to večinoma danes. Biti neporočen je bilo celo bolj nezaželeno kot pa poroka z nezaželenim partnerjem in »svoboda izbire je bila skoraj enako omejena za sinove kot pa za hčere«, navaja L. Stone v opisovanju britanskega plemstva v šestnajstem in sedemnajstem stoletju (Stone v Beck in Beck Gernsheim, 1995: 79). Družinske želje so imele pri sklepanju zakonskih zvez prednost pred posameznikovimi željami in ljubezenskimi občutki in če so ta prišla v navzkrižje z osebnimi željami, se je slednje strogo zatrla. Tradicionalna pravila so tako omejevala svobodo posameznikove izbire na ljubezenskem področju, vendar pa so ta dajala zakonskemu življenju neko stabilnost in trajnost (glej Beck in Beck Gernsheim, 1995: 79-80).

Položaj zakonske zveze in pomen ljubezni v kmečkih družinah, družinah podeželskih delavcev na domu in rokodelskih družinah srednjeevropskega prostora podrobno oriše R. Sieder v delu *Socialna zgodovina družine* (1998). Za **kmečke družine** avtor ugotavlja, da je bila poroka brezpogojna predpostavka, če je hotel nekdo dobiti zemljiško posest in ohraniti kmetijo, ki jo je podedoval. Kmečke družine brez zakonskega para si v osemnajstem in devetnajstem stoletju tako praviloma ni mogoče zamisliti. Položaja kmeta in kmetice sta

morala biti vedno zasedena, razen v redkih izjemah (kriznih obdobjih in začasnih rešitvah). Za kmetije je bila pomembna gospodarsko 'razumna' izbira partnerja, zaradi vpetosti individua v družbeni sistem proizvodnje, varovanja posesti in njenega prenosa iz roda v rod. Izbira partnerja se je dotikala tudi celotne gospodinjske skupnosti, staršev, bratov in sester ter služinčadi. Zato je bilo koristno, če je o izbiri zakonca odločal kolektivni interes hišne skupnosti in ne osebni interes dveh posameznikov, ki bi lahko vodil v osebni in gospodarski polom. Ta izbira pa se je dogajala s pomočjo »ženitnega posredništva pod taktirko in nadzorom vaše mladine, ki je bila seznanjena z gospodarskimi razmerji« ter s pomočjo staršev in sorodnikov, v skrajnem primeru pa je zakonsko zvezo uredil 'zvodnik' (Sieder, 1998: 55). Pri izbiri zakonca so bili pomembni predvsem kriteriji, kot je zemljiška posest, osebna delovna zmožnost, kot je telesna moč in zdravje, ter dota iz gospodinjstva staršev, manj odločilnega pomena pa sta bili telesna privlačnost in osebno izžarevanje, ki pa sta tudi imeli določeno vlogo. Pri poročanju pa je pogosto veljalo tudi pravilo, da so hčere oddajali v zakon 'po vrsti' - najprej najstarejšo v hiši živečo hčer in šele potem njej mlajšo. Instrumentalni značaj izbire partnerja je lahko vodil tudi k velikim starostnim razlikam med zakoncema. Zaradi velike umrljivosti, zlasti pri ženskah ob porodu ter nizke povprečne življenjske dobe, so bile pogoste tudi ponovne poroke, zlasti če dedič kmetije še ni bil dovolj star ali pa je bilo preveč otrok. Druge in tretje poroke moških, pogosto z mlajšimi ženskami, so bile pogostejše kot pa ponovne poroke kmetic, ta je navadno kmetijo prepustila enemu od svojih naslednikov (glej Sieder, 1998: 53- 56).

Nekoliko drugačne razmere v zvezi s poroko in ljubeznijo pa so se začele pojavljati v **družinah podeželskih delavcev na domu**. Družine delavcev na domu so bile »prehodna oblika med družinami kmetov in rokodelcev ter družinami mezdno odvisnih delavcev in nameščencev industrijskega veka« (Sieder, 1998: 67). Preživljali so se z domačo obrtjo - izdelava blaga je potekala na domu delavcev. Za razliko od rokodelcev delavci na domu niso sami prodajali izdelanega blaga končnemu uporabniku. Če pa surovin niso pridelali sami (npr. lana, konoplje), so zanje dobili predujem od trgovca ali prekupčevalca (založnika) ali pa so jih dobili od njega in na ta način je trgovec/prekupčevalec 'založil' svoj kapital. Za delavce na domu je bila značilna nižja starost ob poroki, kot pa je bila starost, ob kateri so se poročali kmetje in rokodelci iste pokrajine. Razlog temu je bil ta, da ti niso bili vezani na predajo kmetije ali na formalni zaključek šolanja oziroma pridobitev mojstrskega naziva v rokodelstvu. Poleg tega pa so zgodnje poroke in ustanovitev lastnega gospodinjstva vzpodbujale tudi življenjske razmere v rodovnih družinah, ki so mladim članom družine

večinoma onemogočale spolno življenje. Zaradi možnosti zaslužka od domače industrijske obrti ni bilo več nujno, da se razpoložljiva zemljiška posest pri dedovanju ohrani v prvotni velikosti, kot je bilo to nujno potrebno in v navadi pri kmetih. Zemljiško posest so v času dedovanja lahko razdelili med vse svoje otroke. Tako se je postopno spremenil vzorec kmečkega poročanja in dedovanja. Z novim načinom preživljanja, ki ga je omogočalo delo na domu, poroka tako ni mogla več ogroziti eksistenčnega položaja in nadaljne usode članov družine orientacije mladoporočencev, torej staršev ter bratov in sester. Starši delavcev na domu so imeli tako vse manjše možnosti, da bi obdržali oblast in nadzor nad svojimi otroki. Osebni interesi mladih pri odločanju o izbiri partnerja za poroko so imeli tako vedno večji pomen v razmerju do skupinskih interesov družine. Simpatija in spolna privlačnost sta verjetno imeli vse večji pomen. »Ta *personalizacija izbire partnerja* in poroka pa je zbudila nezaupanje in nejevoljo cerkvene in posvetne gosposke, saj je s tradicionalnega zornega kota pogosto vodila v gospodarsko 'nespametne' poroke« (Sieder, 1998: 79). Sicer pa je na izbiro partnerja in boljše možnosti za poroko še vedno vplivala ročna spretnost (na primer, da je znal tkati) in imetje delovnih orodij za določeno ročno spretnost (kot na primer statve ali kolovrat). Zakon je še vedno ostal predvsem delovno razmerje, na kar se je bilo potrebno pri izbiri partnerja vselej ozirati. Tako so se na primer tkalci prizadevali, da so si našli zakonca iz družine tkalcev in tudi kmetje in dninarji so pri izbiri partnerja ostajali večinoma med sebi enakimi. V veliki meri je bila torej uveljavljena socialna endogamija. Njen vzrok pa ni bil le ta, da je bilo delo na domu dejavnost, ki sta jo opravljala oba zakonca skupaj, ampak gotovo tudi kulturni pečat, ki ga je imelo odraščanje v rodovni družini, zaradi katerega je bila izbira partnerja iz istega okolja boljša kot iz drugih družbenih skupin. Gotovo pa je prihajalo tudi do zaprtja »ženitnega kroga posestniških kmetov v razmerju do delavcev na domu« (Sieder, 1998: 80). Do personalizacije izbire zakonca je tako prišlo le znotraj lastne družbene skupine (glej Sieder, 1998: 67,68, 76-81).

Pri delavcih na domu pa je prišlo do sprememb tudi pri delitvi dela med spoloma. Za razliko od kmečkih in rokodelskih družin, tipična družina delavcev na domu ni poznala strogega razlikovanja med delovnimi nalogami moškega in ženske. Sieder navaja, da »v mnogih pokrajinah lahko najdemo ženske celo kot nožarke in žebjarke, moške pa kot klekljarje ali ročne predilce« (Sieder, 1998: 84). Razmere, v katerih so živeli in delali delavci na domu, so zahtevale opustitev tradicionalne oblike delitve dela moških in žensk, terjale so kar največjo kooperativnost družinskih članov. Moški so tako, če je bilo potrebno, opravili tudi gospodinjska opravila, kadar zanje ženske niso mogle najti časa zaradi dela v domači

industriji. Tako so se rahljale tradicionalne predstave o moškem in ženski, vse dokler ni prišlo do ponovne preobrnitve razmerij. Posvetna in cerkvena oblast sta se nad takšnimi oblikami delitve dela zgražali in v njih videli preobrnitev 'naravnih' odnosov med moškimi in ženskami. Menili so, da hčere delavcev na domu ne bodo dovolj dobro pripravljene na svojo bodočo vlogo mater in gospodinj (glej Sieder, 1998: 84, 85).

V **rokodelskih družinah** je, podobno kot na kmetih, oblika proizvodnje zahtevala, da je na čelu gospodinjske skupnosti zakonski par. Rokodelski mojstri so se poročali šele po petindvajsetem letu starosti, saj je bila njihova sposobnost za poroko tesno povezana z obrtniško samostojnostjo, dekleta pa so se poročala v povprečju kakšni dve leti prej. Tako kot pri kmetih, je tudi v rokodelskih družinah izbira partnerja morala pred vsemi drugimi merili ustrezati gospodarskemu in cehovskemu razumu. To sicer ne pomeni, da naklonjenost med mladoporočencema ni imela nobene vloge. V spletu čustvenih, erotičnih in poslovnih nagibov je pretehtal ta ali oni nagib, vendar pa je izbira zakonskega partnerja morala ustrezati gospodarski primernosti, sicer so poroko lahko preprečila cehovska družbena pravila. Cehi so namreč dostikrat preverjali stanovsko primernost neveste, saj je bila nevesta kot mojstrova soproga sprejeta v ceh, s čemer je bila deležna cehovske časti in zaščite. Krog možnih zakonskih partnerjev je bil tako omejen s kriterijem zakonskega rojstva in častivrednega porekla, vendar pa znotraj posamezne rokodelske panoge ni bila uveljavljena poklicna endogamija, čeprav je bila dobrodošla, če je do nje prišlo. V rokodelskem načinu proizvodnje je bila strokovna usposobljenost (in ne zemljiška posest, kot pri kmetih) tista, ki je najmočnejše določala moč znotraj družine in ceha. Patriarhalni ustroj se je tako zagotavljal z izključevanjem žensk iz rokodelskega učnega procesa in s tem pridobivanja mojstrskega naslova. S tem pa se jih je izključilo tudi iz 'poznavanja sveta', ki so ga pomočniki dobili na potovanjih. Ženskam je bilo tako dodeljeno področje doma - gospodinjska in vrtnarska opravila ter morda še prodaja izgotovljenega blaga. Teh dejavnosti pa so se naučile od svojih mater. Ženske so bile socialno, pravno in politično odvisne od moških. Njen družbeni položaj je bil tako odvisen od njenega moža, kakor tudi njeno članstvo v cehu. Čeprav so imele pravico, da kot vdove še naprej vodijo obrat s kakšnim pomočnikom in povsem razpolagajo z lastninsko pravico, je imela moška družba mestnih cehov še vedno odločilno besedo pri gospodarskih poslih in določanju ter normiranju družbenih razmerij. Rokodelstvo in gospodinjstvo sta bila tako dva ločena področja dela moških in žensk, do izjem je prihajalo le pri revnih mojstrih, ki so običajno obrt opravljali skupaj z ženami. Institucionalizirana delitev dela po spolih je tako vodila v spolno specifične socializacijske vzorce (dekleta se je

usmerjalo k gospodinjskim opravilom, dečke pa v zanimanje za ročne spretnosti in orodja v rokodelski delavnici), ki so pripomogli k izoblikovanju navidez 'naravnih' spolnih vlog (glej Sieder, 1998: 105-109).

Do sredine osemnajstega stoletja je pri kmetih in rokodelcih srednjeevropskega prostora kot tudi pri plemstvu v veliki meri prevladoval stvaren odnos do zakona, saj so bili ljudje 'vraščeni' v proizvodna razmerja, katerih del so bili tudi zakonski in družinski odnosi, iz tega pa je izhajala nujnost gospodarsko razumne izbire partnerja in poroke. Gospodarski in družbeni odnosi so bili tako 'vpisani' v mišljenje in čutenje ljudi (glej Sieder, 1998: 124). F. Cancian ugotavlja, da je bilo pred devetnajstim stoletjem skupno delo v družini razlog za določeno povezanost instrumentalnih in ekspresivnih potez v osebnostih moških in žensk. Zakonca sta bila vpletena v podobne ekonomske aktivnosti in sta si delila skrb za družino. Avtorica pravi, da je prevladovala podoba družine, v kateri sta bila oba, mož in žena, odgovorna za ljubezen, pa tudi družinski člani so se opirali eden na drugega tako z emocionalnega kot materialnega vidika. Podoba neodvisnega posameznika in polariziranost spolnih vlog sta bili še vedno šibki. Družina in zasebna sfera pa sta bili močno prepleteni s skupnostjo oziroma javno sfero. Gospodinjstvo je bilo namreč hierarhično organizirana delovna enota, nadzirana s strani cerkve, religije in skupnosti. Emocionalne vezi med zakoncema se ni toliko poudarjalo in tudi v hiši je bilo malo zasebnosti za moža in ženo. Zakonska partnerja sta si najverjetneje izkazovala bolj formalno in nebesedno obliko ljubezni, ki je temeljila na skupnem delu, dolžnostih, medsebojni pomoči in spolnosti. Ljudje pa so se vedli zelo enako tako doma kot v skupnosti oziroma javnosti (glej Cancian, 1987: 15, 17). Počasi pa se je začel uveljavljati drugačen odnos do ljubezni in zakonske zveze. Te spremembe obravnavam v nadaljevanju.

2.2.2 »Poroka iz ljubezni« poznega 18. in 19. stoletja ter feminizacija ljubezni

Od sredine osemnajstega stoletja naprej je prišlo do večje transformacije ekonomskih in družbenih odnosov. S prehodom iz agrarne družbe v kapitalistično ekonomijo se je ekonomska produkcija ločila od domačega doma in družine, kar pa je povzročilo spremembe v družinskem življenju, pogledu na ljubezen in družbeni spol (glej Cancian, 1987: 15).

Izbira partnerja se sedaj ni več opirala toliko na gospodarski razum, v ospredje so pri izbiri zakonca stopile 'osebne lastnosti', ki pa jih je moral zaznati par sam in jih potem ljubiti. Posamezniki so bili sedaj tisti, ki so se izbrali med seboj za poroko, kar pa je bilo v protislovju s prizadevanji meščanskih staršev, da bi poročili otroke v skladu z merili družbenega vzpona ali vsaj njihovega obstoječega družbenega statusa. Kljub personalizirani izbiri partnerja so določeno vlogo še vedno imeli kriteriji, kot so družbeni razred, posameznikovo premoženje, religija in socialno okolje odraščanja ter rasa. V meščanskih družinah je tako prihajalo do porok iz ljubezni, ta je namreč prvikrat postala temeljni pogoj zakonske zveze ali pa vsaj njen nadaljni rezultat. Spolna privlačnost je postala gibalno ljubezni in njen sestavni del kot tudi spolnost, erotika in čutnost. Vendar R. Sieder opozarja, da je šlo na začetku za ljubezen, ki je prepoznala krepost ljubljenega in ne za ljubezen, ki bi se vnela za oči ali za lase ljubljenega, torej za *razumno ljubezen* in ne še za romantično ljubezen. Strastna in viharljiva ljubezen ni bila tisto, k čemur bi se nagibali (glej Sieder, 1998: 124, 125 in Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 81).

Ločitev področja dela od področja družine in s tem javne sfere od zasebne sfere je izoblikovala tudi nove družbene vloge spola in značaje. Ženske so bile zaprte v zasebno sfero hiše in bile ekonomsko odvisne gospodinje in matere. Edino družbeno poslanstvo jim je bil zakon in družina. Moški so 'hodili v svet' po denarni zaslužek in bili edini 'hranilci družine'. Gospodarski, politični in družbeni odnosi, ki jih metaforično označuje 'svet', so tako postali področje moških, 'dom' pa področje ženske. Meščanski moški v srednji Evropi so bili tako uradniki, zdravniki, odvetniki, trgovci, podjetniki in nosilci podobnih samostojnih poklicev, vendar pa vse tu opisano velja tudi za industrijske delavce in nasploh za obdobje industrializacije v devetnajstem stoletju. To razločevanje na zasebna, domača življenjska področja na eni strani in poklicni svet, delo na drugi strani je imelo dolgoročne ideološke posledice. Vse ženske aktivnosti so se tako začele enačiti z ljubeznijo. Vse, kar je ženska storila, je torej storila iz ljubezni, kar je veljalo tudi za produktivna dela, ki jih je opravila. Njenemu delu v hiši, ki je prvikrat postalo istoveteno z delom ženske, je bil tako dolgoročno odvzet produktivni značaj, in je bilo vedno bolj obravnavano, razumljeno kot reproduktivno. Žensko delo v družini je bilo v družbi, ki je težila k vedno večjemu maksimiranju dobička in izračunljivosti, vedno manj vrednoteno in cenjeno. Moške aktivnosti so se enačile z delom, zato je bila navezanost in odvisnost moških od drugih (žensk) zakrita. Čustva so bila za moške področje, s katerim niso želeli imeti dosti opravka, saj je to ogrožalo njihov status neodvisnosti, če jih je neprimerno ali pretirano izkazoval, je bil označen za 'mehkužca',

nekoga, ki je 'poženstven'. Ljubezen je z ločevanjem zasebnega od javnega, družine od področja dela, sfere žensk od sfere moških, postala ženska lastnost. Edino tu je bila ženska bolj uspešna in superiornjša od moških. Svoje življenje naj bi posvetila predajanju svoje ljubezni moškemu in otrokom. Ženska je bila simbol ljubezni. V ljubezni se je tako pričelo poudarjati izražanje čustev, nežnosti in šibkosti, torej idealne lastnosti žensk. Kot pravi Cancianova: »feminizirana ljubezen je bila definirana s tem, kar je ženska počela doma...« in tako ljubezen postane »zasebno čustvo, /.../ ločeno od ekonomske produkcije in praktične pomoči drugim« (Cancian, 1987: 24). V družbi se je tako izoblikovala jasna podoba o tem, kaj naj bi bilo tipično 'moško' in kaj tipično 'žensko'. Družbeno definirane spolne vloge so se diferencirale in polarizirale. Ljubezen se je tako feminizirala, delo pa maskuliniziralo (glej Cancian, 1987: 19-25 in Sieder, 1998: 123, 126, 128).

Opozoriti moramo, da so v začetku industrializacije ta ideal ženske kot nezaposlene in ekonomsko odvisne gospodinje ter moškega kot edinega prejemnika plače ali mezde lahko uresničili le v urbanih družinah srednjega razreda. Samske ženske in tiste poročene ženske, katerih mož ni zaslužil dovolj za preskrbo družine, pa so opravljale tudi delo zunaj doma za plačilo. Od štiridesetih let devetnajstega stoletja je začelo upadati zaposlovanje poročenih žensk zunaj doma z naraščajočim splošnim prepričanjem, da je domestifikacija žensk popolnoma naravna, kar je v meščanskih družinah ostalo v veljavi še po drugi svetovni vojni. V prvih letih dvajsetega stoletja pa se je ta vloga nezaposlene gospodinje začela uveljavljati tudi pri poročenih ženskah iz delavskega razreda, ki so se zgledovale po srednjem razredu, četudi bi njihova zaposlitev zunaj doma izboljšala družinski standard. Nekatere delavske družine si tega zaradi ekonomskih razmer niso mogle privoščiti, zato so tudi neporočene ženske delavskega razreda še naprej opravljale plačano zaposlitev (glej Oakley, 2000: 46-66). Kljub temu se je konec osemnajstega stoletja ekonomska odvisnost žensk sprejela kot 'naravno stanje', s tem je bila dosežena tudi nespremenljivost tega stanja, saj je vse tisto, kar je označeno za 'naravno', v družbi zelo težko spremenljivo (glej Jogan, 1990: 20 in Švab, 2001: 96).

Spremenila se je tudi komunikacija med zakoncema. Sedaj, ko mož in žena čez dan nista več delala drug ob drugem, se je pojavila potreba po bolj kultivirani komunikaciji. Družinsko življenje je tako terjalo individualizacijo oseb. Sieder navaja, da sedaj »... vsebina zakonskega sopotništva ni bila rutinsko delovno opravilo samo, ampak njegova interpretacija, njegova predelava in simbolična predstavitev; ta je postala vsebina *zakonske komunikacije*« (Sieder,

1998: 126). V ospredju so bile duhovne in duševne lastnosti oseb, pred njihovim praktičnim delovanjem. Če je umrlo ženo na kmetiji relativno hitro nadomestila druga žena, to pri meščanih ni bilo več tako, saj je večja vrednost komunikacije med zakoncema privedla do 'nezamenljivosti' oziroma edinstvenosti (individualnosti) zakonskega partnerja (glej Sieder, 1998: 125, 126).

Meščanski moški so v zakon stopali s približno tridesetimi leti, saj so morali najprej skozi poklicno šolanje ali univerzitetno izobraževanje in so bili prva leta poklicne poti še samci. Ta starost ob poroki je veljala tudi za kvalificirane delavce. Ženske so se poročale ob občutno nižji starosti, zato je bila med zakoncema pogosto velika starostna razlika, navadno okoli deset let, lahko pa je bila enaka kar razliki med dvema generacijama. Te starostne razlike pa lahko vodijo k domnevi o očitni razliki v avtoriteti. Moški so bili tako življenjsko izkušeni, dokončali so izobraževanje in že 'videli nekaj sveta', ženske oziroma dekleta pa so prišla iz 'varnega naročja' svoje družine. To je tudi pomagalo pri tem, da je mož zastopal družino v javnosti, žena pa je zastopala dom in družino. Mož je tako svojo avtoriteto opiral na delo zunaj doma in svojo poklicno usposobljenost, ki je bila predpostavka njegovega uspeha. Žena pa je s svojim telesom, lepoto in sposobnostjo konverzacije predstavljala poklicni uspeh svojega moža, bila je tako 'pomočnica' moške moči in je padla v vlogo služkinje, kot pravi Sieder. Delavke in delavci pa so se v povprečju poročali približno tri leta prej kot druge poklicne skupine. Povprečna starost ob poroki pa je bila štiriindvajset let. Zakonske partnerje so večinoma izbirali iz lastnega okolja, prisotna je bila torej socialna endogamija (glej Sieder, 1998: 127, 128, 198).

Od poznega osemnajstega stoletja naprej se začne pojavljati tudi **romantična ljubezen**, ki je bila pravzaprav feminizirana ljubezen. Njene ideje so bile namreč povezane z žensko podrejenostjo in ločenostjo od zunanjega sveta (glej Giddens, 2000: 50). Povezana je bila z modernim 'izumom materinstva', manjšo družino in poudarjanjem emocionalne vezi med možem in ženo. Svoj vrh pa naj bi romantična ljubezen dosegla v devetnajstem stoletju v Evropi, kjer jo je promovirala tudi popularna literatura takratnega časa, ki je zagotovila novo pripovedno obliko za ljubezensko razmerje (glej Lindholm, 1998: 243, 244). Romantična ljubezen se tako bolj ali manj ujema z nastankom romana, kot pravi Giddens (Giddens, 2000). Z njo je bila konkretnost in edinstvenost posameznika/-ice povzdignjena na raven univerzalnih principov. Svet individua se sedaj ni več gledalo v odnosu do druge osebe, ampak skozi to osebo, tako se je pojavila subjektivna percepcija sveta. S subjektivno

percepcijo sveta se je ljubezen začelo dojemati z vidika refleksivnosti in prvič se jo je povezovalo s svobodo, ki je postala normativno zaželena kot tudi romantična ljubezen (glej Luhmann, 1998: 132, 133). Posamezniki so si sedaj zastavljali vprašanja: »Kako čutim do drugega? Kako čuti drugi do mene?« (glej Giddens, 2000: 51). Ljubezen je postala cenjen ideal, ki je bila pred tem zaznavna kot brezpredmetna. Osredotočati se je začelo na *občutenje* ljubezni. Srednjeveška religijska misel, da je Bog ljubezen, se je obrnila v 'ljubezen je Bog'. Z romantično ljubeznijo se je razvil koncept spolne ljubezni, ki naj bi privedla k izpolnitvi moškega in ženske (glej Hendrick in Hendrick, 1998: 39). Vendar v romantični ljubezni vzvišena ljubezen navadno prevlada nad spolnim poželenjem. Spolnost se tako v romantični ljubezni hkrati sprejme in prelomi z njo, saj 'krepost' ne pomeni več le nedolžnosti, ampak je 'krepost' sedaj za oba spola lastnost, ki drugo osebo označuje kot 'posebno' (glej Giddens, 2000: 46, 47).

V viktorjanskem obdobju je prišlo do novega mita o ženski kot neodzivni seksualni partnerki, ki ji je moral dvoriti in jo osvojiti moški, moški naj bi torej prevzeli vodstvo pri teh zadevah. Ženske naj bi bile čustvene, otročje, nevredne kakega velikega zaupanja in hladne v spalnici. Spolnost je bila tako še naprej del življenja, o kateri pa se zakonca nista kaj dosti pogovarjala. Odsotnost komunikacije o spolnosti pa navadno vodi v nezadovoljstvo na tem področju in frustracije, kot je to večinoma veljalo za ženske devetnajstega stoletja. Vzrok torej ni bil v ženskah kot neseksualnih bitjih, njihovi frigidnosti, ampak v pomanjkanju komunikacije in splošnem mnenju, da ženske niso seksualna bitja. To pomanjkanje komunikacije so v neki meri nadomeščali s strastnimi ljubezenskimi pismi zaljubljenecv in tudi zakoncev (glej Hendrick in Hendrick, 1998: 41, 42). Romantična ljubezen tako ni združljiva s »poželenjem in posvetno seksualnostjo, in sicer ne toliko zato, ker idealizira ljubljeno osebo /.../, temveč ker predpostavlja psihično komunikacijo, srečanje duš, ki je reparativne narave. Drugi ali druga s tem, kar je, odgovori na tisto, česar posameznik ali posameznica nimata, pa tega niti ne vesta - dokler se ne začne ljubezensko razmerje« (Giddens, 2000: 52). Ljubezensko razmerje posamezniku tako na nek način omogoči, da postane popoln, da zapolni svoj primanjkljaj v osebni identiteti (glej Giddens, 2000: 52).

Sociološki pristop povezuje razvoj romantične ljubezni z občutkom za *jaz* (ang. *self*), ki pa je povezan z zavedanjem o *izbiri* in poudarja, da je to pojav, ki se je pojavil v zadnjih stoletjih v zahodnih družbah. To zavedanje je tako vodilo k temu, da so ljudje postopoma postali sami odgovorni za izbiro svojega partnerja. Romantična ljubezen naj ne bi preživela brez razkritja

jaza drug drugemu (glej Hendrick, 1998: 17, 22, 25). Torej naj ne bi bila univerzalen pojav, temveč kulturno in zgodovinsko specifično izkustvo in način življenja (glej Šadl, 2000b: 190). V sociološki teoriji je romantična ljubezen »instrumentalni mehanizem vzdrževanja vse bolj racionalizirane družbe (npr. M. Weber) ali /.../ funkcionalno sredstvo naraščajoče integracije in komunikacije v fragmentiranem in atomiziranem socialnem univerzumu (npr. T. Parsons, G. Simmel, N. Luhmann)« (Šadl, 2000b: 190). Romantična ljubezen, kot pravi N. Luhmann, je tako veliko bolj »simbolični kod« kot pa občutje, čustvo (Luhmann v Illouz, 1998: 162). C. Lindholm zavrača prepričanje, da je romantika le moderni pojav Zahoda. Pravi, da je romantična ljubezen ponujala idealiziranje, ki je bilo lahko način za zamišljanje drugačnega in bolj izpolnjujočega življenja posameznika, takšna romantična ljubezen pa je bila lahko prisotna v pogojih močnih družbenih pritiskov, dobro oblikovanih prvobitnih identitet in intenzivnega tekmovanja za moč, kakršni so prisotni tako v centraliziranih in stratificiranih družbah, kot tudi v določenih visoko strukturiranih in notranje tekmovalnih preprostejših družbenih oblikah. Zaradi objektivne realnosti družbenega sveta pa romantika ni mogla tvoriti osnove za nastanek družine, kot je to v Zahodnih družbah, in je namesto tega morala obstajati zunaj in v nasprotju z osrednjimi družbenimi oblikami. Bila je toliko bolj čudovita, nerealistična in nevarna v obstoju, kot pa je v družbah modernega sveta. Avtor ugotavlja, da nezahodni primeri romantične ljubezni, ki jih je obravnaval, niso tako zelo različni od zahodnega modela. Še posebej v najbolj 'primitivnih' družbah, kjer ni kompleksnih sorodstvenih struktur in centralne avtoritete in je prisotno preživljanje s pomočjo lovljenja in nabiralništva, je romantično idealiziranje izjemno podobno zahodnjaškemu. Razlog je v tem, da je fluidna, tekmovalna, negotova in tvegana družba modernega sveta v osnovi podobna življenjskemu slogu lovskih in nabiralniških družb, ki delujejo pod težkimi naravnimi pogoji. Romantična ljubezen tako ponuja pobeg iz določenih družbenih protislovij in strukturnih napetosti s pomočjo nadčutne ljubezni druge osebe, ki je podobna religiozni ekstazi. Romantična ljubezen, ugotavlja C. Lindholm, ne potrebuje nujno kompleksne družbe in ni povezana samo s heteroseksualnostjo, kapitalizmom, majhnimi družinami, spolno represijo, kultom materinstva ali iskanjem identitete in ne vodi vedno v zakonsko skupnost, kot tudi ni krinka poželenja ali dokaz evolucije (glej Lindholm, 1998: 253- 258).

2.2.3 Ljubezen v 20. stoletju: detradicionalizacija in individualizacija

Feminizirana ljubezen, tradicionalna delitev spolnih vlog med moškimi in ženskami, instrumentalni oče in ekspresivna mati, gospodinjstvo in materinstvo kot primarni vlogi žensk, domestifikacija žensk, kljub njihovem zaposlovanju v sferi plačanega dela in ženska ekonomska odvisnost ter podrejenost moškemu so se prenesli in ohranili tudi v dvajsetem stoletju. Nekaj sprememb v položaju žensk sta sicer prinesli obe svetovni vojni, ko se je množično začelo zaposlovati ženske v industriji in so imele v tem obdobju dvojno vlogo (z delom v industriji so materialno preskrbovale družinske člane, ki niso odšli na bojišča ter doma opravljale gospodinjska in hišna opravila), vendar so se ti emancipatorični potenciali ekonomske neodvisnosti in udeležbe žensk v gospodarstvu, upravi, socialnih službah ter rahljanje tradicionalnih družinskih in zakonskih odnosov v času 'izrednega stanja' ohranili in podaljšali le v omejenem obsegu v čas miru. Seveda so na emancipacijo žensk poleg obeh vojn vplivali tudi drugi procesi, kot so izobraževanje, zaposlovanje, individualizacija, seksualna revolucija in kontracepcijska sredstva ter samo žensko gibanje. Spremenilo se je to, da je vse bolj prihajalo do razvez zakonov, zlasti tistih, ki so bili pogosto na hitro sklenjeni v času vojne, medtem ko so se pred tem zakoni sklepali za vse življenje, dokler partnerja ni ločila smrt. V dvajsetem stoletju je bila zaljubljenost navadno predhodno stanje zakonske zveze. Za zakonske zveze, v katerih je ljubezen med partnerjema zamrla, pa se je razveza zdela kot rešitev (Sieder, 1998: 230 in Cancian, 1987: 37).

V petdesetih letih pa je prišlo do določene oslabitve prevladujočega položaja očeta. R. Sieder navaja ugotovitev G. Baumerta, da moški večinoma še naprej dominira v družini, kot tudi na drugih področjih družbe, a je opaziti tudi »družine z 'enakovrednostjo partnerjev'« in »družine 'z bolj ali manj izrazito prevlado žene'« (Baumert v Sieder, 1998: 231). V petdesetih letih in vse do zgodnjih sedemdesetih je rast gospodarstva spodbujala naraščanje zaposlovanja soproga in mater, kar pa je vplivalo tudi na fertilitnost (upadanje rojstev). Izoblikovali so se tudi ženski poklici, ki so zahtevali večjo usposobljenost in ponujali večjo stopnjo identifikacije; ženske tako niso več opravljale le nižje kvalificirana in nekvalificirana dela. Če so poročene ženske pred tem delale predvsem zaradi 'družinskih razmer', ker dohodek zakonca ni zadostoval za preživetje družine, so bili v sedemdesetih letih motivi za zaposlitev osebne narave. Želele so si zagotoviti lasten zaslužek, ki jim je dajal vsaj relativno neodvisnost v zakonu, v poklicnem delu so 'našle veselje' in navezovale tudi družabne stike. Tradicionalna delitev spolnih vlog pa se z redno zaposlitvijo žensk v sferi plačanega dela ni kaj dosti spremenila, kot se tudi ni

skrhala v času gospodarske krize po prvi svetovni vojni, ko je bila velika brezposelnost in bi moški, ki so z izgubo dela ostali doma, lahko pristopili h gospodinjskim opravilom (Sieder, 1998: 217, 233-236).

F. M. Cancian ljubezenske odnose dvajsetega stoletja deli na feminizirano ljubezen, ki ima svoj izvor že v devetnajstem stoletju, ko je bila ženska odgovorna za ljubezen in je bila ljubezen razumljena kot izpolnjevanje družinskih dolžnosti. Takšno razumevanje je obveljalo vse do dvajsetih let dvajsetega stoletja, ko se je ljubezen začelo razumevati predvsem skozi emocionalno in seksualno intimnost zakonskega življenja. Ta ženska odgovornost za ljubezen in zakon je po avtorici obveljala vse do sedemdesetih let, ko se je začela uveljavljati androgena ljubezen, kjer sta tako ženska kot moški odgovorna za ljubezen. Znotraj androgene ljubezni ločuje med ljubeznijo, ki dovoljuje in spodbuja individualni samorazvoj in intimnost, ter ljubeznijo, kjer je prisoten vzajemni samorazvoj obeh partnerjev, njuna medsebojna podpora in intimnost. Tako oba postaneta odgovorna za ljubeče zakonsko razmerje; ljubezen tako ni le lastnost, ki jo imajo lahko ženske, ampak postane tudi 'dovoljena' lastnost moških, priznava se, da sta oba odvisna en od drugega in oba enako predana samorazvoju. V takšnem razmerju se tako »združi moška avtonomnost in ženska ljubezen« (Cancian, 1987: 27). Ljubezen, ki jo izkazuje drug drugemu, pa združuje tako 'žensko' čustveno podporo in izražanje, kot 'moško' materialno pomoč. Med partnerjema prihaja do komunikacije o potrebah in občutjih, čustvih ter razreševanja in soočanja s problemi, njuni pogovori so torej del intimnosti in 'dela v razmerju'. Družina in spolne vloge so sedaj fleksibilne in zahtevajo stalno dogovarjanje (glej Cancian, 1987: 31, 39, 40, 149). Ljubezenske odnose med intimnimi heteroseksualnimi partnerji poznega dvajsetega stoletja in začetka enaindvajsetega pa bomo natančneje prikazali v naslednjem podpoglavju, saj bodo ti naša glavna tema kasnejše analize priročnikov.

2.3 Današnja intimna ljubezenska razmerja

Ljubezen je v teku druge polovice dvajsetega stoletja vedno bolj postajala svobodna izbira. L. Stone ugotavlja, da je skozi tisočletja izbira partnerja prešla štiri faze:

»V prvi fazi je bila poroka sklenjena z dogovorom staršev, ne da bi se ti kaj dosti menili za želje otroka; v drugi fazi so se starši še vedno dogovorili za poroko, vendar so dokončno odločitev prepustili otroku; v tretji fazi so se o tem odločali otroci, ampak

so starši lahko odločitev prepovedali in v končni, četrti fazi, ki je bila dosežena samo v tem stoletju, otroci izberejo svojega zakonca sami in se ne ozirajo kaj dosti na to, kaj mislijo njihovi starši.» (Stone, 1978 v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 81)

Edina avtoriteta v ljubezni, ki je ostala, je avtoriteta 'našega srca', pravi E. Beck-Gernsheim (glej Beck-Gernsheim v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 79-81).

V današnjih zahodnih družbah se intimna razmerja preobražajo v procesih individualizacije, samorefleksije, pluralizacije, demokratizacije, globalizacije in hkrati izgubljajo samoumevnost, postajajo vedno bolj tvegana, nejasna ter negotova. Individualizacija, ki je stranski proizvod modernizacijskih procesov v zahodnih industrijskih deželah, pomeni dezintegracijo prej obstoječih družbenih oblik - torej osvobajanje žensk in moških iz pripisanih spolnih vlog, značilnih za industrijsko družbo in vedno večjo neustreznost kategorij, kot so razred in družbeni status ter nedoločljivost pojmov, kot so družina, zakon, starševstvo, spolnost ali ljubezen; ti namreč varirajo od posameznika do posameznika in od razmerja do razmerja. Pomeni tudi razpad normalnih biografij in referenčnih okvirjev (glej Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 5-7, Beck in Beck-Gernsheim, 1996: 818 in Plummer, 2000: 434-436). Samoumevnost se izgublja, spodkopava jo namreč moderni pluralizem, ki posameznikom ne samo dovoljuje izbire, ampak jih sili h njimi (Berger in Luckmann, 1999). Posameznikova biografija je sedaj osvobodjena tradicionalnih predpisov in gotovosti, eksterne kontrole in splošnih moralnih zapovedi, postaja odprta in podvržena stalnemu odločanju in določanju. S poslavljanjem od tradicije so posamezniki vedno bolj prisiljeni, da se v raznovrstnosti opcij pogajajo za možne življenjske stile (glej Plummer, 2000: 435). Tako se »standardne biografije preobražajo v 'izbirne biografije'« (Ley v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 5), »refleksivne biografije, naredi-si-sam biografije« (Beck in Beck-Gernsheim, 1996: 818), v »refleksivni projekt jaza« (Giddens, 2000: 143). Te 'naredi-si-sam' biografije pa lahko vsak trenutek postanejo »biografije zloma« ali »tvegane biografije« (Beck in Beck-Gernsheim, 1996: 818). Individualizacija pomeni na eni strani svobodo izbiranja in odgovornost za svoje življenje, na drugi strani pa pritisk na posameznika/-ico, da se prilagodi internaliziranim zahtevam in odvisnosti od pogojev, ki niso v njegovem/njenem dosegu. Torej prav tisti pogoji, ki omogočajo individualizacijo, proizvajajo tudi nove odvisnosti, tako smo primorani v standardiziranje naših življenj. Posamezniki se soočajo tudi z nasprotji med zahtevami trga dela in zahtevami 'razmerja' (družine, zakona, materinstva, očetovstva,...). Trg dela zahteva mobilnega, fleksibilnega, ambicioznega in tekmovalnega individua, ki se je

pripravljen žrtvovati tudi za ceno svojih 'intimnih razmerij' (Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 1, 2, 6, 7).

E. Beck-Gernsheim pravi, da postaja danes *ljubezen vse bolj pomembna*, bolj kot kdajkoli prej. Ker tradicionalne vezi izginjajo, se posameznik/-ica danes počuti zelo zgubljenega/-no in zato mu/ji družina, zakon in ljubezen pomenijo nek *vir osebne stabilnosti*. Ugotovitve raziskav namreč kažejo, da nam intimna in zaupna razmerja zagotavljajo emocionalno zaščito in nam pomagajo, da se lažje prilagodimo stalno ponavljajočim novim pogojem življenja. Da damo našemu življenju danes smisel in varnost, svoja hrepenenja vedno bolj usmerjamo na tiste, ki jih ljubimo oziroma imamo radi. Ljubezen in zakon pa nam danes pomenita tudi *notranje sidro*, ugotavlja avtorica. Tako je »/z/akon danes postal osrednji dejavnik v 'družbenem oblikovanju realnosti'« (Beck-Gernsheim v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 50). Zakonsko razmerje pa danes postaja tudi prostor, kjer razvijamo in vzdržujemo naš *individualni jaz*, tako se »ljubezen in identiteta tesno prepletata«, zatrjuje E. Beck-Gernsheim (Beck-Gernsheim v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 51). »Sebe zrcalimo v drugem in naša podoba Drugega je tudi idealna podoba Nas samih: 'Ti si podoba mojega skrivnega življenja' (Schellenbaum v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 51), 'mojega boljšega jaza' (Ruckert v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 51). Danes namreč posameznik/-ica nenehno v drugih išče znake priznanja, si želi razumevanja in sprejemanja od drugih (glej Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 45-51).

Ljubezen pa je hkrati tudi *vse težja*, kot je bila v družbeni preteklosti. V individualizirani družbi se morata posameznika domeniti o vrsti zadev, ki neposredno ali posredno vplivajo na njun odnos. Pri tem se E. Beck-Gernsheim sprašuje, do kakšne mere je mogoče deliti svoje življenje z nekom, ko pa družbene okoliščine posameznika/-ico silijo v to, da se osredotoča predvsem na svoje interese. Tako je gotovo, da »bolj ko so odločitve kompleksne, večja je verjetnost, da bodo privedle do prepиров« (Beck-Gernsheim v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 52). Dva posameznika, ki si gradita skupni svet, morata braniti tudi svoj lastni univerzum. Za posameznike, ki imajo svoje cilje in pravice, je danes velik izziv, da uspejo te uskladiti in realizirati, medtem ko svoje življenje delijo še z nekom. J. Bernard pravi, da vsak zakon danes sestoji iz dveh zakonov, to je iz zakona žene in zakona moža. Želje in pričakovanja, ki jih moški in ženska imata v zvezi z ljubeznijo, so namreč zelo različne (glej Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 52-62). Moški in ženska v razmerju zato ostajata »intimna tujca«, kot to imenuje L. Rubin (Rubin v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 62).

Ljubezen pa je težja, bolj zapletena in boleča tudi zato, ker se *opira zgolj na čustva* in na osebo, na katero so ta usmerjena. Ljubezen in zakonsko razmerje v modernih družbah torej slonita na emocionalni zasnovanosti (glej Šadl, 2000a: 382). Primarna vloga zakona je danes emocionalna podpora med partnerjema, ker oba vsak zase služita denar, drug v drugem iščeta predvsem izpolnitev svojih notranjih potreb (glej Beck in Beck-Gernsheim, 2002: 72). Če je bila v predmodernem zakonu glavna naloga ekonomsko preživetje, je danes glavna naloga predvsem 'emocionalno preživetje' (glej Illouz, 1998: 169).

Razlog, da sta danes dve osebi skupaj, je, da se ljubita in imata radi. Ljubezen in ljubezenska razmerja so v današnjem modernem času zelo svobodna, izgubila pa so podporo iz okolice. Ta svoboda pa zahteva tudi veliko napora v ljubezni. Ljubezen tako postaja »odprt prostor«, ki zahteva 'trdo delo' obeh partnerjev« (Šadl, 2000a: 383, 385). Danes je tako po mnenju psihologov največji problem, s katerim se ljudje srečujemo v svojem zasebnem življenju, ta, kako shajati skupaj s svojim partnerjem. Ker so izginila tradicionalno določena pravila o tem, zakaj bi moral obstajati zakon, se morata partnerja danes *pogajati* tudi o *namenu, cilju ljubezenskega razmerja*, kar pa je velikokrat težavna naloga. Njuno življenje jima je namreč prineslo različne vrste prioritet in upanj ter načine sporazumevanja in sprejemanja odločitev. Moški in ženska imata danes različne predstave o tem, kaj pomeni z nekom živeti v ljubezenskem razmerju. Moškim so pomembni predvsem praktični aspekti razmerja, ženske pa se osredotočajo predvsem na emocije. Ti razlogi pa partnerjema otežujejo, da si najdeta skupni cilj. Tako se dogaja tudi to, kar pravi E. Jong: »Še vedno sta zaljubljena, vendar ne moreta živeti skupaj - vsaj ta trenutek ne« (Jong v Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 66). Svoboda tako s seboj prinaša tudi tveganje, da se v toliko pogledih na stvari razlikuješ od ljubljene osebe, da to vodi v »življenje, ki je en sam dolg prepir« (Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 89). Ljubezen kot odnos tako po eni strani lahko vzame avtonomijo posamezniku/-ici ali pa ta lahko izgubi ljubljeno osebo, ker je želel/-a biti svoboden/-na (glej Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 82-88).

V današnjem detradicionaliziranem, individualiziranem, sekulariziranem in negotovem svetu pa je *ljubezen* postala *glavni smisel in namen v življenju* ter vir zadovoljstva. Bolj ko svet okoli nas postaja brezoseben, bolj privlačna nam postaja ljubezen. Ljubezen, zakon in družina se idealizirajo, kljub temu da izgubljajo svojo stabilnost. Ljudje se namreč poročajo zaradi ljubezni, ki jo častijo in zaradi istega razloga se tudi razhajajo, ločujejo. Razhajanje zaradi nekoga drugega je tako pravzaprav dokaz in potrditev 'prave ljubezni'. Danes je tako veliko

govora o serijski monogamiji. Dve osebi, ki sta v ljubezenskem razmerju, sta si zvesti, a ko ljubezen med njima umre, se zdi edina rešitev ločitev in iskanje nove ljubezni svojega življenja. O ljubezni pa se vedno bolj govori na način, kot se je nekoč o Bogu. Ljubezen je, kot pravi Beck, »religija po religiji, poslednje verovanje po koncu vseh verovanj« (Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 12). Ljubezen je postala naša posvetna religija. Ko se posamezniku/-ici začne rušiti svet, ne išče varnosti v Cerkvi ali Bogu, ampak v nekom, ki mu zaupa, z njim/njo deli svet in mu/ji daje podporo in razumevanje. Ljubezen nam tako daje vedeti, da pred smrtjo obstaja življenje, medtem ko nas je religija učila, da življenje pride po smrti. Ponovno nam da občutje, da živimo (glej Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 169-184).

O spreminjanju intimnih razmerij pozne moderne govori tudi A. Giddens, ki preobrazbo intimnosti označi kot generično prestrukturiranje zasebnosti. Osrednje mesto v intimnih razmerjih ima po Giddensu nova oblika osebnih odnosov, ki jih označuje kot »čisto razmerje« (Giddens, 2000: 64). Izraz 'razmerje' naj bi začeli splošno uporabljati za označevanje tesne in trajne čustvene vezi z drugim šele pred nedavnim in zaradi boljše jasnosti razumevanja za ta pojav Giddens uporablja izraz 'čisto razmerje'. To je izraz, ki je bolj zamejujoč kot pa deskriptiven in nima nič opraviti s spolno čistostjo. Čisto razmerje je tisto, kjer »dva stopita v družbeni stik zaradi stika samega, zaradi tistega, kar lahko vsaka oseba dobi iz daljšega druženja z drugo osebo; in ki traja le, če obe strani menita, da je obojestransko zadovoljivo.« (Giddens, 2000: 64) To razmerje ni več povezano z zunanjimi razmerami družbenega in ekonomskega sveta kot nekoč, je 'prosto plavajoče', obstaja zaradi emotivnega zadovoljevanja, zavoljo samega po sebi, v korist partnerjema in če gre kaj narobe, to ogrozi njegov obstoj. V takšnem razmerju zaupanje nima podpore od zunaj, ampak ga morata partnerja razviti sama na temelju intimnosti, oboje (zaupanje in intimnost) pa je temelj za 'čisto razmerje'. Je odprto in reflektivno, zahteva stalno samoprespraševanje, ki je povezano z reflektivnim projektom jaza (s tem izrazom označuje neposredno povezanost sprememb intimnih vidikov osebnega življenja s širšimi družbenimi razmerami). Zakonska zveza se je vse bolj spreminjala v čisto razmerje za številne družbene skupine, vendar ne za vse (na primer odvisno od družbeno ekonomskih pogojev), pravi A. Giddens. Čisto razmerje pa ni le značilno za heteroseksualne zakonske zveze, ampak za vse vrste partnerskih intimnih razmerij. Pojasnjuje jih na temelju upadanja števila porok, naraščanja razvez in zmanjševanja pomena zakonske zveze ter s pluralizacijo družinskih oblik in življenjskih stilov. Vendar 'čisto razmerje' ni nekaj, kar bi obstajalo v idealnotipski obliki (glej Giddens, 2000: 63, 64, 142, 143, Švab v Giddens, 2000: 209-217 in Švab, 1999: 873). Sočasno s 'čistim razmerjem'

poteka »razvoj 'plastične seksualnosti' (pri kateri je seksualnost ločena od reprodukcije - nosečnosti in rojevanja) in 'transmutacija romantične ljubezni', ki se pod pritiskom ženske seksualne emancipacije in avtonomije fragmentira in razvija v 'sotočno ljubezen', *confluent love*, aktivno ljubezen in ljubezen, okoli katere se je treba pogajati (cf. kaotično ljubezen), ki je v nasprotju z romantično ljubeznijo - ljubeznijo 'za vedno'.« (Švab v Giddens, 2000: 216)

Vendar sta bile Gidensova teorija transformacije intimnosti in znotraj nje 'čisto razmerje' deležna tudi kritik, saj teorija »velja le za omejene družbene kontekste in le do določene mere« (Švab, 1999: 874). Giddens se je namreč usmeril predvsem na tiste segmente, ki intima razmerja spreminjajo, medtem ko L. Jamieson v delu *Intimnost: osebni odnosi v moderni družbi* (*Intimacy: Personal Relationships in Modern Society*) ugotavlja, da se intimnost zaradi hierarhičnosti intimnih razmerij radikalno ne spreminja. Vrednost A. Gidensove *Preobrazbe intimnosti* (*The Transformation of Intimacy*) je torej predvsem v tem, da zaznava to spreminjanje intimnosti in pojasnjuje načine in značilnosti poteka in spreminjanja intimnosti. S 'pristnim/čistim razmerjem' misli predvsem na nove načine oblikovanja in ohranjanja razmerja, zato ga moramo razumeti kot način vstopanja v družbena razmerja. 'Čisto razmerje' se »realizira v vseh možnih oblikah razmerij, kot jih vzpostavljajo ljudje z ustvarjanjem biografij« (Švab v Giddens, 2000: 219). A. Giddens ugotavlja, da sta bile pred tem ljubezen in spolnost za večino spolno 'normalnega' prebivalstva povezani z zakonsko zvezo, zdaj pa sta bolj povezani s 'čistim razmerjem'. Ta koncept torej predpostavlja pluralnost intimnih razmerij. Pomanjkljivost koncepta 'čistega razmerja' pa je, da konflikt interesov enači z razpadom intimnega razmerja. Kot ugotavlja L. Jamieson, so konflikti interesov pravzaprav inherentna značilnost intimnih razmerij, če ne že kar pogoj, in ne vodijo nujno v prekinitev razmerja. Po Jamiesonovi so intimni odnosi prej zavezujoči kot neodvisni in bolj hierarhični kot pa enakopravni; predvsem spolne razlike, ki so prisotne v vseh oblikah intimnih razmerij, in emotivno delo sta tista, ki najbolj očitno kažeta na spolne neenakosti (glej Švab, 1999: 874, 875 in Švab v Giddens, 2000: 217-223 ter Giddens, 2000: 64). O družbeni neenakosti ter emancipaciji bomo nekoliko podrobneje govorili v naslednjem poglavju.

3. Družbena (ne)enakost spolov, enakopravnost in emancipacija

Emancipacija v splošnem pomeni »osamosvojitve, osvoboditev izpod oblastništva oziroma pretrganje z razmerjem odvisnosti« (Slovenski veliki leksikon, 2003: 496). Nanaša se na pridobitev enakopravnega položaja ter na pravno, politično, ekonomsko in družbeno enakost, zlasti žensk z moškimi ter tudi drugih podprivilegiranih delov prebivalstva v družbah (glej Veliki splošni leksikon, 1997: 980 in SSKJ, 1970). Če se osredotočimo na razmerja med moškimi in ženskami, pridemo do ugotovitev, ki glede (ne)enakosti in enakopravnosti med njimi kažejo dvoličnost. Na eni strani smo namreč priča spremembam v smeri enakosti in enakopravnosti, zlasti na področjih spolnosti, prava in izobrazbe, vendar so v celoti gledano to bolj spremembe na papirju in v zavesti, razen na področju spolnosti, saj je na drugi strani dokaj malo sprememb v vedenju in položajih moških in žensk (glej Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 13, 14). Praktične izkušnje vsakdana namreč kažejo, da formalna enakopravnost ob neenakih pogojih ni stanje, s katerim bi se, zlasti ženske, lahko sprijaznili (glej Jogan, 2004 a: 370). Z zagotovljeno »pravno enakostjo - enakopravnostjo, ki se pogosto enači z realizacijo enakosti« (Švab, 1997: 652), se lahko ustvari tudi nasprotni učinek, da se razlike pod pretvezo enakopravnosti zabrišejo, a s tem še naprej reproducirajo (glej Švab, 1997: 652). Kot pravi A. Oakley, stanje, v katerega so ljudje emancipirani, tako ni nujno svoboda, saj priznanje 'svobodnega' statusa (t.j. enakopravnosti ženskam) sočasno še ne prinaša tudi pogojev, ki so potrebni za osvoboditev (glej Oakley, 2000: 98). Formalno zagotovljena enakopravnost še ne pomeni tudi dejanske enakopravnosti, za katero morajo biti dani strukturni pogoji, da se enakopravnost lahko uresničuje.

Moški in ženske so danes enako dobro usposobljeni in imajo enake pravne pravice in dolžnosti, a njuni položaji sočasno postajajo bolj neenaki in takšno stanje postaja vedno bolj nelegitimno. Pričakovanja mladih žensk usmerjena k večji enakosti v družini in poklicu so v protislovju z dejansko neenakostjo na trgu delovne sile in vedenjem moških, kar ustvarja 'bitko med spoloma'. Ženske so izenačene z moškimi glede možnosti izobraževanja, vendar »vrata, ki se odpirajo v izobraževanju, se 'na trgu zaposlovanja in dela ... spet zaloputnejo'.« (Beck, 2001: 152). Ženske se tako zaposlujejo predvsem na področjih, ki so marginalna in manj vplivna, kar velja tako v politiki kot gospodarstvu, visokem šolstvu in na področjih množičnih medijev. Z vidika medgeneracijskih primerjav imajo ženske boljšo izobrazbo in načeloma tudi boljše poklicne možnosti, vendar so njihovi partnerji s približno enako izobrazbo udeleženi v boljših zaposlitvah. Ženskam pa 'kot naravna dota po zakonu' ostaja

dodeljeno družinsko delo, ki ga samoumevno opravljajo brezplačno in h kateremu so večinoma prisiljene ter je v nasprotju z organizacijskimi načeli trga dela oziroma njeno zaposlitvijo (glej Beck, 2001: 162). Ženske pa se soočijo tudi s protislovjem med ekonomsko samostojnostjo in varnostjo, ki jim jo daje njihova izobrazba in poklic ter partnerstvom in materinstvom, ki vplivata na njihove poklicne možnosti in ekonomsko odvisnost. Tako se soočajo z nasprotji med zahtevami družine in osebno svobodo oziroma med družinskimi zahtevami in ljubeznijo. »Razcep med 'lastnim življenjem' in 'obstojem za druge' z novo zavestjo kaže *neodločenost ženskega individualizacijskega procesa*« (Beck, 2001: 157). Še pred nekaj desetletji se je zapostavljenost žensk v poklicu s strani moških razlagala s pomanjkljivimi kvalifikacijami, danes pa se jo, ko takšnih argumentov ni mogoče več vzdrževati zaradi izobrazbenih možnosti, s pomočjo materinske vloge in njihovimi družinskimi obremenitvami (glej Beck, 2001: 147-162).

Protislovja glede enakosti in enakopravnosti žensk odsevajo tudi v mišljenju in delovanju moških. Na eni strani sprejemajo enakopravnost žensk, na drugi strani pa v svojih dejanjih vzdržujejo tradicionalno dodelitev spolnih vlog, saj pri gospodinjskih opravilih in skrbi za otroke niso kaj dosti aktivni. Tako so zaradi asimetrične delitve dela v družini ženske trikrat bolj obremenjene od moških, kot to dokazujejo zadnje slovenske raziskave. Po drugi strani pa se moški zavedajo, da bi morali biti v gospodinjstvu in pri otrocih bolj dejavni (glej Jogan v Malnar in Bernik, 2004: 281). Medtem ko moški pri gospodinjskih opravilih in skrbi za otroke vzdržujejo *status quo*, pa to ne velja več za področje čustvovanja. Moški vse bolj želijo pokazati in izraziti tudi svoja čustva in svoje slabosti oziroma šibkosti. Stari kliše 'trdega moškega', ugotavlja U. Beck, ne drži več. V spolnosti moški vse bolj upoštevajo želje in potrebe svojih partnerk. Ker je uspeh moškega povezan z ekonomskim oziroma poklicnim uspehom (ideal moškosti), za katerega se mora izčrpavati in vložiti najboljši del sebe v delo, postajajo moški čustveno nesamostojni, saj jim pogoje za to ponuja dom, ki je zanje razbremenilni dejavnik, za kar pa je zadolžena ženska. 'Enakost' pa zanje, drugače kot za ženske - več izobrazbe, boljše poklicne možnosti, manj gospodinjskega dela - pomeni »več konkurence, odpovedovanje kariere, več gospodinjskega dela« (Beck, 2001: 157). Emancipacija tako ne spreminja le položaja žensk, ampak tudi moških. Osvoboditev iz tradicionalno pripisanih spolnih vlog se pravzaprav lahko dogaja le v toliko, kolikor tudi moški spreminjajo svoje samorazumevanje in vedenje (glej Beck, 2001: 154-157).

»Enakopravnosti moških in žensk ni mogoče ustvariti v institucionalnih strukturah, ki predpostavljajo neenakopravnost moških in žensk« (Beck, 2001: 165). Nasprotja med spoloma so produkt in temelj industrijskega sistema, saj pridobitno delo *predpostavlja* gospodinjstvo in ločenost sfer in form produkcije in družine. Tako sta družinsko delo in produkcija podvrženi nasprotnim organizacijskim načelom: samoumevno brezplačno opravljanje vsakdanjih hišnih in gospodinskih opravil ter žrtvovanje za drugega nasproti pogodbeni formi odnosov, kjer veljajo zakoni in pravila trga ter individualna konkurenca in mobilnost. V splošnem boju in eksperimentiranju z 'oblikami ponovne združitve' gospodinjstva in poklicnega dela, zasebno postane politično. Dosedanje spremembe znotraj družine, poklicne sfere in med spoloma, do katerih je prišlo z zasebnim soočanjem moških in žensk, so privedle le do sporov in zamenjave vlog ali do oblikovanja mešanih vlog, kar pa imanentnih protislovij ni odpravilo (glej Beck, 2001: 159-165).

Delno je k emancipaciji žensk pripomoglo podaljševanje življenjske dobe (demografska osvoboditev žensk), zaradi česar je materinstvo za ženske prehodno življenjsko obdobje, ki se približno po petinštiridesetem letu konča in mu sledi obdobje 'praznega gnezda'. K osvobajanju so pripomogli tudi modernizacijski procesi, ki so prestrukturirali gospodinjstvo v smislu njegove družbene izolacije in tehnične racionalizacije, kar je dekvificiralo gospodinjstvo in prisililo ženske v plačano poklicno delo. Kontracepcijska sredstva in pravne možnosti za prekinitev nosečnosti, ki materinstvu odvzemajo 'naravno usodo' in mu dovoljujejo, da postaja *hoteno* in da so otroci zaželeni, ženske tudi osvobajajo od tradicionalnih vnaprejšnjih opredelitev. Potem so tu že omenjene izenačitve v izobraževalnih možnostih, ki so velika poklicna motivacija za ženske in nazadnje še ločitve, ki ženske pogosto potisnejo v revščino, a so hkrati tudi izraz delne osvoboditve izpod tradicionalne spolne vloge žensk (glej Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 28-30). Poglavitni cilj emancipacije pa ni več v tem, da bi se ženske prilagodile moškim strukturam, ampak v spreminjanju institucionalnega reda, ki bi spolno specifične strukture naredil prijaznejše ženskam in jim omogočil uresničevanje načela enakih možnosti spolov za vsa področja in ravni delovanja (glej Jogan, 2004 a: 364).

Protislovja modernih industrijskih družb pa je po Becku mogoče »obvladati le, če ponudimo oz. omogočimo *institucionalne možnosti ponovne združitve dela in življenja* na stopnji dosežene ločitve, /.../« (Beck, 2001: 183). Na trgu dela bi se morali izravnati individualizacijski učinki mobilnosti. Individualna mobilnost, v primerih, ko se je zaradi možne zamenjave mesta zaposlitve cela družina preselila v drug kraj, je ženske navadno

silila k odpovedi poklicu oziroma trenutnemu delovnemu mestu ali pa k postavljanju družine 'na vrstico', kar je bilo blizu ločitvi in je povzročalo med zakoncema osebni problem. Namesto takšne mobilnosti se bi morala uveljaviti partnerska oblika delovnotržne mobilnosti, tako da bi moral delodajalec, ki namerava zaposliti enega od partnerjev, zagotoviti zaposlitev tudi za drugega. Podjetja, ki bi to partnersko obliko mobilnosti zagotavljala, lahko tudi preko več podjetij, bi morala imeti družini prijazno politiko. Zavodi za zaposlovanje pa bi morali organizirati poklicno svetovanje in posredovanje. K večji enakosti spolov bi lahko prispevalo tudi razrahljanje povezave med udeležbo na trgu dela in zagotavljanjem eksistence, in sicer v smeri zagotavljanja dovolj velikega minimalnega dohodka vsem državljanom, ali pa z ločitvijo problemov zdravstvenega in starostnega zavarovanja od pridobitnega dela. Vendar pa je ta družini prijazna dinamika trga dela le ena plat prizadevanj za doseganje enakosti moških in žensk, spremembe bi morale zajeti tudi skupno življenje v družini, predvsem organizacijo vzgoje in varstva otrok. Navedene rešitve so sicer vprašljivo uresničljive, ugotavlja avtor. U. Beck zato zaključuje, da morajo moški in ženske te nove, bolj enakopravne oblike skupnega življenja, ki presegajo tradicionalne spolno dodeljene vloge iznajti in preizkusiti sami (glej Beck, 2001: 183-185).

S. Jeretič pa ugotavlja, da bi morala biti emancipatorna politika usmerjena k spremembam mehanizmov za oblikovanje identitet, potrebna je torej demokratizacija teh mehanizmov, tako bi se omogočilo vstop v kulturo, kjer bi se avtonomno sooblikovale fluidne identifikacije. Potrebna je tudi sprememba mehanizmov, ki urejajo medčloveške odnose, da bi se omogočilo spoštovanje partikularnosti na individualni in kolektivni ravni (glej Jeretič, 2000: 481- 488). A. Giddens pa pravi, da demokratizacija v javni sferi omogoča bistvene pogoje za demokratizacijo zasebne sfere in tudi napredek v osebni avtonomiji oziroma v zasebni sferi ima posledice na demokratizacijo v javni sferi oziroma širši skupnosti. Ta demokratizacija zasebne sfere, ki predpostavlja 'svobodne in enake odnose', pa nujno ne pomeni popolne enakosti, ampak enakopravno ureditev, ki jo partnerja dosežeta s pogajanjem v skladu z načelom avtonomije. Za določeno ravnovesje med nalogami in nagradami, ki je obojestransko sprejemljivo, se morata partnerja medsebojno domeniti. Delo si lahko delita, vendar ne na način tradicionalne delitve dela ali v skladu z neenakimi ekonomskimi viri, s katerimi sodelujeta v razmerju (glej Giddens, 2000: 185-197).

Emancipacija in družbena enakost sta danes torej kot 'raketa, ki je že vzletela, za katero pa se ne ve, kdaj bo prispela, če bo sploh lahko, na ciljni planet in če bo, ali bo ta pristanek na

planetu tisto, kar smo iskali in k čemur težimo'. K ozaveščanju o emancipaciji in družbeni enakosti oziroma enakopravnosti med spoloma pa lahko pripomore tudi svetovalna literatura. V naslednjem poglavju bomo govorili o funkcijah svetovalne literature za posameznika in o vzrokih za vse večje poseganje po tovrstnih priročnikih. Nekaj besed bomo namenili tudi obstoječim analizam svetovalne literature.

4. Svetovalna literatura

Posamezniki danes vse bolj iščejo nasvete, recepte za življenje in ljubezen v svetovalni literaturi, raznih knjigah za samopomoč ter v ljubezenskih priročnikih. Soočeni so z izginjanjem tradicionalnih avtoritet in pravil vedenja ter oblik čustvene podpore, zaradi česar si morajo odgovoriti na vrsto novih vprašanj, na katere ne poznajo odgovorov, spopadati se morajo z nalogami, za katere niso usposobljeni in nanje pripravljeni ter z občutki nemoči, negotovosti in tveganjem, ki ga prinašajo nujno potrebne odločitve in izbire. Posamezniki so danes prepuščeni lastni skrbi in odgovornosti za svoje življenje in ljubezenske zadeve znotraj njega (glej Šadl, 2000b: 191). »Konec je fiksnih, vnaprej definiranih podob človeka.« (Beck in Beck-Gernsheim, 1996: 821) V življenju je 'vse odprto', zato se je potrebno o vsem pogajati, izbirati med možnostmi, se odločati in odločiti, vse tja do najmanjših podrobnosti (glej Beck in Beck-Gernsheim, 1995: 98). V takšnih pogojih se posamezniki zatekajo k novim oblikam avtoritet, ki jim pomagajo odgovoriti na vprašanja: 'Kaj sem in kaj želim?' in mu zmanjšujejo strah pred svobodo (glej Beck in Beck-Gernsheim, 1996: 823). Odgovore na številna vprašanja posamezniki v individualiziranih družbah iščejo v različnih oblikah množičnih medijev, kot so televizija, radio (razne pogovorne oddaje), v filmih, knjigah, revijah, časopisih in na internetu ali na raznih seminarjih, delavnicah in podobno. Ti jim ponujajo različne načine interpretacije in organizacije njihovega (ljubezenskega) življenja (glej Šadl, 2000b: 191), imajo pravzaprav normativno funkcijo, predpisujejo primeren način življenja in vedenja, kot to ugotavlja B. Luthar (1999) na primeru ženskih revij. Svetovalna literatura na področju ljubezenskih odnosov tako pogosto odraža in vzdržuje obstoječe, prevladujoče kulturne vrednote in prepričanja, sporoča, kako naj bi se moški in ženska vedla v razmerju in ponuja nasvete za osebno srečo in zadovoljstvo v intimnem ljubezenskem razmerju (glej Zimmerman, Holm, Haddock, 2001: 122).

Literatura za samopomoč pa je posameznikom lahko tudi alternativa za profesionalno pomoč, saj je poceni, bolj zasebna, lažje dostopna in manj družbeno stigmatizirana kot uradne psihološke posvetovalnice (glej Zimmerman, Holm, Haddock, 2001: 122). T. S. Zimmerman, S. A. Haddock in C. R. McGeorge domnevajo, da bralci dajejo večjo verodostojnost svetovalni literaturi kot pa drugim popularnim medijem, ker se zanašajo na avtorjevo sklicevanje na strokovno znanje in mislijo, da so avtorjevi nasveti utemeljeni na raziskavah ali uveljavljenih kliničnih praksah. Bralcem pogosto lahko manjka tudi ustrezne informiranosti za kritično presojo nasvetov v svetovalni literaturi, ki svetuje spolno stereotipno vedenje,

kakršno je pogosto prikazano tudi v drugih popularnih medijih, kot so revije ali televizijske oddaje (glej Zimmerman, Haddock, McGeorge, 2001: 56).

A. R. Hochschild pravi, da so avtorji svetovalne literature pravzaprav svetovalci za čustvovanje (*emotional investment counselors*). Bralcem ponujajo razlage za razumevanje številnih družbenih razmer in priporočajo kako, koliko in komu morajo bralci posvečati svoja čustva. Z analizo najbolj prodajanih priročnikov za ženske v Ameriki med leti 1970 in 1990 je A. R. Hochschild ugotovila, da ima večina priročnikov iz sedemdesetih in osemdesetih let dvajsetega stoletja štiri dele. V prvem delu avtor navadno vzpostavi nek odnos z bralcem in mu predstavi neko vrsto avtoritete, tako da se na primer sklicuje na psihoanalizo, Sveto pismo ali pa strokovno znanje. V drugem delu bralcu opiše družbene razmere in ga pouči o morali. V tretjem delu priročnika daje konkretne nasvete za življenje in v četrtem delu navaja osebne izkušnje, kar pa Hochschildova ocenjuje, da je bralcem najbolj poučno. Te osebne izkušnje avtor priročnika navaja iz svoje psihoterapevtske prakse, osebnega življenja, življenja njegovih pacientov ali pa iz intervjujev. Z njimi želi bralcem dajati zgled ali pa jih posvariti pred nezaželenim ravnanjem. Z zgodbicami, ki so za zgled ali svarilo, opisuje izjemne trenutke, pomembnejša obdobja, kot so trenutki nenavadnega spoznanja ali veselja ali trenutki, ko gredo stvari zelo, ampak smiselno narobe. Ti opisi osebnih izkušenj so polni metaforičnih pomenov ali pa izjemno zapleteni in se v priročniku pogosto ponavljajo. Z opisovanjem izjemnih, posebnih trenutkov želi avtor priročnika pokazati na občutja, ki so za posameznika ideal in takšnih posebnih trenutkov si bralec najbolj želi doživeti (glej Hochschild, 2003: 14-16).

V svoji analizi A. R. Hochschild ugotavlja, da se priročniki sedemdesetih in osemdesetih let dvajsetega stoletja v pogledu na vlogo žensk delijo na tiste, ki sodijo v tradicionalni model, kamor se uvršča tretjina priročnikov, ki jih je analizirala in dve tretjini analiziranih je takšnih, ki sodijo v moderni model. Ločuje tudi med tako imenovanimi »*warm modern*« priročniki, ki poudarjajo enakost, predanost in vzajemnost ter »*cool modern*« priročniki, ki zagovarjajo idejo, da ženske premalo mislijo na svoje potrebe in jim zato ponujajo nasvete, kako naj se bolj cenijo in na kakšen način lahko dosežejo, da jih bodo tudi drugi bolj cenili (glej Hochschild, 2003: 22, 24).

Z analizami knjig za samopomoč na področju ljubezenskih razmerij pa so se ukvarjali tudi T. S. Zimmerman, K. E. Holm in S. A. Haddock. V obravnavo so vključili deset najbolj

prodajanih (ljubezenskih) priročnikov iz liste 'New York Times' časopisa v obdobju desetih let (1988 – 1998). Zanimalo jih je, koliko ti najbolj prodajani priročniki vzpodbujajo ženske in moške k prepoznavanju in opuščanju spolno pripisanega vedenja. Ugotovili so, da štiri knjige - *Mars and Venus on a Date* (Gray, 1997), *Mars and Venus in the Bedroom* (Gray, 1995), *The Rules* (Fein in Schneider, 1995) in *Men Are From Mars, Women Are From Venus* (Gray, 1992) - pri ženskah ne vzpodbujajo opuščanja stereotipnega, tradicionalnega vedenja in stereotipnih življenjskih prioritet, saj v splošnem odražajo prepričanje, da morajo ženske v razmerju določiti svojo vlogo glede na moškega in da ženska neodvisnost in samozavest lahko ogrozi razmerje z moškim. Vendar navajajo tudi štiri knjige - *The Dance of Anger* (Lerner, 1985/1997), *Secrets About Men Every Woman Should Know* (De Angelis, 1990), *Mars and Venus Starting Over* (Gray, 1998) in *Women Who Love Too Much* (Norwood, 1985) – ki ženske vzpodbujajo, da poskrbijo zase, so samozavestne in samostojne ter naj se izobražujejo, razvijajo svoje sposobnosti in uresničujejo lastne interese in življenjske cilje. Priročnike so analizirali tudi glede na to, ali vzpodbujajo netradicionalne življenjske odločitve in vrednote pri ženskah ter prišli do ugotovitev, da trije priročniki – *Men Are From Mars, Women Are From Venus* (Gray, 1992), *Mars and Venus on a Date* (Gray, 1997) in *The Rules* (Fein in Schneider, 1995) – tega ne vzpodbujajo, pet priročnikov le v manjši meri usmerja ženske k netradicionalnim življenjskim odločitvam in vrednotam – *Getting the Love You Want* (Hendrix, 1988), *Secrets About Men Every Woman Should Know* (De Angelis, 1990), *Are You the One for Me?* (De Angelis, 1992), *The Dance of Anger* (Lerner, 1985/1997) in *Women Who Love Too Much* (Norwood, 1985) – nobeden od analiziranih priročnikov pa ni bil vzpodbuden v nasvetih, ki bi ženske odvrčali od tradicionalnih življenjskih in poklicnih odločitev in ravnanj ter vrednotenj njih samih v okvirih spolno pripisanih norm. V kar nekaj analiziranih priročnikih so našli trditve, ki podpirajo zatiranje žensk in seksizem s tem, da zagovarjajo spolne razlike kot naravne in družbeno funkcionalne, to so priročniki *Men Are From Mars, Women Are From Venus* (Gray, 1992), *Mars and Venus on a Date* (Gray, 1997), *Mars and Venus in the Bedroom* (Gray, 1995) in *The Rules* (Fein in Schneider, 1995). Vendar pa so v štirih priročnikih - *The Dance of Anger* (Lerner, 1985/1997), *Secrets About Men Every Woman Should Know* (De Angelis, 1990), *Are You the One for Me?* (De Angelis, 1992) in *Women Who Love Too Much* (Norwood, 1985) – zasledili stalno opozarjanje na seksizem in družbeno zatiranje žensk (glej Zimmerman, Holm, Haddock, 2001: 125-127).

Pri obravnavi nasvetov za moške pa so v vzorcu analiziranih priročnikov našli dva (*Are You the One for Me?* (De Angelis, 1992) in *Mars and Venus Starting Over* (Gray, 1998)), ki

vzpodbujata netradicionalno vedenje in prioritete moških, v smislu večje emocionalne ekspresivnosti in dostopnosti moških, večje ranljivosti v odnosu do žensk in otrok ter večje skrbi za ohranjanje intimnega partnerskega razmerja. Nasvete, ki vzpodbujajo ohranjanje tradicionalne moškosti, so našli v treh priročnikih istega avtorja, J. Graya, to so priročniki *Men Are From Mars, Women Are From Venus* (1992), *Mars and Venus on a Date* (1997) in *Mars and Venus in the Bedroom* (1995). Za priročnika *Men Are From Mars, Women Are From Venus* (Gray, 1992) in *Mars and Venus on a Date* (Gray, 1997) ugotavljajo, da moške ne vzpodbujata k netradicionalnim življenjskim in poklicnim odločitvam ter vrednotam, saj omenjena priročnika opisujeta moške tako, kot da so že po naravi orientirani k dosežkom in uspehu. V priročnikih *Are You the One for Me?* (De Angelis, 1992) in *Mars and Venus Starting Over* (Gray, 1998) pa so T. S. Zimmerman, K. E. Holm in S. A. Haddock v splošnem našli prepričanje, da moški ne smejo biti predani samo svojemu poklicu in delu ter ne smejo biti cenjeni in ljubljene samo zaradi njihove lastne ekonomske in finančne moči, ampak zaradi drugih osebnostnih lastnosti (glej Zimmerman, Holm, Haddock, 2001: 128, 129).

Noben analiziran priročnik po ugotovitvah T. S. Zimmermana, K. E. Holmove in S. A. Haddockove ni obravnaval privilegiranega položaja moških v družbi in v odnosu do žensk ter vpliva privilegiranosti moških na razmerje moških z drugimi. Poleg tega niso zasledili, da bi kateri od priročnikov opozarjal na pomembnost finančne neodvisnosti žensk, čeprav ugotavljajo, da priročniki, ki vzpodbujajo ženske k netradicionalnemu vedenju, to finančno neodvisnost žensk pravzaprav predpostavljajo oziroma jo imajo za samoumevno, saj bi bili sicer njihovi nasveti, da naj ženske izrazijo svojo jezo, se pogajajo za svoj prosti čas in uresničujejo svoje lastne interese ter življenjske cilje, povsem neuresničljivi, posebno še v primerih razvezanih žensk. Z analizo so ugotovili tudi, da je večina priročnikov namenjena ženski populaciji, kar je po mnenju avtorjev sicer lahko posledica tržnih strategij, saj ženske v največji meri berejo in kupujejo priročnike za samopomoč, vendar pravijo, da je ta usmerjenost nasvetov in priročnikov na ženske bralke, lahko tudi posledica prepričanja, da so ženske tiste, ki so v prvi vrsti odgovorne za uspešnost intimnega partnerstva (glej Zimmerman, Holm, Haddock, 2001: 129, 130).

5. Ljubezen v svetovalni literaturi

5.1 Predmet raziskovanja: osnovna teza in metodologija

V empiričnem delu raziskujemo nasvete priročnikov o ljubezenskih odnosih, o komunikaciji med moškim in žensko v razmerju, o tem, kakšen odnos naj imajo v (ljubezenskem) razmerju posamezniki do sebe, do poklicnega dela, gospodinjstva in starševstva, kako in koliko naj ženske in moški doživljajo in izkazujejo svoja čustva ter ali ti nasveti usmerjajo ženske in moške k enakopravnejšemu medsebojnemu odnosu. S kvalitativno analizo bomo ugotovili prisotnost/odsotnost emancipatoričnih nasvetov, ki bralce priročnikov vzpodbujajo k enakopravnosti spolov. Analizirano svetovalno literaturo smo izbrali na podlagi COBISS-ovega izpisa štiridesetih najpogostejše izposojanih priročnikov, ki so imeli v kontroliranem geslovníku predmetne oznake: odnosi med spoloma, zakonska zveza (kombinirana z iskalnim indeksom družinska morala, poroka, zakon, družinsko življenje, psihologija spolov) in psihologija spolov, izbrano gradivo pa je bilo v slovenskem jeziku. Pri izboru knjig smo upoštevali obdobje izposoj od 1. januarja 2000 do 10. oktobra 2005 in sicer v vseh knjižnicah, ki so vključene v sistem COBISS.SI. V izpisu štiridesetih najpogostejše izposojanih knjig nekatere enote niso bile relevantne za našo analizo, saj so se bolj kot na ljubezenska razmerja nanašala na svetovanje o spolnem razmerju (na primer priročnik *Dajmo se dol: najbolj kul in najbolj informativna knjiga o seksu v veselju namenjena odraslim vseh starosti* in *Zadovoljna v spolnosti: ilustrativni vodnik za vsako žensko*) ali pa na svetovanje o starševstvu (*Strupeni starši: rešite se boleče zapuščine staršev in zaživite svoje življenje* in *V kletki ljubezni: starši in otroci naj živijo lastno življenje*). Poleg tega se je v izpisu pojavilo tudi več del istega avtorja (na primer Johna Graya), zato smo v obravnavo vzeli le en priročnik, če sta bila na seznamu dva in dva priročnika, če je bilo v izboru več del istega avtorja. Iz analize smo izključili tudi priročnike, ki so že analizirani v nam dostopni strokovni literaturi (priročnike Barbare De Angelis in Connell Cowan), vendar pa bomo upoštevali ugotovitve že opravljenih analiz pri obravnavi naših izbranih priročnikov. V kvalitativno analizo smo tako vključili prvih štirinajst knjig iz spiska štiridesetih najpogostejše izposojanih v omenjenem obdobju, ki so v prevodu izšle med leti 1992 in 2004.

Pri izboru ljubezenskih priročnikov za analizo smo se ravnali po neslučajnem vzorčenju, kjer smo izbirali namensko in tako, da so izbrane enote odražale značilnost, ki nas zanima.

Zanimala pa nas je prisotnost/odsotnost emancipatoričnega potenciala in želeli smo vključiti čim bolj raznolike primere, različne priročnike, zato je naš vzorec heterogen. Slabost našega vzorca pa je ta, da je majhen in nereprezentativen, posplošujemo lahko torej samo na vsebinskih vidikih emancipatoričnega potenciala, na ravni konceptov, razlag, razpona tega pojava in ne statistično kot pri kvantitativnih raziskavah. Pri kvalitativnem raziskovanju je lahko problematična tudi zanesljivost - ali ob ponovitvi raziskave dobimo enake rezultate ter veljavnost - ali smo pojav pravilno izmerili. Glede zanesljivosti lahko rečemo, da identičnih rezultatov pri takšnem raziskovanju ne bomo dobili, pričakujemo lahko le enake vzorce pojava. Veljavnost pa lahko preverimo s primerjavo naših ugotovitev z rezultati drugih raziskovalcev, ki so preučevali isto tematiko (glej Malnar, 2003/2004: 10, 11, 64, 65).

Hipoteza, ki jo bomo preverili z našo analizo, je, da v svetovalni literaturi oziroma literaturi za samopomoč obravnava razmerij in odnosov med heteroseksualnimi intimnimi partnerji ne vključuje emancipatoričnega potenciala oziroma ni usmerjena k enakopravnosti med spoloma. Poglejmo torej, kakšni nasveti odvrčajo od doseganja emancipiranega in enakovrednejšega ljubezenskega razmerja in v kolikšni meri so prisotni.

5.2 Ugotovitve empiričnega dela

Knjižni trg v Sloveniji je poln knjig, ki posamezniku/-ici obljublajo najboljše nasvete za rešitev njegovega/njenega življenjskega problema. Med njimi je tudi mnogo ljubezenskih priročnikov, ki pogosto že z naslovom sporočajo, v katero smer bodo posameznika usmerili, da bo srečen v ljubezni oziroma kakšno ideologijo zagovarjajo. Tako nekateri naslovi nakazujejo na razlike oziroma neenakosti med spoloma, na primer *Dekleta so s Saturna, fantje pa z Jupitra*, *Moški so drugačni, ženske tudi: moški so z Marsa, ženske so z Venere: vodič za izboljšanje medsebojnih odnosov in razumevanja med spoloma* in *Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov: kako sva si različna*. Zopet drugi nas usmerjajo v sklepanje, da ponujajo emancipatorične nasvete, da zlasti ženske usmerjajo k spremembi njihovega mišljenja, odnosa do sebe in moških, na primer *Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje* in *Deset neumnosti s katerimi si ženske zapletajo življenje*. Imamo pa tudi naslove, ki nakazujejo, katerim bralcem so priročniki namenjeni, ženskam ali moškim ali obema spoloma. V našem naboru analiziranih ljubezenskih priročnikov se je najočitneje kazala usmerjenost k bralkam v

naslovih kot so *Pravi moški zame*, *101 laž, ki jo moški pripovedujejo ženskam in zakaj jim ženske verjamejo*, *Pridne punce pridejo v nebesa*, *poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje*, *Deset neumnosti, s katerimi si ženske zapletajo življenje* in *Razkrita moška narava: ženski vodnik za razumevanje moških*. Naslova, ki nakazujeta, da so nasveti za bralce obeh spolov, sta bila: *Najina ljubezen: od romantične ljubezni do zrelega partnerstva* in *Osebnostni plus za pare*. Nobeden izmed analiziranih priročnikov pa v naslovu ni kazal na to, da se z nasveti obrača predvsem na moške.

O pravilnosti pravkar omenjenih sklepanj na podlagi naslovov (ljubezenskih) priročnikov se bomo prepričali tudi v sledeči analizi nasvetov. Najprej bomo predstavili nasvete, ki usmerjajo posameznike/-ice v enakopravnejše ljubezensko razmerje, nato pa še nasvete, ki posameznike/-ice usmerjajo v tradicionalne in stereotipne vloge in mišljenje.

5.2.1 K emancipaciji usmerjeni nasveti

5.2.1.1 Drugačno samozavedanje žensk

Emancipatorični potencial smo našli v nasvetih, ki ženske spodbujajo k drugačnemu odnosu do njih samih v primerjavi s tradicionalnim negativnim odnosom, ki ga imajo ženske do sebe. Takšni nasveti usmerjajo ženske k samostojnosti/neodvisnosti, samouresničevanju, samoodgovornosti, samospoštovanju, k zavedanju in uveljavljanju svojih potreb, k temu, da se postavijo za svoje pravice in jih uveljavljajo. V priročniku *Deset neumnosti, s katerimi si ženske zapletajo življenje* avtorica L. C. Schlessinger svetuje ženskam naj postanejo bolj pomembne same zase, si postavijo svoje cilje, naj kujejo načrte, gradijo svojo identiteto, naj se vedejo pogumno, pokončno, pametno in naj bodo močne, naj verjamejo vase, predvsem pa naj začnejo prevzemati odgovornost zase. Samospoštovanje si morajo prislužiti same, tako da si dovolijo sanjati in te sanje uresničiti, da so pripravljene premagati dvome o sebi in vzdržati hude preizkušnje, trpljenje in bolečino zaradi odrekanja, dvomov in trenj z okolico, s čimer bodo naredile globok vtis nase in dosegle večje samospoštovanje. Vsega tega pa ne smejo iskati v intimnih partnerskih razmerjih, v zakonu, materinstvu, v moških – saj jim to lahko prinese le razočaranje - ampak v sebi samih, v osebnih dosežkih (glej Schlessinger, 1997: 19, 22, 34). Takole jim razlaga:

»Kot smo doslej videli, marsikatera ženska ne pojmuje in uporablja moškega samo kot skrivališče pred težavami in neprijetnostmi, da bi postala samostojno človeško bitje. Pogosto mu naloži tudi dolžnost, da postane vir potrditve in odobravanja za njeno nezrelo, negotovo, razvijajoče se ali celo izgubljeno samospoštovanje.« (Schlessinger, 1997: 44)

»Če ženska pričakuje od moškega, da bo obliž za njeno bolečino, pomeni, da se je odpovedala priložnosti, da bo v njunem odnosu enakovredna in samozavestna partnerka.« (Schlessinger, 1997: 46)

»Ni dveh poti: ženska mora imeti v življenju več razsežnosti kot samo 'ljuuubeeeeezeeen'!« (Schlessinger, 1997: 178)

Za zadovoljujoče in enakovredno partnersko razmerje je torej nujno, da ženske vanj prinesejo svoje lastne cilje, sanje in samozavedanje, le tako je partner lahko vir tolažbe in podpore v težavnih trenutkih v službi ali v partnerskem odnosu, če pa prinesejo zgolj svoje potrebe, se ravnovesje v razmerju poruši in žensko postavi v odvisen, manjvreden položaj (glej Schlessinger, 1997: 21).

Tudi U. Ehrhardt v priročniku *Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje* daje ženskam emancipatorične nasvete. Pravi jim, da lahko brez slabe vesti uveljavljajo svoje pravice in se zanje postavijo, ko je to potrebno in naj se ne odpovedujejo svojim željam v razmerju in službi v zameno za usluge in darila moških, od katerih nimajo nikakršnih dolgoročnih koristi. Bolj morajo razmišljati, kaj so njihove potrebe, kaj bi one rade in kaj jih zadržuje pred samouresničevanjem. Svoje cilje morajo postaviti na prvo mesto. Ne smejo dopustiti, da bi bilo njihovo samospoštovanje ter njihovo zadovoljstvo odvisno od moža ali od tega, ali ga imajo ali ne. Prepričuje jih, da neodvisnost ne pomeni osamljenosti, kot to s strahom verjamejo nekatere ženske, ki se žrtvujejo za druge, pa so kljub temu osamljene (glej Ehrhardt, 1996: 26, 40, 48, 49, 134). Takole pravi o tem:

*»Predstava, da nas neodvisnost osami, je napačna! Nasprotno šele neodvisnost omogoči ustvarjalno, sproščujoče in odkrito sožitje. Le kdor **ni** odvisen od drugih, se lahko svobodno odloči, na kakšen način in s kom bo imel opraviti. Samo ljudje, ki se samostojno odločajo in so **hkrati** neodvisni, lahko enakopravno živijo drug z drugim. To seveda ne izključuje, da si medsebojno pomagamo in delamo usluge.« (Ehrhardt, 1996: 40)*

Svetuje jim tudi, da naj ne bodo tako prilagodljive in naj se ne podreajo sistemu pravil, ko podvomijo o njem in ko je ta urejen tako, da jih vklepa v njihovo vlogo. Namesto nekritičnega sprejemanja obstoječih družbenih pravil, naj raje postavijo svoja pravila, ki jim bodo bolj ustrezala. Ni jim potrebno imeti razumevanja za vrsto drobnih zadev drugih ljudi ali celo takrat, ko zaradi vedenja drugih same nosijo posledice. Prevzeti morajo odgovornost zase in za svojo prihodnost, dojemajo naj se kot povzročiteljice svojih življenjskih razmer, ne pa si jih razlagati z usodo (glej Ehrhardt, 1996: 61, 62, 66, 99). Za dosego tega jim svetuje:

»Treba je najti nove vzorce, ki razlagajo uspeh in neuspeh. Najprej velja, da prepričamo same sebe: 'Rešitev je in v moji moči je, da jo najdem. Presegla bom merila in prekršila pravila.' To je kraljevska pot do samopotrditve. Recept, kako preprečiti neobglenost, je povsem preprost: čimbolj zgodnja izkušnja, da je mogoče stvari nadzorovati. Nadzor v teoriji pomeni vplivati na izid dogodkov.« (Ehrhardt, 1996: 99)

Podobno J. Welwood v priročniku *Potovanje srca: pot zavestne ljubezni* poudarja, da se je potrebno naučiti predajanja partnerstvu, a pri tem ostati zvest samemu sebi, samouveljavljanju, svoji osebni celovitosti. Osrednji izziv intimnega razmerja je, da se naučiš doseganja ravnotežja med 'midva' in 'jaz'. Ta nasvet usmerja tako na ženske kot moške (glej Welwood, 1999: 56).

B. Huber v ljubezenskem priročniku *Pravi moški zame* svetuje, da je spoznanje in soočenje s svojimi potrebami, s samim seboj, odločilno in pomembno na poti k primernemu partnerju (Huber, 1994: 11). Richard Carlson in Kristine Carlson v delu *Ne trati moči za malenkosti v ljubezni* pa pravita, da se morata oba partnerja zavedati svoje vrednosti in zaslug ter se počutiti kot enakovredna partnerja (glej Carlson, 2001: 53).

5.2.1.2 Izražanje negativnih čustev

Emancipatorični nasveti so se nanašali tudi na čustva. U. Ehrhardt (*Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje*) pravi, da je nemoč priučena in ne nastane sama po sebi. Ženskam nazorno opisuje, kako brez ugovarjanja opravljajo svoje dolžnosti in same pred sabo zanikujejo svojo nasilnost oziroma jezo v strahu pred izgubo naklonjenosti okolice. Opozarja jih, kako povsem nepotrebno skrivajo svoja neprijetna čustva, saj mislijo, da nimajo pravice do neprijetnih čustev, do jeze, slabih lastnosti

in kako napačno mislijo, da jih bo moški zaradi tega zapustil. Jasno jim pove, da jih prijaznost in ljubeznivost ne bosta nikamor pripeljali, da se ne smejo bati svojega besa in izbruhov ter partnerjeve jeze, da ne smejo imeti slabe vesti, ko pobesnijo in pokažejo svojo jezo, saj so upravičene do tega. Pravilno je, da pokažejo svojo jezo, saj se ne zgodi nič groznega, če si to dovolijo (glej Ehrhardt, 1996: 22, 30-35).

L. Schlessinger (*Deset neumnosti s katerimi si ženske zapletajo življenje*) pa nagajivo svetuje:

»Pravico do jeze si zaslužimo samo, če verjamemo v univerzalno neodtujljivo pravico do spoštovanja, časti, obveze, skrbi in ljubezni – in potem si jo v svojem razumu zaslužimo tako, da se v vseh pogledih pogumno trudimo v svoj prid: pri delu, odnosih in ljubezni. Pogumne izbire. Pogumno delovanje. Zaslužno samospoštovanje.« (Schlessinger, 1997: 183)

Bistveno za par je, da se naučita razlikovati med 'izmišljotinami' svojega razuma, to je razlagami, ki jih imata potem za resnične na eni strani in svojimi čustvi na drugi strani. S slednjimi se morata naučiti neposredno soočiti, tudi kadar so težavna. Do svojih čustev morata biti poštena in jih ne smeta zatirati, saj ta močno vplivajo na spolno zaupnost in kakovost ljubljenja, pravi J. Welwood v delu *Potovanje srca: pot zavestne ljubezni* (glej Welwood, 1999: 139, 236).

Celo znani avtor J. Gray, ki ga bomo obravnavali v naslednjem poglavju kot predstavnika bolj tradicionalno usmerjenih piscev, v priročniku *Moški in ženske pred novim začetkom* ugotavlja:

»Ženske imajo na splošno težave z občutenjem in izražanjem jeznih in agresivnih čustev, moški pa ponavadi težje občutijo bolj ranljiva čustva, vendar te razlike niso prirojene. Naša sposobnost za občutenje različnih čustev ni odvisna od spola. Nanjo odločilno vplivajo starši, družba in naša doživetja v zgodnjem otroštvu.« (Gray, 1999: 39)

Avtor se očitno zaveda družbenega vpliva, zlasti vpliva socializacije na konstruiranje moškosti in ženskosti, kar smo opisali v teoretičnem delu v poglavju »Poroka iz ljubezni« poznega 18. in 19. stoletja ter feminizacija ljubezni. Pravi, da so moški lahko občutljivi in ranljivi ter ženske agresivne, saj v tem ni nič narobe. Ženskam svetuje, naj doživljajo čustva, ne da so pri tem odvisne od moškega (glej Gray, 1999: 180). T. S. Zimmerman, K. E. Holm in A. S. Haddock so ugotovili, da avtor v priročniku *Moški in ženske pred novim začetkom* spodbuja ženske k izražanju jeznih čustev kot del procesa zdravljenja, da je to zanje nujno, če

želijo še kdaj zaupati ljubezni in k temu, da poskrbijo zase in za svoje potrebe, namesto da skrbijo za potrebe drugih (glej Zimmerman, Holm, Haddock, 2001: 126).

5.2.1.3 Ljubezenska čustva in spolnost

Nasveti, ki se nanašajo na ljubezen, ljubezenska čustva in spolnost tudi usmerjajo k večji enakopravnosti med spoloma. Samoodgovornost svetujejo predvsem ženskam. L. Schlessinger (*Deset neumnosti s katerimi si ženske zapletajo življenje*) ženskam dopoveduje, da ljubezen ni nikakršno božje znamenje ali zapoved in se ji zato ne smejo vdajati kar brezpogojno. Z besedami 'ljubim ga' ne smejo opravičevati slabo izbiro moškega in prenašati njihovega nasilja, alkoholizma, droge, nezrelosti, neodgovornost in podobno vedenje, ki ženske vodi v samouničujoč položaj in jim onemogoča samorealizacijo in njihovo srečo ter jim uničuje samospoštovanje. Pravi, da ženske zamenjujejo besede z dejanji in dokler jim moški zagotavljajo, da jih ljubijo, dopuščajo, da jih po mili volji mučijo. V ljubezni ženske ne smejo obtoževati moških za svoje nezadovoljstvo, ampak morajo same prevzeti odgovornost in če niso zadovoljne z njim, zbrati pogum in izbrati drugega. V odnosih se morajo vedno odločati z glavo in ne s srcem, saj ima srce zamejeno podobo o resničnosti. Ne smejo misliti, da jih bo ljubezen in spolna strast ponesla skozi življenje, ne da bi uresničile svoje sanje. Glede spolnosti pa jih opozarja, da se morajo zavedati, da so gospodarice svojega telesa in so zato same odgovorne za preprečevanje nosečnosti, da so sicer moški tudi odgovorni, a če niso pripravljeni prevzeti te odgovornosti pri zaščiti, svetuje, da odklonijo spolni odnos in ga zapustijo (glej Schlessinger, 1997:59, 96, 132, 134, 146).

Podobno svetuje tudi U. Ehrhardt (*Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje*), ko pravi, da sta v ljubezni za uravnovešen 'midva' potrebna dva samostojna 'jaza'. Potrebna je ljubezen do samega sebe, saj je edina gotovost našega življenja samo v nas samih. Poudarja tudi, da v ljubezni ni enega samega idealnega partnerja, ampak jih je več in ni nujno, da so si ti med seboj podobni. Če sta si partnerja različna, to vnaša v ljubezen svojevrstno napetost, posebej v fazi zaljubljenosti, če pa sta si podobna, imata skupne značilnosti, pa to daje nek trdnejši temelj za zvezo; vendar pa si nikakor ne moreta biti identična, bistveno je, da se počutita enakovredno in enakopravno. V spolnosti naj pobudo prevzemata oba. Kontracepcijska metoda pa ne sme biti tema, s katero bi se ukvarjale ženske, ampak je to tema za oba spola. Ženska tudi ne sme dovoliti, da bi

uporabljala zaščito, ki njej ne ustreza, le zato da bi ustregla partnerju. S tem namreč škodi sebi in odnosu (glej Ehrhardt, 1996: 30, 33, 55, 113, 115).

J. Welwood (*Potovanje srca: pot zavestne ljubezni*) pa v ljubezni ne vidi prostora za rast, če si ne najdemo pomembnega žarišča zunaj sebe. Moč in zagon pa ljubezen dobi, ko spoštujemo medsebojne razlike in oba partnerja sodelujeta v praktičnih podrobnostih življenja (glej Welwood, 1999: 61, 277).

B. Huber v priročniku *Pravi moški zame* zavrača stereotipno mišljenje, ki pravi: »Več velja ženska, ki ima partnerja. Samska ženska je vredna pol manj« (Huber, 1994: 13). Ženske prepričuje, da je veliko samskih žensk in so kljub temu močne in samozavestne. Ženske se morajo najprej sprejeti kot samostojne osebnosti, sicer jih tudi s partnerjem drugi ne bodo bolj sprejemali (glej Huber, 1994: 13).

5.2.1.4 Komunikacija med partnerjema

K emancipaciji usmerjeni nasveti se nanašajo tudi na področje komunikacije med partnerjema. Njeno pomembnost za razmerje ugotavlja tudi F. Littauer v priročniku *Osebnostni plus za pare: razumevanje samega sebe in osebe, ki jo ljubite*. Za uspešno, enakovredno partnerstvo je potrebna pripravljenost na pogovor in sklepanje kompromisov glede službe in gospodinjskih načrtov (glej Littauer, 2004: 54).

U. Ehrhardt (*Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje*) pa o tem pravi ženskam takole:

»Vse ženske, ki se z nasmeškom odpovejo temu, da bi jasno povedale svoje mnenje ali naglas izrazile svoje zahteve, torej ženske, ki upajo, da bodo z nekaj pretanjenosti dosegle tisto, česar si ne upajo naravnost povedati, na ta način uničujejo svoje samospoštovanje. Znižujejo svoj družbeni položaj in ovirajo enakopravnost. Nič ne pomaga, da imaš nekaj na papirju, če pa tistega ne znaš uporabiti.« (Ehrhardt, 1996: 134)

Njen nasvet je torej, da morajo ženske jasno in naglas povedati, kaj si mislijo in želijo, saj bodo le tako lažje dosegle svoje cilje in želje. Podobno in še na bolj specifičen način daje

nasvete B. Huber (*Pravi moški zame*). Svetuje aktivno poslušanje sogovornika, zagovarjanje svojega mnenja z »Jaz« in ne »baje, pravijo,...« (Huber, 1994: 102), saj to zveni samozavestnejše, je jasno in nedvoumno izražanje. Ženske naj bodo aktivne v razmerju ter naj moškemu ne pustijo zadnje besede (na primer ženska naj vpraša moškega za telefonsko številko, če je on ni) (glej Huber, 1994: 102).

Pomembnost komunikacije v intimnem razmerju ponazarjata z lastnim primerom tudi zakonca Carlson v priročniku *Ne trati moči za malenkosti v ljubezni*. Pravita, da odkrit pogovor med partnerjema omogoča, da rešita težave, s katerimi se soočata v službi ali doma. Svetujeta tudi, da se partnerja ne popravljata, ko pripovedujeta zgodbe drug drugemu, v smislu »To še ni nič, poslušaj tole« (Carlson, 2001: 112), saj se na ta način izraža podcenjevanje njegovega pripovedovanja. Odsvetujeta tudi govorjenje v imenu drugega, saj tako izražamo, da ni sposoben govoriti sam ali da ga poznamo bolje kot se sam. Dopuščati morata, da vsak sam izraža svoje mnenje. Vendar pa v nadaljevanju o reševanju škodljivega komuniciranja za posameznikovo samozavest razmišljata neemancipatorično, saj svetujeta, da se partnerja le blago opomnita v smislu, da tega ne sme početi (glej Carlson, 2001: 112, 123, 195, 196). Avtorja skozi cel priročnik svetujeta naj se ne razburjamo zaradi malenkosti. **Takšen nasvet pa lahko posameznika/-ico vodi v pasiven odnos s partnerjem/-ico, saj blago odzivanje na težave navadno le za kratek čas spremeni odnos med partnerjema v željeno smer, kmalu pa se lahko odnos med partnerjema spet vrne na neželjene tire za enega od partnerjev.**

5.2.1.5 Zaposlitev, gospodinjstvo in materinstvo

Kar nekaj je tudi nasvetov, ki svetujejo drugačen odnos do dela tako v službi kot v gospodinjstvu ter tudi glede odnosa do materinstva. Tako U. Ehrhardt (*Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje*) kritizira odnos žensk do dela v službi. Opisuje jim, kako se večinoma napačno vedejo, obenem pa jim sporoča, kako bi se morale, če se želijo uveljaviti. Pravi na primer, da ženske mislijo, da so njihove sposobnosti in uspeh naključni, porazi pa del njihove ženske narave. Napačno tudi mislijo, da so pridnost, smehljanje, ljubeznivost in žrtvovanje pogoj za poklicno uspešnost in način, da nekoga prepričaš o lastnih sposobnostih. Pravi jim, da morajo za uresničitev svojih poklicnih ambicij nadrejenim naglas povedati, za kaj se prizadevajo in znati to zahtevati. Zapoveduje,

da naj se nehajo poniževati v dekle in da morajo prekršiti prepovedi in zapovedi, ki jih silijo v dela, pri katerih ne napredujejo. Ni jim treba opravljati nezahtevnih del ali pa delati zastonj, da bi pokazale svoje sposobnosti. Ženske si napačno postavljajo merila dobrega dela. Delo je za ženske dobro opravljeno, če se pri njegovi izvedbi telesno in psihično utruetiš, to prepričanje je po mnenju avtorice napačno. Ženskam svetuje, naj jim bo pomembna brežhibna izvedba, ustvarjalna ideja ali priznanje okolice. Pravi jim, da se morajo naučiti sprejeti naslednje prepričanje:

»Tudi delo, ki ga zlahka opraviš, nekaj velja. Zares nekaj naredi le tisti, ki svoje delo opravi profesionalno brežhibno in brez prevelike obremenitve.« (Ehrhardt, 1996: 56)

Ženske se odpovedujejo oblasti, nočejo vsiljevati svojega mnenja, ker se bojijo, da bodo osamljene, da jih ne bodo marali, ampak s tem zgolj utrjujejo obstoječe hierarhije, je prepričana avtorica. Odgovornost si upajo prevzeti, ko gre kaj narobe in tudi takrat, ko imajo le malo opraviti z nekim delom ali dejanjem, po drugi strani pa se je ne upajo prevzeti v fazi, ko se stvari šele pripravljajo in se s tem raje odpovedo vplivu. Pravi jim, da se morajo naučiti, da uveljavljajo svoj vpliv tudi navzgor. Prepričuje jih, da sta uspeh in oblast tesno povezana in ženske, ki imajo v poklicu jasne cilje, so dejavne tudi v prostem času in hkrati lahko prosijo druge za pomoč in oporo. Beseda kariera jim zveni nevarno zaradi strahu, da bi izgubile svojo ženskost, da bi veljale za hladne in trde, zato raje skrivajo svoje ambicije po oblasti in karieri. Mislijo, da ne smejo biti ambiciozne. Takšno vedenje avtorica kritizira. Poklic in neodvisnost sta za ženske obrobna pojava, prehodni stanji, pravi U. Ehrhardt. Samostojno delajo in imajo svoje ambicije, le dokler niso v trdni zvezi in še niso matere. Sprva, ko se poročijo, mislijo, da bodo lahko živele tako kot so tedaj, ko so bile še samske, a kasneje zdrsnejo v stare vzorce ravnanja. Sicer si prizadevajo za pravičnejšo razdelitev gospodinjskih del, a se vseskozi čutijo odgovorne, da je v hiši in z otroki vse v redu. Tako jim daje praktične nasvete, kako lahko dosežejo enakovrednejšo ureditev v zasebnem življenju z možem:

»Predstavljajte si, da svojega partnerja pomalem pritegnete k soodločanju. Dajte mu seznam telefonskih števil varuš in ga prosite, naj jih pokliče in se domeni. Čeprav se pri tem čudno počutite, ga večkrat opomnite, da je on hotel varuško. Nekajkrat skupaj sestavite listek za nakupe, dokler tega ne bo znal sam. Tudi vi prevzemite odgovornost za velike odločitve. Naštejte svoja merila za nakup avtomobila in mu dajte dva modela na izbiro. Predstavljajte si, da bi ga prosili, da se zaradi vaše službe preselite v drugo mesto!« (Ehrhardt, 1996: 44)

Ženskam svetuje naj gredo brez strahu v razčiščevanje in spore s partnerjem glede gospodinjskih opravil. Partner naj jim pomaga pri teh opravilih, sicer naj končajo zvezo in ne podlegajo njegovemu izsiljevanju, saj ravno pri takih malenkostih, kot so gospodinjska in hišna opravila zaidejo v vlogo poraženca. Za materinstvo pa pravi, da sklep, da ženske brez otrok niso prave ženske, ne drži in je precej naiven (glej Ehrhardt, 1996: 41, 44, 49-53, 56-58, 60, 67, 92, 139).

Spodbuden osebni primer v smeri delitve gospodinjskih opravil dajeta tudi zakonca Tirabassi v priročniku *Kako živeti s partnerjem, saj brez njega ne gre?!.* Pravita, da sta, odkar tudi on kuha, lika, nakupuje in pomaga otrokom pri domačih nalogah, bolj povezana kot prej, ko sta živela tradicionalne spolno pripisane vloge (glej Tirabassi, 1998: 117, 118). Tudi zakonca Carlson v *Ne trati moči za malenkosti v ljubezni* omenjata, da si delita domače obveznosti in odgovornost za otroke in jih brez slabe vesti prepustita varuški, da lahko v miru uživata skupaj (glej Carlson, 2001: 97, 98).

Prav tako J. Gray v *Moški in ženske pred novim začetkom* svetuje ženskam, da morajo postaviti svoje lastne potrebe na prvo mesto in ne potrebe otrok, kar pa ne pomeni, da zanemarjajo otroke (glej Gray, 1999: 2000). L. Schlessinger (*Deset neumnosti s katerimi si ženske zapletajo življenje*) pa opozarja ženske, da ne smejo materinstva in tudi zakona imeti za svoj 'zasilni izhod', da bi si s tem dokazale, da v svojem življenju počnejo nekaj, kar je v redu. Z rojevanjem pa naj ne izsiljujejo, da bi bilo v zakonu vse v redu. Nikoli naj svojih otrok ne žrtvujejo za to, da bi osrečile moškega, saj si na ta način ne bodo pridobile samospoštovanja. Ne smejo dopustiti, da bi kdorkoli prizadel otroka ali da bi zaradi njih ostajale v zakonu, kjer je nasilje, saj to ni nikoli boljše od tega, da si samski. Za materinstvo je potreben pravi čas, kraj in namen in to nima nobene zveze z našimi potrebami, ampak izključno s potrebami otroka (glej Schlessinger, 1997: 32, 130, 146, 151, 161).

5.2.1.6 Drugačen pogled na koncept moškosti in ženskosti

Priročniki veliko razpravljajo tudi o moškosti in ženskosti. J. Welwood v knjigi *Potovanje srca: pot zavestne ljubezni* pravi, da s propadanjem tradicionalnih spolnih vlog postajamo negotovi glede svoje moškosti in ženskosti, ki sta bili prej samoumevni. Kaj pomeni biti moški ali ženska, morajo posamezniki ugotoviti sami in pri tem imajo malo zunanjih virov, na

katere bi se lahko oprli (glej Welwood, 1999: 198, 199). Avtor tako podaja ugotovitve o ljubezni današnjega časa in individualizaciji, ki so pravzaprav enake ugotovitvam U. Becka in E. Beck-Gernsheimove, P. L. Bergererja in T. Luckmanna, A. Giddensa in drugih sociologov, ki smo jih opisali v teoretičnem delu naloge, le da jim doda še nek duhovni vidik, kot na primer v naslednjem primeru:

»Če hočemo v današnjem enakopravnem zakonu doseči sveti red, potrebujemo prožnejšo ureditev, takšno, ki oba partnerja spodbuja, da uresničita svoj širši potencial.« (Welwood, 1999: 256)

Avtor pravi, da moramo preseči običajna poimenovanja moškosti in ženskosti in premisliti, kaj velja za nas kot posameznike, in ko to storimo, ugotovimo, da moški nimajo samo moških lastnosti in ženske samo ženskih, ampak je vsakemu dostopna cela zbirka moških in ženskih energij (glej Welwood, 1999: 198, 199). Oba spola imata tako lastnosti, ki se jih je tradicionalno določalo za moške ali za ženstvene. Pravi, da:

»V naši kulturi je prevladujoči stereotip močni in zaščitniški moški in mehka, ubogljiva ženska. Ne glede na to, ali gledamo na ta stereotipa z nostalgijo ali grozo, sta umirajoča modela. Ženske, ki niso povezane s svojo moško močjo, postanejo pogosto pasivne, odvisne in se obupno trudijo navezati na moške. Če pa moški niso v stiku s svojo žensko občutljivostjo, postanejo krhki in naduti, brez vizije in globine. Pari, ki se trudijo uresničevati običajne stereotipe o domači sreči, so na koncu pogosto žalostni in razočarani.« (Welwood, 1999: 199, 200)

Dodaja, da moramo spoznati, da imajo vse stvari dve plati in da moramo spremeniti dojemanje moškosti in ženskosti iz nasprotujočega koncepta v dopolnjujoč koncept ter da je lepo ravnoesje med moškostjo in ženskostjo resda težko najti, a danes drug drugemu ne moremo več prepuščati svoje 'druge polovice'. Kaj je resnično moško in žensko pa je v naravi in ne svetu konceptov (glej Welwood, 1999: 198, 201-206). Tudi H. Hendrix v *Najina ljubezen: od romantične ljubezni do zrelega partnerstva* trdi, da imajo moški in ženske povsem enake potrebe (glej Hendrix, 1999: 137).

5.2.1.7 Mnenja o enakopravnosti

O sami enakopravnosti pa U. Ehrhardt (*Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje*) pravi tole:

»Kako naj samozanikanje žensk škoduje enakopravnosti? Žal enakopravnost trči ob ovire na dveh koncih. Ne eni strani so to moški, ki se ne želijo odpovedati oblasti, na drugi strani pa ženske, ki se ne potegujejo za oblast. Če so ženskam z zakonom zagotovljene pravice, ni s tem še prav veliko doseženega. Enakopravnost je prazen zven, vse dokler ženske tožijo, da ni nikogar, ki bi prišel in jim jo prostovoljno prinesel. Imeti pravico je smiselno samo takrat, ko je v naši glavi tudi zakoreninjena in jo zahtevamo.« (Ehrhardt, 1996: 134, 135)

Ženske se morajo torej postaviti za svoje pravice, saj je le samostojna ženska lahko enakopravna. Zveze, kjer je cel kup 'drobnarij' v njeno škodo, pa morajo prekiniti. Pravi, da so dostikrat glavna ovira k enakopravnosti prav ženske same, ker vztrajajo v tradicionalnem spolnem vedenju, ki jih uničuje. Ugotavlja tudi, da sodobni moški vedno bolj iščejo enakopravne partnerke, saj so ugotovili, da je dolgoročno gledano to le dobiček, čeprav so v takem razmerju spori naporni (glej Ehrhardt, 1996: 132, 140, 166).

Tudi L. Schlessinger (*Deset neumnosti, s katerimi si ženske zapletajo življenje*) svetuje ženskam, da morajo spremeniti svoje vedenjske vzorce in prevzeti tveganja in osebno odgovornost, biti pogumne in se zavedati, da problem niso moški, ampak one same, njihovo pomanjkanje samospoštovanja (glej Schlessinger, 1997: 133, 136, 207).

Takšni nasveti sicer ženske spodbujajo k emancipatoričnim dejanjem, vendar moramo pripomniti, da položaj in vloga žensk nista le stvar osebne odgovornosti in psihičnega ustroja, ampak tudi družbe, saj na položaj in vlogo žensk vplivajo tudi strukturni dejavniki družbe. Problem niso le ženske in njihova psiha, ampak tudi moški kot nosilci družbeno ekonomske moči. Lahko rečemo, da L. Schlessinger v veliki meri psihologizira in individualizira razmerja med spoloma, saj v spremembi psihe oziroma mišljenja in samozavedanja žensk ter osebni odgovornosti posameznice vidi rešitev za izboljšanje položaja in vloge žensk na zasebnem področju in v družbi. Bralkam (bralcem) pravi:

»Sita sem uporabljati družbo, vzgojo ali kaj drugega kot izgovor za neumno vedenje žensk. Ženska mora najprej pomagati sebi in potem drugim ženskam, da bi presegle družbene omejitve – sicer ne bo napredka.« (Schlessinger, 1997: 133)

Menim, da morajo spremembe, ki vodijo v enakopravno razmerje moči med spoloma na zasebnem in družbenem področju, potekati sočasno tako na ravni posameznika/-ice kot na

ravni družbene organiziranosti in ozaveščenosti, usmerjene pa morajo biti na oba spola, saj se morata zavest in vedenje spremeniti pri obeh.

5.2.2 Nasveti z neemancipatoričnim potencialom

5.2.2.1 Različnost moških in žensk

Kar nekaj analiziranih priročnikov izhaja iz predpostavke, da smo si ženske in moški različni na vseh področjih življenja in te razlike se kažejo pri komuniciranju, čustvovanju, občutenju, odzivanju, mišljenju, v ljubezni, potrebah, v tem kaj cenimo, kaj nam je bistvo življenja. Te razlike imajo za naravne, vrojene in za uspešno razmerje bi jih morali razumeti, sprejeti in upoštevati. **Nasveti, ki izhajajo iz predpostavke o temeljni razliki spolov, podpirajo in vzdržujejo razlike v moči med moškimi in ženskami ter spolno stereotipno vedenje, ki ne predpostavlja enakopravnega položaja med spoloma.**

J. Gray v priročniku *Moški so drugačni, ženske tudi: moški so z Marsa, ženske so z Venere: vodič za izboljšanje medsebojnih odnosov in razumevanja med spoloma* s to različnostjo bralca seznani že v uvodnem delu in v nadaljevanju doda, da so današnji problemi med partnerjema posledica tega, da sta pozabila, da sta v svojem bistvu različna. Ljubezensko razmerje pa lahko cveti in traja le, če se zavedamo medsebojne drugačnosti. Moške predstavlja kot tiste, ki cenijo moč, sposobnost in učinkovitost, samostojnost je zanje simbol teh treh cenjenih lastnosti in nenehno počnejo stvari, da bi dokazali in razvili te lastnosti. Izpolnitev najdejo v uspehu in znanju, njihova samozavest pa naj bi bila odvisna od sposobnosti ustvarjati rezultate. Pravi, da moški namenjajo pozornost predmetom in stvarjem, veliko manj pa ljudem in čustvom (glej Gray, 1992: 6). Nasprotje njihovih lastnosti pa so ženske, za katere pravi:

»Ženske vrednote so drugačne od moških. Cenijo ljubezen, medsebojne stike in lepoto. Večji del svojega časa ženske preživijo v nudenju pomoči in negovanju drugih. Žensko samozavest določajo čustva in kakovost njenih odnosov. Ženske najdejo izpolnitev v sodelovanju in vzpostavljanju stikov. /.../ Dobri medsebojni odnosi so zanje na prvem mestu in so pomembnejši od dela ali dosežkov tehnike. Zaupanje osebnih čustev jim je mnogo pomembnejše kot uspeh in doseganje otipljivih ciljev. Druženje in razumevanje jim predstavlja čudovit vir zadovoljstva. Potreba pokazati svojo dobroto, ljubezen in

skrb je pri njih močno izražena. V mnogih pogledih je njihov svet pravo nasprotje sveta Marsovcov.» (Gray, 1992: 8)

Podobno so dekleta in fantje predstavljeni v priročniku za mladostnike *Dekleta so s Saturna, fantje pa z Jupitra* avtorice K. Lamb, kar ponazarja naslednji primer:

»Dejstvo: Fantje in dekleta imajo različno pamet. Težko si je sicer predstavljati, kako različne pameti so, ker pameti pač ne moremo videti (skušajte si predstavljati pamet fantov oglato, pamet deklet pa okroglo).« (Lamb, 1999: 11)

Različnost moških in žensk J. Gray prikazuje tudi v priročniku *Moški in ženske pred novim začetkom: praktični vodnik, ki nam pomaga spet poiskati ljubezen, kadar se s partnerjem razidemo, razvežemo ali pa nam umre*, kjer opisuje in zagovarja različno doživljanje bolečine in odzivanja nanjo med spoloma. Tako začne z mislijo:

»Podobno kot se moški in ženske razlikujejo v mišljenju, čustvovanju in sporazumevanju, različno reagirajo tudi ob izgubi ljubljene osebe. Kadar krizo srca preživlja ženska, njene nagonске in samodejne reakcije niso enake kot pri moškem./.../ V marsičem so njune potrebe kakor dan in noč /.../« (Gray, 1999: 3).

V tem priročniku smo sicer našli tudi nekaj emancipatoričnih nasvetov, ki smo jih že predstavili, vendar pa v določeni meri še vedno predpostavlja in usmerja v le eno možno vedenje za ženske in za moške. Spola sta med seboj različna, s to predpostavko avtor utrjuje tradicionalni koncept ženskosti in moškosti. O tem bomo s konkretnimi primeri govorili še v nadaljnji analizi.

Tudi v priročniku D. Deida *Razkrita moška narava: ženski vodnik za razumevanje moških* ne manjka tovrstnega prikazovanja in usmerjanja spolov ter nasvetov. Avtor sicer pravi, da sta v vsakem od nas tako moška kot ženska energija, vendar naj bi osemdeset odstotkov moških izkazovalo več moške energije, pri desetih odstotkih je ta uravnotežena in pri drugih desetih je bolj izražena ženska energija. Prav tako enosmerno pripisuje spoloma različno vedenje. Moški so po njegovem prepričanju usmerjeni proti enemu cilju, opravljajo eno stvar naenkrat, imajo sposobnost osredotočenja, ženske pa so veliko manj usmerjene le v eno stvar in so sposobne prehajanja iz ene stvari na drugo. Moški in ženske morajo zato uporabljati ženstveno energijo, da lažje opravljajo več stvari hkrati in moško energijo, če se želijo osredotočiti in ta je sredstvo izpolnjevanja. Moški živijo v svetu problemov, opravil in izzivov, ženske pa v svetu

prehajanja in občutij. Za moško energijo je značilno iskanje popolnosti, reševanje težav, občutljivost na težave, samodisciplina, za ženstvenost pa postavljanje želje po ljubezni na prvo mesto, ženske zanima ljubezen in življenje, občutljive so za razmerja, so čutne in telesno naravnane. Prvinski strah moških je strah pred neuspehom, strah žensk pa zavrnitev v razmerju ali izguba ljubezni. Moški energiji je najpomembnejše prizadevanje za svobodo, ženski energiji pa za odnos in ljubezen. Ženske imajo prirojen čut za ljubezen, moškim pa ta čut ni prirojen. Moški so nagnjeni k življenju po razumu, svoje bistvo, smisel najdejo z iskanjem, zunaj življenja in razmerja, ženske pa so nagnjene k življenju po čustvih, svoj smisel, bistvo najdejo znotraj življenja in intimnega razmerja, s povečevanjem ljubezni v razmerju (glej Deida, 1998: 3, 4, 6, 10-16, 26, 57). Pravi, da :

»Moški in ženstveni način delovanja nista ukoreninjena le v naši biološki biti, ampak tudi v globini našega duha.« (Deida, 1998: 10)

»Moškost in ženstvenost sta univerzalni energiji. Prisotni nista le v moških in ženskah, ampak tudi v krajih, živalih in celo predmetih. Če ju razumemo, se lahko nad razlikami med nami in našimi intimnimi partnerji nasmehnemo, ne pa prepiramo.« (Deida, 1998: 22)

»Moškost je nasprotje ali, bolje, dopolnilo ženstvenosti.« (Deida, 1998: 82)

Meni, da je večina moških po naravi bolj moških kot ženstvenih in večina žensk bolj ženstvenih kot moških. Za celoto sta po mnenju avtorja sicer potrebna tako ženstvena kot moška energija in vsi imamo v sebi cel spekter moških in ženstvenih lastnosti, vendar pa pravi, da se morata moški in ženska v trenutkih spolne intimnosti vživeti v svoj primarni način, da v razmerju spolna polarnost in privlačnost preživi. Nerazumevanje in nespoštovanje medsebojnih razlik oziroma želja po podobnosti vodi partnerstvo v konflikte. Po eni strani meni, da je »strogo prisiljevanje moških in žensk v vloge docela negativno in sedanje prizadevanje žensk, da bi se njihov dostop do denarja, politične moči in ustvarjalne izraznosti izenačil, je zelo pozitivno« (Deida, 1998: 62), po drugi strani pa zagovarja, da je v razmerju potrebna polarnost spolnih vlog. Brez razlik med moškim in žensko ostaneta le dva nevtralizirana posameznika, ki izgubita medsebojno čustveno in spolno privlačnost ter strast (glej Deida, 1998: 23, 37, 38, 42, 43, 48, 137). Na drugem mestu pa izreka:

»Četudi je z družbenega, političnega in gospodarskega stališča pozitivno, da imajo moški in ženske enak dostop do vseh položajev, to spodkopava naše intimno čustveno in spolno življenje.« (Deida, 1998: 116)

Tako avtor po eni strani prepoznava emancipacijo in uveljavljanje enakopravnega položaja spolov v javni sferi kot pozitivno, ne pa tudi v zasebni sferi, saj je prepričan, da 'enakost' škodi intimnim razmerjem. V razmerju naj bi se moški vedli možato in ženske ženstveno, biti morata polarizirana v spolnih vlogah, saj le v tem vidi možnost obstoja razmerja, da v njem 'preživita' privlačnost in strast. **Menim, da razmerje, v katerem se vzdržujeta moškost in ženskost, po sedanjih zgodovinskih izkušnjah ne more voditi k simetriji moči med partnerjema in ne pušča posamezniku/-ici prostora, da bi se izrazil/-a v svoji polnosti.** Avtor se zaveda, da je moškost v zahodni kulturi več vredna, da smo vzgojeni z napačno predstavo o ženskah kot manjvrednih in nesposobnih. Vendar pa kljub temu ne usmerja k osvobajanju iz teh spolno pripisanih vlog, saj zagovarja naravno prirojenost določenih lastnosti in področij samo enemu spolu in drugih drugemu. To se izraža v tem, ko pravi:

»Moški in ženske v naši kulturi smo vzgojeni z napačno sodbo o ženstveni energiji. Sposobnost analiziranja, umetnost pridobivanja denarja in ravnanja z njim ter podjetništva, to so priznane oblike sposobnosti. Področje tekmovalnosti in miselnosti ni resnična ženska domena. To je moškim prirojeno področje in mi živimo v moško naravnani kulturi. /.../ Ves trud, ki ga vlagamo v to, da bi ženstvenosti v naši družbi vrnil pomen na politični, gospodarski in kulturni ravni, je koristen, a ne bo bistveno pripomogel k zelenemu, če ne začnemo s spremembami tudi na ravni posameznika in svoji ženstveni življenjski in ljubezenski moči ponovno ne priznamo vrednosti.« (Deida, 1998: 65)

Po eni strani avtor ustvarja vtis, da si prizadeva za spremembo deprivilegiranega položaja žensk, vendar pa obenem utrjuje spolno pripisovanje razlikosti:

»Ženskost v vsakem od nas je, v bistvu nerazumska, nikakor pa ne bedasta ali neumna. /.../ Čim bolj moški in ženske sami sebi dovoljujejo ženstvenost, bolj doživljajo intuitivno empatijo in manj analitično čebljanje razuma.« (Deida, 1998: 66)

Z različnostjo moških in žensk se ukvarjata tudi Allan in Barbara Pease v *Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov: kako sva si različna*. Avtorja vidita vzrok spolnih razlik v prirojeni možganski in hormonski različnosti. Ta hormonska in možganska struktura po njunem določa, da se fantje vedejo fantovsko in dekleta na deklinski način. Različno vedenje spolov torej ni posledica spolno specifične socializacije. Z različnim odnosom do dečkov in deklic le poudarjamo razlike, ki pa so že prirojene. Menita, da smo veliko bolj izdelek biologije, kot pa žrtev družbenih stereotipov. Do različnega razvoja naših

možganov pa naj bi prišlo v času, ko sta moški in ženska živela še v jamah in je bil moški lovec, hranilec družine, ženska pa zadolžena za nabiralništvo in materinstvo. Takšna delitev opravil med njima je vplivala na različen razvoj možganov in sposobnosti, ki naj bi bile po njunem v nas prisotne še danes (glej Pease, 2003: 21, 23, 26, 27). Tako pravita:

»Moški in ženski možgani so se razvijali ob različnih sposobnostih, opravilih in moči. Moški, odgovorni za lov, so potrebovali orientacijo na dolgih razdaljah, taktične sposobnosti in ostro oko za merjenje. Niso pa potrebovali komunikacijskih sposobnosti ali občutljivosti za čustvene potrebe drugih, zato so se jim centri za medsebojne stike razvijali manj izrazito. Ženske so potrebovale dober pregled nad ožjim okoljem, širok zorni kot, da so nadzorovale okolico, potrebovale so sposobnosti opravljanja različnih dejavnosti hkrati in učinkovite komunikacijske sposobnosti. Po različnih potrebah so se torej različno razvijali tudi moški in ženski možgani.« (Pease, 2003: 56)

Zaradi tega so moški možgani specializirani, omejeni in osredotočeni na eno samo nalogo, so razumski in logični, v možganih imajo posebno mesto za določanje smeri, zato uživajo v načrtovanju, ženski možgani pa imajo posebna mesta za komunikacijo in so programirani za raznovrstno delovanje - njuni možgani delujejo različno. Tako moški in ženske različno razmišljajo, dojemajo, se vedejo, verjamejo in imajo različne cilje in nagnjenja (glej Pease, 2003: 42, 43, 56, 64). Ko opisujeta delitev dela jamskega človeka, na koncu dodajata, da smo danes te »dobre stare navade zavrgli - in jih nadomestili z zmedo, s frustracijami in z nezadovoljstvom« (Pease, 2003: 30). S takšno razlago avtor idealizirata in favorizirata spolno delitev dela in vlog. Sicer pravita, da razlike ne pomenijo, da je kdo boljši ali slabši, gre le za razliko (glej Pease, 2003:21), vendar tudi pravita, da si v temeljnih zmožnostih nismo enaki (glej Pease, 2003: 24) in pojasnjujeta:

»Če naj bi si bila moški in ženska v osnovi enaka, /.../, potem se pojavi vprašanje: Kako si je moški lahko pridobil tolikšno prevlado? Prav raziskave možganov nam dajejo številne odgovore. Nismo enaki! Moški in ženska bi si morala biti enakopravna v možnostih za čim boljši razvoj svojih potencialov, vendar pa v svojih temeljnih zmožnostih nista enaka.« (Pease, 2003: 24)

Moška napadalnost in nasilje, ki ju določajo hormoni, je po njunem tudi razlog moške prevlade, ki ni stvar socializacije, ampak biologije (glej Pease, 2003: 169). **Moško prevlado v družbi in njihovo moč torej pojasnjujeta z biološko različnostjo, s tem pa jo označujeta za sprejemljivo, jo legitimizirata, opravičujeta in imata za naravno ter nespremenljivo.**

Poudarjata sicer, da ne trdita, da bi se moral posameznik kateregakoli spola vesti na določen način, čeprav sta moški in ženska v svojem bistvu nagnjena k različnemu vedenju. Pravita tudi, da sta na svojih seminarjih ugotovila, da je osemindvetdesetim odstotkom moškim in štiriindvetdesetim odstotkom žensk koncept spolne enakosti utesnjujoč, saj jim ne pušča svobode, da bi izrazili tisto, kar čutijo. Koncept spolne enakosti je po njunem obsojen na neuspeh, saj zanika različno zgradbo možganov glede na spol (glej Pease, 2003: 26, 253).

S tem, da smo si različni, se strinjata tudi zakonca Carlson v priročniku *Ne trati moči za malenkosti v ljubezni*, saj pravita, da Gray dokazuje resničnost te trditve (glej Carlson, 2001: 33-35). Z biološko determiniranostjo se ukvarja tudi F. Littauer v *Osebnostni plus za pare: razumevanje samega sebe in osebe, ki jo ljubite*, saj pravi, da nam je naša osebnost dana že z rojstvom (glej Littauer, 2004: 17). Različnost v sposobnostih glede na spol pa navaja tudi J. Welwood v *Potovanje srca: pot zavestne ljubezni*, čeprav glede konceptov moškosti in ženskosti navaja tudi nasvete, ki vzpodbujajo opuščanje tradicionalnega pogleda na spolne vloge, o čemer smo že govorili. Ženskam pripisuje večjo moč na področju osebne resnice in povezanosti, občutenja, intuicije, sporazumevanja, moški pa imajo po njegovem prepričanju sposobnost gledanja z brezosebne perspektive in jih čustva ne zanašajo toliko, svojo zavest oddaljujejo od trenutnih čustev (glej Welwood, 1999: 216-218). Razlike med spoloma obravnava tudi D. Hollander v priročniku *101 laž, ki jo moški pripovedujejo ženskam in zakaj jim ženske verjamejo* in sicer jih vidi v načinu in vzrokih za laganje ter njihovih razlagah in odzivanjih nanje. Vendar pa pri tem ne trdi, da bi bile te razlike biološko določene, ampak vidi vzrok v različni socializaciji spolov. Stereotipni pogled na spol se v njenem priročniku kaže predvsem v tem, da pretirano prikazuje moške kot lažnivce (glej Hollander, 1998: 36, 37, 50, 257, 241).

5.2.2.2 Komunikacija moških in žensk

Nasveti, ki ne vzpodbujajo enakopravnega razmerja med moškimi in ženskami, se nanašajo tudi na komunikacijo. **To se kaže v tem, da priročniki zagovarjajo prepričanje, da sta si spola v komuniciranju zelo različna in so nasveti usmerjeni na spremembo ženskega komuniciranja na način, da z njim ne bodo prizadele moških in da jih bodo slednji razumeli.** J. Gray tako v *Moški so drugačni, ženske tudi: moški so z Marsa, ženske so z Venere: vodič za izboljšanje medsebojnih odnosov in razumevanja med spoloma* pravi, da

moški in ženske sicer uporabljajo iste besede, a le redko z istimi besedami mislijo isto, saj si jih drugače tolmačijo in jih različno pojmujejo. Moškim pravi, da ženske izjave tolmačijo preveč dobesedno. Moški tudi drugače obdelujejo informacije, saj preden spregovorijo, v mislih najprej razglabljajo in skušajo najti najprimernejši odziv ali razlago. Ker sami obvladujejo svoje težave, ne čutijo potrebe po tem, da bi govorili o njih, razen če potrebujejo strokovni nasvet. V govorjenju so torej neposredni, jedrnat in povedo samo bistvene stvari. Potrebujejo tehten razlog za začetek pogovora in ne govorijo zato, da bi se komu zaupali. Ženske pa se s problemi soočajo tako, da govorijo in pogosto ne vedo, kaj je pravzaprav problem. Tako govorijo o preteklih, bodočih in možnih problemih in neprestano skačejo od enega problema in teme na drugega/drugo brez logičnega vrstnega reda in povezave in pri tem ne pridejo do kakršnih koli zaključkov, zaradi tega je po njegovem poslušanje žensk težavno in se moški upirajo poslušanju. Ženskam zato svetuje, da naj moškemu pred navajanjem podrobnosti pove izid njene zgodbe, saj mu bo s tem olajšala položaj, da se ne bo mučil med poslušanjem (glej Gray, 1992: 7, 25, 27, 47, 48, 54, 80). **Takšne trditve in nasveti avtorja jasno kažejo, da ženskam pripisuje slabše govorne sposobnosti in jih ima za manjvredne. Kot raztresene sogovornice bi se morale podrediti moškim načinom govorjenja, s tem pa jih usmerja v podrejen položaj moškim.**

Poleg tega trdi, da ženske s pojasnjevanjem problemov ne iščejo nasvetov, kot to domnevajo moški. Moški se namreč nagonsko čutijo odgovornega ponuditi rešitev za njeno nezadovoljstvo. Ženske se morajo zato naučiti izražati svoja čustva in govoriti o težavah tako, da se moški ne bo počutil odgovornega, napadenega, krivega ali nesposobnega. Biti morajo obzirnejše do poslušalca. Svetuje jim, da naj se mu po nekaj minutah govora zahvalijo za pozorno poslušanje in če se glede česa pritožujejo, ga naj ne pozabijo pohvaliti za kaj, kar počne zanje (glej Gray, 1992: 7, 68, 69, 70). **Tako je razvidno, da naj bi bile ženske moškim izredno hvaležne za vse in naj bi mu to pokazale, nikjer pa avtor ne svetuje moškim, kako naj oni pokažejo hvaležnost svojim partnerkam za vse to, kar počno zanje. Takšni nasveti lahko v ljubezenskem razmerju pripomorejo le še k dodatnemu izboljšanju položaja moških, ne pa tudi žensk - položaj žensk se ob upoštevanju takšnih nasvetov lahko le še poslabša.**

Moškim naj ženske tudi ne dajejo nasvetov, saj mu s tem sporočajo, da dvomijo o njegovih sposobnostih, to moške poniža (glej Gray, 1992: 9, 10). **S tem avtor ženske usmerja v pasivni položaj, da v odnosu zavestno dajejo moškemu večjo moč in ne ustvarjajo**

situacij, v katerih bi se v sposobnostih izkazale bolje od njih. Kot ugotavljajo tudi T. S. Zimmerman, A. S. Haddock in C. McGeorge (2001) so posledice veliko večje, ko ženska ponudi nasvet moškemu, za katerega ni prosil, kot pa tedaj, ko to stori on njej. Moški se namreč v takem primeru počuti nelagodno, užaljeno, nesposobnega, nadzorovanega, neljubljenega, ponižanega, prizadetega, nemočnega, kadar pa to stori moški, s tem le poslabša stvari zanj, včasih ji lahko ponudi rešitev, vendar ne takrat, ko je razburjena (glej Gray, 1992:15-21).

Tudi, ko imajo probleme ali so v stiski, stresu, se moški in ženske odzivajo različno. Moški se umakne v svoj svet in se bolje počuti, če problem reši, pravi, da se zatečejo v svojo 'votlino' in molčijo, ženske pa reagirajo čustveno in se bolje počutijo, če govorijo o problemu in svojih čustvih, one so takrat v 'čustveni dolini'. V stresu se moški osredotočijo na en sam problem, ženska pa se odpre in ima številne probleme (glej Gray, 1992: 19, 24, 25). **Moške s tem prikazuje kot tiste, ki se tudi ob problemih obvladujejo, se znajo osredotočit na pravo stvar in so samostojni pri reševanju, ženske pa so zmedene, čustvene in odvisne, saj potrebujejo poslušalca, ko rešujejo težave.** Ko so ženske v 'čustveni dolini', so zelo ranljive in preobčutljive in takrat potrebujejo največ ljubezni, pravi Gray. V trenutkih pobitosti je zanj zelo pomembno, da se lahko z nekom pogovori o problemih, potrebuje namreč pozornost in razumevanje. Ko pa so moški v svoji votlini, ženskam svetuje, naj jih ne motijo in jim ne postavljajo vprašanj, saj se bo le razjezil nanje (glej Gray, 1992: 92, 93, 104).

Za moške pravi tudi, da niso tako dobri poslušalci kot ženske in ne vedo nagonsko, kot to vedo ženske, kako dragoceno je poslušanje. Ženskam tudi svetuje, naj moškega ne silijo v govorjenje in izpovedovanje čustev, ko ima problem (glej Gray, 1992: 80-83). Pravi:

»Pametneje je, da se moški nauči poslušanja, kot pa, da poskuša postati odprt in ranljiv. Če je deležen hvaležnosti poslušalke, se bo polagoma sam od sebe odprl in postal zauplivejši.« (Gray, 1992: 83, 84)

Različnost v komunikaciji poudarja tudi v priročniku *Moški in ženske pred novim začetkom: praktični vodnik, ki nam pomaga spet poiskati ljubezen, kadar se s partnerjem razidemo, razvežemo ali pa nam umre*, saj pravi:

»Moški lahko zdravljenje pospešijo s poslušanjem drugih, ki čutijo podobno bolečino, ženskam pa najbolj pomaga, če njih kdo pozorno posluša.« (Gray, 1999: 7)

Nasvete za komunikacijo, ki ne vzpodbujajo enakopravnega razmerja med spoloma, dajeta tudi zakonca Carlson v *Ne trati moči za malenkosti v ljubezni*, ko pravita:

»/.../ Zavedala se je, da je njun zakon obsojen na propad, če se ne bo naučila z Rayem govoriti po njegovo – tako, da jo bo razumel. /.../ Pogovor s partnerjem na njegov način zagotavlja boljše sporazumevanje.« (Carlson, 2001: 33, 34, 35)

Podobno kot J. Gray razlaga različnost komunikacije K. Lamb v *Dekleta so s Saturna, fantje pa z Jupitra*. Tudi ona opozarja, da fantje in dekleta uporabljajo iste besede za povsem različne stvari in tako govorita dva različna jezika. Dekleta pravi, govorijo, da bi neko stvar razkrile, besede jim služijo za sporazumevanje in ustvarjanje bližine, poslušanje pa ima zanje enako pomembnost kot pripovedovanje. Fantje pa govorijo, da bi neko stvar prikrili, o odnosih in čustvih najraje ne govorijo, besede jim služijo kot varovalo pred temami, ki so preveč osebne, z njimi želijo sporočati, da so čisto v redu, njihova najboljša obramba pa je molk. Dekleta tudi lažje delijo svoja občutja z ostalimi družinskimi člani, fantom pa to ne gre. Dekleta označuje kot tiste, ki uživajo v temeljitih pogovorih, v večurnem klepetanju, zmedeno blebetajo, fante pa kot redkobesedne, ki v skupih besedah strnejo veliko besedila. Fantovski pogovor naj bi potekal v treh fazah. Fantje najprej omenjajo pozdrave brez izražanja čustev, potem temu lahko sledi neverbalna komunikacija, kot je na primer krepak smeh ali udarci po rami in na koncu še vprašanje, ki je prijateljsko izzivanje za akcijo, navadno kak šport (glej Lamb, 1999: 21-23, 26-28, 66). **Avtorica torej komunikacijske razlike deklet in fantov prikazuje kot del moške in ženske narave in/ali kot zelo močno privzgojene.**

Tudi v reševanju problemov se razlikujeta. Fantje se ob problemu zaprejo vase, o njem se ne pogovarjajo, zatopijo se v delo, aktivnosti, ki jih odvrnejo od njih, in ko so uspešni v delu, se počutijo bolje in lažje rešijo problem, s katerimi vedno opravijo sami. Dekleta pa probleme rešujejo s pogovorom, o njih razmišljajo v nedogled, med seboj si delijo nasvete in prošnja za pomoč jim ni znak slabosti, kot je to fantom (glej Lamb, 1999: 23, 25). **Iz tega je razvidno, da avtorica prikazuje fante kot samostojne, dekleta pa kot odvisne od podpore drugih pri reševanju problemov.**

Razlikujeta se tudi v molku, užaljenosti, saj dekleta ob molku nikakor nočejo spregovoriti, fantje pa ob molku vseeno odgovarjajo na vprašanja, a zelo na kratko. Svetuje, da je fante v takem primeru treba pustiti na miru, dekleta se morajo umakniti, da bo sam predelal stvar. Molk deklet pa tega ne zahteva, saj dekleta z njim pričakujejo opravičilo in sporočajo fantom,

naj ta molk razbijejo, njen molk je zanje tudi izziv (glej Lamb, 1999: 118, 119). Dekletom daje veliko več nasvetov, kako naj komunicirajo s fanti, kot pa fantom. Opozarja jih, da ne smejo siliti fante v govorjenje, ko se ti zatečejo k molku ob problemih ali zahtevati razčlenjevanje povedanega, saj se sicer zaprejo vase ali razjezijo nanjo. Od fantov ne morejo pričakovati pogovarjanja in poslušanja, kakršnega so deležne od prijateljic. Razumeti morajo, da je to zanje precejšen napor, zato naj se raje obrnejo na prijateljice, ko si želijo globokega in dolgega pogovora (glej Lamb, 1999: 28, 29, 33-35). **Iz takšnih nasvetov tako lahko izpeljemo, da se dekletom svetuje, naj sprejmejo fante takšne kot so, da od njih ne morejo pričakovati čustvene podpore in nasploh kakršnega koli razumevanja, ker so si tako zelo različni. Potrebe fantov morajo biti v razmerju tako vedno izpolnjene, medtem ko morajo dekleta svoje potrebe spremeniti, prilagoditi fantom in jih v razmerju tudi ne morejo vedno zadovoljiti – potrebo po pogovoru lahko zadovoljijo samo s prijateljico.**

Do fanta dekle tudi ne sme biti obtožujoča ali zahtevajoča, saj se lahko zgodi, da jo zaradi tega zapusti, ker bo imel občutek, da ničesar ne stori prav. Kazati mu mora, da ceni njegova dejanja, tudi če ta zanjo nimajo posebne vrednosti in mu ne sme ponujati nasvetov ali ga kritizirati, saj ga s tem privede do mučne in dolgotrajne tišine, ki boli. Dekleta opozarja na to, kdaj so dobri in kdaj slabi trenutki za pogovor s fanti, slednji so seveda številčnejši. S svojo željo po pogovoru morajo torej počakati na primeren trenutek. To morajo storiti, saj preveč besedičenja fante potre (glej Lamb, 1999: 35-37, 33-37). **To kaže na to, da so njegove potrebe pomembnejše od njenih, ona mora počakati.**

Svetuje jim tudi, da naj se nikar ne obračajo na fante ob vsakem problemu in ko se želijo razjokati, naj raje poiščejo prijateljico. Nujno morajo najti tudi ravnotežje med potrebo po govorjenju in potrebo po ohranjanju zasebnosti, da ne bodo z razkrivanjem stvari, ki so se zgodile v razmerju, povzročile njegov konec. (glej Lamb, 1999: 58, 102) Avtorica ponuja mladim bralkam tudi primere, na kakšen način pravilno prosijo fante za pogovor - ne z »morava se«, ampak »ali se lahko« (Lamb, 1999: 119). **Dekleta morajo torej paziti na to, kako se pogovarjajo s fanti, saj jih sicer lahko prizadenejo. Ničesar jim ne smejo ukazovati, ampak lahko le prosijo, s tem se dekleta usmerja v ponižne in podrejene vloge.**

Fantom pa svetuje le, naj se potrudijo pogovarjati in poslušati dekleta in jim ni treba vedno takoj iskati rešitve, saj jim tega dekleta ne bodo zamerila. Sprejmejo naj dejstvo, da dekleta

morajo govoriti. One so namreč vedno pripravljene za pogovor. Največji poklon jim fantje izkažejo, če jih prosijo za pogovor ali nasvet, pomoč. Podaja tudi primer, kako jim to rečejo: »Ali lahko govorim s tabo? Res bi se moral z nekom pogovoriti, še najraje s tabo.« (Lamb, 1999: 37). Pogovor z dekletom pa avtorica svetuje, ko dekle ni v družbi s prijateljico (glej Lamb, 1999: 32, 37, 156).

Dekletom in fantom torej avtorica pripisuje le en spolno določen način vedenja v komuniciranju in spola prikazuje na stereotipen način. Dekleta so komunikativna, fantje pa ne, oni so samostojni v reševanju težav, dekleta ne. S takšnimi opisi avtorica stereotipno vedenje spolov normalizira in ga postavlja za normo. S tem zgolj prispeva k ohranjanju neenakosti moči med spoloma, ki nimata možnosti svobodnega samoizražanja.

Neemancipatorični opisi in nasveti pri komunikaciji so prisotni tudi v priročniku zakoncev Pease *Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov: kako sva si različna*. Pravita, da za moškega govor ni zelo pomembna možganska funkcija, saj je kot lovec ni potreboval, zgovornejši so le, ko zaužijejo večjo količino alkohola. Govor jim je le sredstvo za sporočanje dejstev, medtem ko ženskam služi za razvijanje odnosov in utrjevanje prijateljstva ter za reševanje težav ali izogibanje stresu. Ženske imajo bolj razvite možganske centre za komunikacijo, teh nimajo le na levi polovici možganov, kot moški, ampak tudi na desni. Pri govoru tako sodelujeta obe možganski polovici, zato med govorjenjem lahko, za razliko od moških, počnejo še druge stvari oziroma hkrati govorijo o povsem različnih stvareh (glej Pease, 2003: 36, 80, 82, 83, 85). Pravita :

»Če ženske molče prebijejo skupaj nekaj minut, je to že znamenje večjih težav.« (Pease, 2003: 82)

Razlagata, da spola različno obdelujeta probleme, ker možgani moških in žensk različno obdelujejo informacije. Moški možgani, ki so organizirani po predalih, znajo sami 'popredalčkati' probleme, zato jih moški rešujejo potihoma in o njih ne govorijo. Ženskam pa se problemi ne prestopajo glavi, reši se jih lahko le tako, da o njih spregovori in na tak način te »popredalčka« in jih odstrani iz misli. Pravita, da vzrok večje zgovornosti žensk ni v različni socializaciji, ampak v možganih; tudi sama socializacija fantov in deklet se razlikuje zato, ker se starši zgolj odzivajo na različno možgansko strukturo svojih otrok in ne zaradi družbenih razlogov. Tudi onadva opozarjata, da ženske ne smejo motiti moških, ko molčijo in

se v mislih pogovarjajo sami s seboj, saj jih s tem razjezijo (glej Pease, 2003: 84-87). Ker moški govorijo drugače, ženske opozarjata:

»Moška pripoved je krajša in bolj strukturirana od ženske. Uvod je preprost, smisel in sklep pa jasna, zato ponavadi brez težav razumemo, kaj misli in kaj hoče. Če pa se z moškim hkrati pogovarjate o različnih stvareh, se hitro izgubi. Ženska, ki bi moškega rada o nečem prepričala, naj se torej izogiba zmedenemu pripovedovanju o več stvareh hkrati. Če svojo zamisel predstavljate mešani skupini, v kateri so moški in ženske, je veliko verjetneje, če se držite moške strukture govora.« (Pease, 2003: 92)

Ženske naj bi se torej prilagajale moškemu načinu govorjenja. Torej se je teh dveh različnih tipov govora mogoče naučiti, kot to pravita tudi avtorja sama (glej Pease, 2003: 153). **Nas torej res tako močno determinirata biološka spola kot to pojmujeta avtorja? M. S. Kimmel meni, da so razlike znotraj ženske populacije in znotraj moške populacije veliko večje, kot so v povprečju razlike med moškimi in ženskami.** Pravi, da smo si ženske in moški sicer res biološko različni – v anatomiji reprodukcije, hormonski strukturi, strukturi in kemijski sestavi možganov ter mišični konstrukciji – vendar imamo veliko več skupnih značilnosti kot pa razlik, saj imamo večinoma vsi enake sposobnosti in si želimo iste stvari v življenju. Prepričan je, da so razlike med spoloma v glavnem produkt spolne neenakosti, saj se z idejo spolne različnosti legitimira spolna neenakost. Naravne spolne razlike pa avtomatično ne proizvajajo očitnih družbenih, političnih in ekonomskih neenakosti, ampak je prej obratno, da se spolne neenakosti čez čas okostenijo v vidne razlike v vedenju, odnosu in značilnostih med spoloma (glej Kimmel, 2004: 2,4,14,15,49).

Avtorja tudi trdita, da moški napačno razumejo žensko govorjenje oziroma naštevanje težav kot prošnjo za pomoč, razumeti morajo, da je smisel njihovega govorjenja zgolj v govorjenju. Ženskam pa svetujeta, naj moškega ne prekinjajo med govorjenjem, kot imajo to navado v pogovoru z drugimi ženskami. Moški namreč seganje v besedo razumejo kot nevljudnost, sami to počnejo le takrat, ko tekmujejo ali se razjezijo, ženskam pa simultano govorjenje in poslušanje pomeni utrjevanje odnosa in znamenje sodelovanja. Za tem pa pravita, da v moško-ženskih pogovorih v šestinsedemdesetih odstotkih ravno moški skačejo v besedo (glej Pease, 2003: 95). S tem svojo 'teorijo' o 'moških, ki ne segajo v besedo', zamajeta in jo postavita pod vprašaj. Ženske morajo tudi paziti, da moškim v pogovoru o problemih ne vzbujajo krivde, ne dajejo naj jim nasvetov, če ne prosijo zanje, pokažejo naj jim le, da zaupajo v njihove sposobnosti. Svetujeta jim tudi, da moškega vnaprej opozorijo, o čem in

kdaj bi se rade pogovorile. Razumeti morajo, da je za moške poslušanje o težavah naporno opravilo, ker ženske govorijo dolgo, neurejeno, čustveno, posredno, o več stvareh hkrati, moški pa neposredno, kratko, usmerjeno k bistvu. Moški ženskam ponujajo rešitve in jih zato prekinjajo, to pa zato, ker so tako urejeni njegovi možgani in si ne morejo pomagati, mislijo namreč, da se bodo tako bolje počutile. Ženske pa si želijo le, da bi jih poslušali in predlogov zato ne slišijo, to pa moške vznemiri, počutijo se nesposobne ali celo krive. Moškim zato avtorja svetujeta, naj ženske zgolj poslušajo ali jih vprašajo: »Hočeš, da te poslušam kot punčka ali kot fantek?« (Pease, 2003: 99). S poslušanjem 'po žensko' naj bi moški žensko zgolj poslušal in ji dajal podporo, če jo lahko posluša 'po moško', pa ji lahko ponudi rešitev, pravita avtorja (glej Pease, 2003: 90, 93, 95, 100, 103, 146-148).

Tudi v stresnih trenutkih sta si spola različna. Moški se osredotoči le na eno stvar, posveti se določeni aktivnosti, v možganih se mu aktivirajo centri za logično in prostorsko razmišljanje, ki analizirajo problem in iščejo rešitev. Takrat odrine vse okrog sebe, izključi čustva in utihne ter se ne želi pogovarjati. Ženska pa v stresu začne govoriti brez prestanka, ker se ji sprožijo govorni centri, želi se pogovoriti in potrebuje poslušalca. Ženske v stresu jedo čokolado in 'osvajajo' nakupovalna središča, moški pa pijejo alkohol in 'osvajajo' tuje dežele. Ženske molčijo, ko so prizadete, izkoriščene ali prevarane in takrat naj bi se moški z njo pogovoril, če pa molči moški, ga je potrebno pustiti pri miru (glej Pease, 2003: 147, 149, 150-152). **Moške se torej obravnava kot samostojne, neodvisne, ženske pa kot odvisne, nesposobne samostojnega reševanja težav.**

Takšno različnost komuniciranja predstavlja tudi D. Deida v *Razkrita moška narava, ženski vodnik za razumevanje moških*. Avtor pojasnjuje, da ima vsak od nas tri središča za sporazumevanje: delujoče ali akcijsko blizu popka, čustveno ali središče za občutja v prsih in miselno središče v glavi. Večina žensk naj bi govorila in poslušala skozi čustveno središče, moški pa skozi ostala dva. Te razlike ima za naravne (glej Deida, 1998: 125, 126). Lahko pa se tudi naučimo sporazumevanja na ostale načine, tako ženskam pravi:

»Moški ljubijo delovanje skozi stvari. Ljubijo reševanje stvari. Zato se pogovarjajte z njimi na tak način, ki pri njem izzove delovanje: 'Kadar se nenadoma umakneš, da bi delal, se počutim prizadeta. Mogoče bi lahko kaj ukrenila glede tega.'« (Deida, 1998: 130)

Ženske se naj bi z moškim torej pogovarjale 'na njegov način'. Ženske avtor spodbuja k temu, da partnerju zaupajo, kaj jih teži v razmerju, vendar se morajo pri tem prilagajati moškim,

moškimi pa se ni treba spuščati na čustveno središče, na raven žensk. To avtorjevo gledišče se izraža v naslednjem citatu:

»Če pa se vam odtuji, da bi se posvetil delu, vi pa planete v jok, se počuti popolnoma zgubljen. Potrebuje vašo besedno komunikacijo.« (Deida, 1998: 130)

»Ker se moški in ženske sporazumevajo na drugačen način, vaš moški morda s težavo sledi vašemu načinu govorjenja. Ženstvenost govori bolj kot reka ali tovorni vlak, bolj teče zavija in se obrača kakor brzi v ravni črti k nekemu končnemu cilju. Če vaš moški tega ne razume, vas prekine ali odbije. Želi se sporazumovati na svoj način, pri čemer gre bolj kot za izmenjavanje za doseganje zaključka.« (Deida, 1998: 136)

Ženskam tudi svetuje naj moškimi pojasnjujejo svoja čustva. Opozarja jih, da moški le redko želijo kramljati o tem, kako je preživela dan, da jih taka kramljanja le oddaljujejo. Jezik naj bi zato uporabljale le za izkazovanje ljubezni. O dnevnih problemih pa naj se ženske pogovarjajo s svojimi prijateljicami. Ženskam svetuje, naj moškemu ne naročajo, kaj naj stori, če želijo ohraniti spolno privlačnost. Tudi odločitve o tem, ali bo nekaj naredil skupaj s partnerico, morajo biti njegove, da ohrani moško energijo, ženska mu mora le nakazati smer, kamor si želi, ne pa predlagati smer. Dovoljevati mu mora lasten potek stvari, »vrata pa naj bi mu odpirala s svojimi čustvi« (Deida, 1998: 133). Tako naj namesto *»Ne skleni te kupčije«* raje rečejo *»Tole me začenja plašiti«* (Deida, 1998: 133), le tako bosta lahko ohranila spolno polariziranost in medsebojno privlačnost. Če ženske poskušajo spremeniti 'smer' moškega, se ta razjezi in se ne premakne/spremeni, zato naj bi ženske poskrbele, da se bo z njim pogovoril kak drug moški in ga pregovoril, da spremeni svoje navade. Ženske morajo v komunikaciji z moškimi torej paziti, da ne bodo uničile strasti, komunikaciji se morajo prilagoditi (glej Deida, 1998: 127, 129, 133, 134, 139).

5.2.2.3 Zagovarjanje razlik v čustvovanju

Stereotipe in tradicionalno spolno pripisano vedenje nekateri priročniki vzdržujejo tudi na področju čustvovanja. Ženske predstavljajo kot čustvene, jokave in jim pripisujejo boljšo sposobnost izražanja in zaznavanja čustev, moške pa prikazujejo kot po naravi nečustvene. Zakonca Pease v *Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov: kako sva si različna* pravita, da so čustva pri ženskah razdeljena po celotnih možganih in zato lahko čustvujejo in opravljajo še kako drugo nalogo, moški pa imajo center za čustvovanje le v

desni polovici možganov. Ženske tudi zaradi zgodovinske vloge varuhinje ognjišča bolje zaznavajo in izražajo čustvena stanja, moški pa jih kot lovec ni potreboval in jih zato ni razvil. Ko so ženske čustvene, se moški počuti odgovornega, da najde rešitev in če mu ne uspe, se ob čustveni ženski ujezi. Moškega solze pogosto plašijo, pravita. Zapišeta, da moški prav tako intenzivno doživljajo čustva kot ženske, vendar jih prikrivajo in ko jih ta prevzamejo, se zaprejo vase, se umaknejo ali postanejo napadalni. Na drugem mestu pravita, da moški nimajo sposobnosti zaznavati čustvenih stanj v govorici telesa (glej Pease, 2003: 51, 140, 141, 153). Ženskam svetujeta:

»Ko se pogovarjate z moškim o poslovnem predlogu in ko govori moški, mu nikar ne razkazujte svojih čustev, kot bi ravnali v pogovoru z žensko. Poskušajte poslušati brezizrazno, le občasno prikimavajte in pritrujate z mrmranjem. /.../ Če pa posnema njegova čustva (oziroma tisto, kar domneva, da naj bi bila njegova čustva), si svojo verodostojnost in avtoriteto močno spodkopava, moški pa jo pogosto oceni kot 'nezanesljivo' in 'preveč čustveno'.« (Pease, 2003: 103)

V poslovnem svetu naj bi se ženske vedle ravno tako nečustveno kot moški. Z izkazovanjem čustev si posameznik/-ica torej znižuje svojo vrednost, čustva na delovnem mestu niso zaželena in ženske, označene kot čustvena bitja, so torej razumljene kot manjvredne in manj sposobne.

D. Deida v *Razkrita moška narava*: ženski vodnik za razumevanje moških pravi:

»Če naj bo moški pošten, mora biti povezan s svojim ciljem, ne pa s čustvi. Če naj bo poštena ženska, mora biti v stiku s svojimi čustvi.« (Deida, 1998: 131)

Meni, da so čustva osrednja v življenju žensk, živijo po čustvih, dovolijo si, da čustva zavladajo nad njihovimi dejanji, njihov spekter čustvenih odzivov pa je precej širok. Pri moških pa je razpon čustev pogosto omejen, ranljiva točka njihovega življenja je v njihovi življenjski usmerjenosti, ki pa ima pogosto malo opraviti s čustvi. Ko je moški ranljiv, ne govori o svojih čustvih, ampak o svoji viziji, o tem, da je nima - živi namreč po razumu, čustva težko sprejema. Ženski dar čutenja moške vrže iz tira, če niso trdni v izkustvu ljubezni. Moški so v čustvih nagnjeni k šibkosti in njihova čustva so suhoparna in prazna. Pravi, da bi bilo morda dobro, da bi bili moški prav tako čustveno izrazni kot ženske in bi ženske povedale, kar mislijo. Ker pa se to ne bo zgodilo kmalu, naj moški in ženske ne poskušajo spremeniti partnerja v svojo smer. Ženskam svetuje naj ne poskušajo doseči, da bo moški izražal svoja čustva, saj čustva pridejo in minejo, pomagajo naj mu raje pri doseganju

njegovega cilja in stanovitnejši ljubezni (glej Deida, 1998: 16, 17, 26, 76, 102, 131). **Moškim se tako odreka čustvenost in sposobnost čustvovanja, ženske pa so obravnavane zgolj preko čustev, zaradi katerih so nestanovitna v svojih dejanjih.**

Tudi K. Lamb v *Dekleta so s Saturna, fantje pa z Jupitra* vzdržuje stereotipno pripisovanje čustvenih zmožnosti in nagnjenj. Pravi, da se fantje v čustvenih zadevah ne znajdejo, spravijo jih v zadrego, zato raje počno kaj konkretnega, da misli odvrnejo od motečega razmišljanja ali čustev. Dekleta pa prikazuje kot tiste, ki uživajo ob gledanju čustvenih filmov in limonad, ki rade jokajo in so nasploh bolj čustvene in rade delijo svoja čustva z drugimi (glej Lamb, 1999: 15, 16, 21, 23, 82). Dekletom pojasnjuje:

»/.../ seveda imajo tudi oni čustva. Le da so njihova čustva skrita globoko pod plastmi samozavestnih besed, medtem ko dekleta svoja čustva izražajo z besedami. Zaradi nagnjenosti, da skrivajo svoja čustva in prikrivajo svoje resnične občutke, je fantom morda težje premagovati čustvene težave, saj se vedno skušajo SAMI prebiti skozi (to spominja na neke vrste interno testiranje moči in vzdržljivosti). Saturn naj to lastnost skuša razumeti in naj bo potrpežljiva.« (Lamb, 1999: 26)

Avtorica v priročniku le opisuje stereotipno spolno pripisano vedenje in razlaga vzroke zanj, da ga bo nasprotni spol razumel in sprejel, ne vzpodbuja pa osvobajanja iz teh pripisanih vlog, ki ju omejujejo. Na koncu sicer fantom svetuje, naj ne zadržujejo čustev v sebi (glej Lamb, 1999: 156), ampak to ne more kaj dosti prispevati k emancipaciji, saj pred tem ves čas označuje 'nečustvene fante' kot družbeno normalno, prevladujoče in pričakovano vedenje.

J. Gray v priročniku *Moški so drugačni, ženske tudi: moški so z Marsa, ženske so z Venere* ženske označuje kot tiste, ki neprestano nihajo v svojih čustvih, pravi namreč:

»Čustveno razpoloženje ter samozavest ženske se spreminjata - dvigujeta in spuščata se kot val. Dobro psihično počutje pomeni, da je val v najvišji točki, toda kmalu zatem se razpoloženje ženske poslabša, ko se val prevesi navzdol in usmeri proti najnižji točki krivulje razpoloženja, v 'čustveno dolino'. V tej 'dolini tesnobe', ki predstavlja nekakšno čustveno in razpoložensko krizo, prevladujejo negativna čustva. /.../ To valovanje razpoloženja, samozavesti in čustev se odvija skozi vse življenje ženske.« (Gray, 1992: 91)

Moški in ženska se po avtorjevem prepričanju razlikujeta v čustvenih potrebah, ki jih je treba razumeti in sprejeti (glej Gray, 1992: 109). Moški si želijo in potrebujejo svobodo, ženske pa prav določeno svobodo, namreč svobodo čustev, kar pa je le 'del' svobode, saj pri ženskah neprestano poudarja čustva, pri moških pa svobodo in pravico do umika, bega pred čustvenimi pogovori. Moški imajo priložnost svoja čustva predelati v svoji votlini, kjer so na samem in se jih ne sme motiti. Čustva ne razkrivajo drugim, kot imajo to potrebo ženske in moških čustva niti ne zanimajo (glej Gray, 1992: 6, 24, 91, 106, 107, 109). V priročniku *Moški in ženske pred novim začetkom* pa Gray pravi:

»Ženska še posebej čuti potrebo po tem, da drugemu zaupa svoja čustva. Instiktivno čuti, da s tem, ko bolečino podeli z nekom, ki jo ljubi, v njem vzbudi nagnjenje, da jo na vsak način zaščiti in ji pomaga.« (Gray, 1999: 70)

Ženske avtor prikazuje kot tiste, ki imajo naravno potrebo po izpovedovanju čustev in s tem iščejo podporo v drugih, so torej (čustveno) odvisne. Moškim pa avtor odkrito čustvovanje odreka, saj jih spodbuja k temu, da se na samem spopadajo s čustvi in jih razrešujejo. Delitev čustev z drugimi se pri moških ne predpostavlja, s tem pa se jih omejuje.

5.2.2.4 Intimna ljubezenska razmerja in spolnost

Pogledi in nasveti, ki ženske in moške ne usmerjajo v enakopravno ljubezensko razmerje, se nanašajo tudi na sama intimna ljubezenska razmerja in spolnost. D. Deida v *Razkrita moška narava: ženski vodnik za razumevanje moških* trdi, da se moški in ženske zelo razlikujejo v tem, kaj je zanje ljubezen in si jo različno sporočajo. Trdi, da so moškim njihovo iskanje, namen, poslanstvo, vztrajanje pri cilju in doseg cilja, s čemer je povezan njihov občutek lastne vrednosti, ki predstavljajo njihovo umetniško/poklicno/duhovno pot oziroma njihovo 'svobodo', večvredni od njihovih intimnih razmerij, saj jim 'svoboda' pomeni bistvo življenja. Če se morajo odločiti med 'svobodo' in ljubeznijo, dajo prednost svoji 'svobodi', svojim ciljem. Razmerje jim je breme in ga pogosto doživljajo kot motnjo. Ženskam pa naj bi bil bistvo njihovega življenja uspeh v intimnem razmerju, ljubezen je glavna skrb ženskega bistva. V razmerju po avtorjevem mnenju moški in ženska ohranjata ljubezen in se privlačita, če se ravnata po načelu 'spolne polarnosti', kjer en posameznik igra močan moški pol, drugi pa močan ženski pol. Če moški zmanjša svojo moško energijo in ženska svojo žensko energijo

ali pa če oba preveč poudarjata isto energijo, se depolarizirata in se ne privlačita več toliko ali pa se začneta celo sovražiti (glej Deida, 1998: 33, 34, 36, 37, 42, 79, 91, 100, 135).

Spolno polarnost pa avtor zagovarja tudi v spolnosti. Če ženska nenehno govori o delu, o tem, kaj je treba postoriti ali če sta ji kariera in svoboda pomembnejši kot moškemu, razmerje depolarizira. Pravi, da sicer ni nič narobe, če se izražata tudi z drugo 'energijo', ki jima ni naravna, vendar se morata zavedati posledic tega za razmerje, to je zmanjševanje privlačnosti, izgubljanje zaupanja v drugega in s tem ne prejemata tiste vrste ljubezni, ki jo najbolj potrebujeta. V primeru, ko se moški želi preseliti v eno mesto, ženska pa v drugo, naj bi obveljala želja moškega, da je razmerje polarizirano. Kraj bivanja je za ženstvenost drugotnega pomena, je manj pomemben kot to, da ženska deli globoko ljubezen. Če bi v tem primeru ženska vztrajala pri svoji želji, bi dajala svobodi prednost pred ljubeznijo in moškosti pred ženstvenostjo, kar pa ni dobro za razmerje (glej Deida, 1998: 37-39, 78). Avtor tako bralkam sporoča, da so moškim privlačne le ženske, ki prepuščajo 'končno odločitev' moškemu in jim ljubezensko razmerje pomeni več kot poklicna uspešnost, kariera. Samozavestne, ambiciozne, poklicno uspešne ženske po D. Deidovi teoriji torej zaradi teh lastnosti moškim niso spolno privlačne in jim 'ne morejo dati prave ljubezni'. Ženske tudi ne smejo motiti moških, jih kritizirati, sicer bodo deležne neprijetnih posledic, avtor pravi namreč:

»Če usmerjenost vašega moškega kar koli zmoti, se počuti osiromašenega. Njegov občutek šibkosti nato vpliva na njegovo poželenje in strast do vas kot ženske, ker postane kot moški depolariziran.« (Deida, 1998: 90)

V razmerju lahko partnerja tudi »preneseta žalitve drug drugega in še naprej rasteta« (Deida, 1998: 88) in služita drug drugemu (glej Deida, 1998: 77). Ženska je odgovorna za to, da ostane v razmerju z moškim (glej Deida, 1998: 181), avtor pravi ženskam, naj se ne umikajo niti, kadar jih prizadenejo (glej Deida, 1998: 206). Meni, da v intimnih razmerjih z nenehno enakostjo drug drugemu ne izkazujemo take ljubezni, ki bi jo občutili kot dar. Šele ko prerastemo ideal nenehne enakosti, lahko v intimnosti obdarjamo drug drugega (glej Deida, 1998: 51, 52). Takole razmišlja:

»Ona ravno tako lahko odnaša smeti kakor on, toda kateri to sprejema kot večji dar? Če bi bila glavna enakost, bi rekel: 'Glej, včeraj sem jih odnesel jaz, zato jih daj danes ti.' To je pošteno, ni pa nujno dar. Tako imenovana poštenost ni vselej najboljši način za merjenje darov. Ko v odnosu dosežete poštenost, ko svojih predstav o vlogah, tistih

'treba je' in 'dobro bi bilo' ne razglagate več z bobnom, postane služenje drugemu stvar obdarovanja in medsebojni darovi so edinstveni.» (Deida, 1998: 51)

Avtor zagovarja polarizirane vloge spolov, eden opravlja samo eno, drugi pa samo drugo in s tem pristaja na vzdrževanje tradicionalne delitve dela. To potrjuje tudi s tem, ko pravi, da je v vsakdanjem življenju koristno, če uravnotežimo svojo notranjo moško in žensveno energijo, če pa takšno notranjo 'enakost' med svojo moškostjo in ženskostjo vzdržujemo v intimnem razmerju, s tem onemogočamo polno uresničitev združitve v spolno polarizirani obliki in nasprotni spol ne privlačimo (glej Deida, 1998: 42, 182). V intimnosti, zasebnosti so torej po avtorjevem prepričanju nujne različne, deljene vloge glede na spol.

J. Gray v priročniku *Moški so drugačni, ženske tudi: moški so z Marsa, ženske so z Venere* pojasnjuje tudi različnost moških in žensk v intimnosti. Ženske opozarja, da so moški v svojem intimnem ciklusu kot elastika, ki se morajo oddaljevati od ljubljene, saj jih k temu sili njihov nagon in glede tega naravnega moškega intimnega ciklusa na morejo ničesar spremeniti. Ženske, ki se oddaljijo le, ko imajo občutek, da partner ne razume njihovih čustev, ko so prizadete in se bojijo ponovnega razočaranja, ali če je moški napravil napako in jih razočaral, morajo razumeti, da se moški morajo oddaljiti tudi takrat, kadar se ni nič zgodilo (glej Gray, 1992: 70, 73, 74). Bralcem pojasnjuje:

»Moški se umakne in oddalji zaradi zadovoljitve svoje potrebe po neodvisnosti in samostojnosti.« (Gray, 1992: 74)

»Potreba moškega po intimnosti se izmenjuje s potrebo po samostojnosti.« (Gray, 1992: 76)

»Potrebuje čas, v katerem ni odgovoren za nikogar drugega in lahko skrbi le zase.« (Gray, 1992: 77)

Moškim morajo torej ženske dovoljevati, da se 'umaknejo, pobegnejo iz razmerja', kadarkoli to začutijo, si zaželi, ženske pa morajo očitno ostajati v razmerju ves čas, saj zanje pravi, da imajo sposobnost »ljubiti sebe in druge, vzpone in padce« (Gray, 1992: 93). Če ženske ne ustrezajo tej moški naravni potrebi, so deležne posledic:

»Če moški izkusi preveč intimnosti in se ne more umakniti, se največkrat pojavi čemerno obnašanje, razdražljivost, pasivnost in obrambna drža.« (Gray, 1992: 84)

V nadaljevanju J. Gray pojasnjuje, da ženska pogosto nenamerno moti naravni intimni cikel moškega tudi s tem, da ga 'preganja', ko se umakne in ga kaznuje za njegov umik. Ženske pa imajo le potrebo po neprestanem zagotavljanju ljubezni in podpore, to je njihova neizogibna naravna značilnost, ki jo morajo biti deležne še posebno, ko se spuščajo v svojo 'čustveno dolino'. Ženskam naroča, da si morajo »prizadevati za ljubeznivo vedenje in ljubezniva čustva« (Gray, 1992: 171), saj le tako zadovoljijo potrebe partnerja in dosežejo, da se moški bolj odpre ter s tem tudi same. Bolj intimen lahko postane moški tudi, če lahko zadovolji potrebe partnerice (glej Gray, 1992: 85, 93, 97, 171). **Ženske morajo v ljubezni torej 'postavljati moškega pred sebe', saj si moški lahko vzamejo svobodo brez tehničnih razlogov, ki jim jo morajo ženske brezpogojno dovoljevati. Ženske morajo biti razumevajoče in sprejeti vedenje moških, kakršno je, s tem jih usmerja v pasivnost. Nezadovoljstvo žensk je manj pomembno kot moške potrebe, tega si 'morajo zmanjšati same' s tem, da so bolj razumevajoče. Svoja pričakovanja morajo uskladiti glede na moške potrebe.**

Nasvete, ki ne vzpodbujajo emancipacije žensk, daje J. Gray tudi v priročniku *Moški in ženske pred novim začetkom*, saj predpostavlja nujnost intimnega razmerja za ženske. Meni, da samozadostna ženska odriva ljubezen od sebe in kot samska tudi ne more uživati polnosti življenja (glej Gray, 1999: 185, 186). Pojasnjuje:

»Če ne sprevidi, zakaj potrebuje moškega, zapre vrata njegovi pomoči. To še ne bi bilo tako hudo, če ji moški res ne bi bil potreben, toda stvarnost je drugačna. Bolj ko je ženska finančno in fizično samozadostna, večja je njena potreba po emocionalni opori moškega. Bolj kot je uspešna, bolj koprni po partnerju, ki ji lahko da čustveno zaščito in ugodje.« (Gray, 1999: 187)

J. Gray meni, da ženska lahko pritegne moškega le s tem, da mu daje občutek, da zanjo lahko nekaj stori. Ženskam odsvetuje, da bi si prizadevale pridobiti ljubezen moškega bolj, kot se moški trudi pridobiti njeno ljubezen. Naloga ženske je le vzbuditi zanimanje, moški pa mora biti tisti, ki žensko zvabi v razmerje, sicer je malo verjetno, da se ji bo moški zavezal. Če mu ona daje več kot on njej, ga to oslabi. Pravi, da mora moški začeti odnos s položaja moči (glej Gray, 1999: 185, 186, 219, 225). **Ženske morajo biti v razmerju torej v moči podrejene moškemu. Različno si morata izkazovati tudi ljubezen.** Ženske imajo potrebo, da so ljubljene zaradi nje same in ne zaradi tega kar naredijo, moški pa morajo biti poleg tega cenjeni in ljubljeni tudi zaradi tega, kar naredijo, saj pravi, da je to njihova primarna potreba.

Če je moški ljubljen samo zaradi njega samega, ga to nikoli ne zadovolji (glej Gray, 1999: 260). **Ženskam se torej spet svetuje, da morajo še posebej izkazovati hvaležnost in priznanje njegovim dosežkom in prizadevanjem. Moški torej nenehno potrebujejo potrjevanje njihove vrednosti, ki jim jo morajo zagotavljati ženske.**

Na strah moških pred močno intimnostjo opozarja tudi K. Lamb v *Dekleta so s Saturna, fantje pa z Jupitra*. Dekleta opominja, da fantje potrebujejo »veliko prostora za gibanje« in zato »naj pusti, da bo sam priplesal k njej, kadar mu bo to po volji« (Lamb, 1998: 51). **V razmerju dekletom svetuje, da naj bodo razumevajoče do fantov. Fantom daje veliko manj nasvetov v smeri spreminjanja svojega vedenja, dekleta pa morajo svoje vedenje prilagoditi fantovemu.** Dekleta naj bi fantu izkazovale hvaležnost za njegova dejanja, četudi jim z dejanji dejansko niso ustregli:

»Ko Jupiter povpraša Saturn, če ji je bilo v družbi njegovih prijateljev prijetno in če so ji všeč, naj stisne zobe (čim bolj neopazno) in nekako izdavi tisti obvezni 'ja'. Le zakaj bi ga spravljala v slabo voljo? Konec koncev jo je peljal na najljubše mesto in ji predstavil najboljše prijatelje in to je bilo mišljeno kot poklon. Z njo je želel deliti del svojega življenja - in to zelo pomemben del. Saturn naj vse skupaj skuša gledati tako in nič drugače. Nasmehne naj se in predlaga, da gresta nekam, kjer je NJEJ najbolj všeč.«
(Lamb, 1998: 85)

Različnost moških in žensk v intimnosti zagovarjata tudi zakonca Pease v *Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov: kako sva si različna*. Pravita: »Moški si želi spolnosti; ženska si želi ljubezni.« (Pease, 2003: 213) Menita, da moški lahko pride do ljubezni le s seksom in šele potem se lahko odpre, postane nežnejši in se uskladi s svojimi čustvi in da so moški na spolnost pripravljeni v vsakem trenutku, ženske pa so na spolnost pripravljene šele, ko se počutijo ljubljene in tudi same ljubijo (glej Pease, 2003: 213, 221). Biti intimen, čustven za moškega pa zanju pomeni, da se je »moški za trenutek izgubil«, to se naj bi mu namreč dogajalo med orgazmom in zato po spolnem odnosu »vstane in brklja po stanovanju«, ker »želi v vsakem trenutku ohraniti nadzor nad seboj« (Pease, 2003: 216). **Glede spolnosti tako vzdržujeta stereotipne predstave o njuni naravni determiniranosti za različno, polarizirano vedenje in moških ne vzpodbujata k izmenjavi intimnih občutij s partnerko, pred njimi mora torej pobegniti, si jih ne sme dovoliti. Stereotipno prikazujeta, da je ženske zelo težko zadovoljiti, osrečiti, moške pa enostavno le s tem, da**

se **ženska sleče**. V poglavju Kako v vsakem trenutku zadovoljiti žensko tako naštejeta triinpetdeset potreb, pri moškem pa le eno: »slecite se« (Pease, 2003: 214, 215).

V priročniku *Ne trati moči za malenkosti v ljubezni* zakonca Carlson svetujeta, naj v intimni zvezi ne razmišljamo o svojih zaslugah, kdo se bolj trudi in gara, česa partner ne dela ali premišljujemo o nepoštenosti. To ima po njunem lahko le škodljive posledice za razmerje - razočaranje in prizadetost - kot pravita:

»Prvič, zaradi pretiranega premišljevanja o domnevni nepravčnosti boste razočarani in prizadeti. Če se boste nenehno opominjali, kako garate, se boste gotovo začeli jeziti na partnerja in vaša ljubezen bo počasi začela plahneti. Kadar premišljujemo o svojem nezadovoljstvu in premlevamo nepravčno razdelitev obveznosti, zanesljivo občutimo posledice svojih mučnih misli - menimo, da smo preobremenjeni in občutek imamo, da smo izkoriščani. Drugič, naše nezadovoljstvo in naraščajočo napetost bo zaznal tudi partner, kar bo v njem vzbudilo negativne občutke, na katere se bo prilepil in o njih premišljeval.« (Carlson, 2001: 25, 26)

Razmerje brez refleksije naj bi bilo po mnenju zakoncev Carlson torej koristnejše kot pa refleksija nad početjem partnerja in lastnih prispevkov, zaslug in pravičnosti/nepravičnosti v razmerju, kar je predmet naše kritike, saj menim, da takšen 'pasiven' odnos, v katerem si zatiskata oči pred problemi, četudi malimi, vodi v zatiranje, zanikanje in potlačevanje nezadovoljstva in problemov, kar se dolgoročno prej izkaže za grožnjo in dodaten problem razmerja, kot pa uspešno in zadovoljno razmerje. Menita, da je razburjanje in prepiranje o tem, kdo bo odnesel smeti, kdo ima več prostega časa in kdo bolj gara, razburjanje zaradi malenkosti in neumnosti. Po njunem naj bi bili »osredotočeni na tisto, kar je v vaši zvezi dobro« (Carlson, 2001: 63). **V razmerju naj bi bili torej potrpežljivi, prezrli naj bi tisto, kar nas moti, s tem pa pozivata k vzdrževanju obstoječih družbenih vlog, ki so za ženske neemancipatorične. O opravilih kot so smeti, torej gospodinjskih in hišnih opravilih, se naj ne bi prerekali, ker te večinoma opravljajo ženske, je njun nasvet na tem mestu tak, da naj ne bi tečnarile zaradi te vloge. Flegmatičen odnos v razmerju, ki ga svetujeta, torej ne more biti rešitev v času družbenih neenakosti med spoloma.** Nevspodbudna za emancipacijo in enakopravno razmerje sta tudi nasveta, da naj se na partnerjevo ostro ali pogosto kritiziranje ne odzivamo (glej Carlson, 2001: 105) in imamo »odprto srce tudi tedaj, ko se vam bo to zdelo neprimerno« (Carlson, 2001: 160). Po njunem je »ljubeče odzivanje - brez ljubosumja, jeze,

slabe volje, sebičnosti ali nejevolje /.../« (Carlson, 2001: 137) - »najuspešnejše sredstvo, ki zagotavlja trajno in poglobljeno zvezo« (Carlson, 2001: 160).

5.2.2.5 Različne potrebe moških in žensk

Zaviralni dejavnik emancipacije in enakopravnega ljubezenskega razmerja se kaže tudi v tem, da avtorji priročnikov predpostavljajo različnost potreb med moškim in žensko in pogosto **moške potrebe postavljajo pred ženske**. J. Gray tako v *Moški so drugačni, ženske tudi: moški so z Marsa, ženske so z Venere* pravi, kadar je moški na tem, da se umakne v svojo 'votlino' in ženska zahteva pogovor oziroma je 'na dnu čustvene doline', naj moški »1. sprejmejo svoje omejitve, 2. poskusijo razumeti njeno bolečino in 3. preprečijo prepir in si zagotovijo podporo« (Gray, 1992: 103). Na primeru ponazarja, kako naj bi jo pomiril in ji povedal, da se bosta pogovorila, ko se bo on počutil bolje. V taki situaciji pojasnjuje, da:

»Seveda si ona želi njegove pozornosti, toda spoštovati mora njegove potrebe. Ne more ji dati tistega, česar nima. Lahko pa prepreči, da bi se stvari poslabšale.« (Gray, 1992: 104)

Njene potrebe torej lahko počakajo. V razmerju po njegovem torej partnerja ne moreta hkrati vzajemno pomagati drug drugemu. Če se v taki situaciji stvari rešuje drugače, pa se lahko le poslabšajo. Navaja dve strani specifičnih nasvetov (glej Gray, 1992: 103, 104) za primer, ko ji on ne more pomagati, ko je ona v 'čustveni dolini', medtem ko naj bi ženska vedno moškemu zagotovila, da lahko odide v 'votlino' in ga pustila pri miru, dokler ne pride iz nje. Moškemu tudi ni potrebno spreminjati svoje narave, pred odhodom v 'votlino' naj bi partnerko le pomiril z nekaj bodrilnimi besedami. Ženskam pa pri podpiranju partnerja sicer ni treba spremeniti ali potlačiti čustev, vendar pa se morajo spremeniti v tem, da jih izrazijo tako, da se moški ne bo počutil napadenega, obtoženega ali krivega (glej Gray, 1992: 67, 69). **Ženske naj bi se torej v razmerju veliko bolj prilagajale in se poskušale spremeniti. Če se ženska odreče svojim potrebam ali jih preloži na primernejši čas, se stvari ne poslabšajo, če pa se moški odreče svoji 'votlini' bo postal »razdražljiv, preobčutljiv, slaboten, pasiven ali slab«** (Gray, 1992: 67). Moškega naj bi krepili s tem, da ga ne poskušamo izboljšati ali spremeniti (Gray, 1992: 121). Pravi:

»Ženska se mora zavedati, da lahko moškemu izrazi naklonjenost tudi takrat, kadar je sama drugačnega mnenja. /.../ Ni potrebno, da se ženska strinja z obnašanjem moškega, da mu lahko izrazi svojo naklonjenost. /.../ Moškemu izraziti naklonjenost pomeni videti

upravičene razloge za njegovo ravnanje. Tudi če kdaj ravna neodgovorno, leno ali nespoštljivo, lahko ljubeča žena v teh dejanjih razpozna dobro jedro.» (Gray, 1992: 140, 141)

Prioriteto moškim potrebam ter njihovi večji moči daje tudi K. Lamb v *Dekleta so s Saturna, fantje pa z Jupitra*. To se najbolj očitno odraža, ko pravi:

»Jupitru je všeč, če ima občutek, da obvladuje položaj in ima stvari trdno v svojih rokah. Če torej Saturn skuša prevzeti vodilno vlogo namesto njega, se bo Jupiter počutil odvečnega in nekoristnega in bo odšel spat ali pa preprosto kar ODŠEL.« (Lamb, 1999: 109)

Prednost moškim potrebam daje tudi D. Deida v *Razkrita moška narava*. Od moških naj se tudi ne bi pričakovalo, da bi kaj dosti spremenili način vedenja, ki ženske prizadene, ženske naj bi takšno vedenje poskušale sprejeti in mu omogočile, da bo lahko v miru zadovoljil svoje potrebe po svobodi, medtem ko so one lahko v razmerju in družinskih obveznostih prepuščene same sebi. Šele ko zadovolji svoje potrebe, pridejo na vrsto njene. Ona naj bi torej s svojimi potrebami počakala, njene potrebe so odložljive, njegove ne. Takole pojasnjuje ženskam pomembnost njegovih potreb pred potrebami vseh ostalih članov družine:

»Najprej se mora odločiti, kaj sploh je njegova vizija. Nato mora zastaviti življenje tako, da določeno obdobje ne počne ničesar drugega, kakor da ga povezuje z vizijo. V tej kulturi njegovo najdenje vizije morda ni mogoče, ker se od njega pričakuje, da počne stvari kot so odhajanje na delo in skrb za hišna opravila. /.../ Kot v drugih kulturah mora vaš moški vložiti kolikor se da življenjske energije, da bi odkril in zaživel svojo vizijo. /.../ Zaradi tega se bo mogoče začasno umaknil iz vašega razmerja. Morda se bo preselil v ločeno sobo in vam dal vedeti, da naslednji dan ali naslednji teden ne namerava skrbeti za otroke ali gospodinjske dolžnosti. Mogoče bi bilo koristno najeti koga, da bi vam pomagal. To se da prebroditi na več načinov. /.../ Svojemu moškemu lahko pomagate povezati se z njegovo vizijo tako, da iz njegovega življenja odstranite motnje in mu pomagate, da živi svojo svobodo, svojo ustvarjalnost, svoje iskanje.« (Deida, 1998: 92, 93)

Ženskam pojasnjuje, da moški ne more dajati vse svoje ljubezni, če ne živi svojo vizijo in morajo moški najprej urediti svoje posle, če naj jim za ljubezen ostane še kaj energije, ženske pa so sposobne ljubiti in obvladovati svoje posle. Ženske se naj bi v razmerju tudi spraševale,

če res zadovoljujejo potrebe moškega (glej Deida, 1998: 97, 100). **Nič pa ne omenja, kako naj uspešno zadovolji tudi svoje potrebe in ženskam pripisuje samo ljubezen, svoboda pa zanje sploh ni omenjena, kot da je ne potrebujejo.**

Boljši položaj in moč moških ter žensko odvisnost Allan in Barbara Pease pojasnjujeta kot biološko determiniranost spolov v priročniku *Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov*. Pravita, da so se »po različnih potrebah različno razvijali moški in ženski možgani« (Pease, 2003: 56), da »dekleta hočejo odnos in sodelovanje, fantje pa položaj in moč« (Pease, 2003: 137) ter da »moškega njegova biologija sili, da poskrbi za žensko« in njeno priznanje njegovih naporov moškega potrjuje, sicer pa se čuti ničvrednega (Pease, 2003: 143). Zanju je naravno dejstvo, da si moški želijo oblasti, rezultatov in dobrega seksa, ženske pa dobrih odnosov, varnosti in ljubezni. To naravno dejstvo moramo po mnenju avtorjev sprejeti, kot sprejemamo naravni pojav, kot je dež (glej Pease, 2003: 255).

Tudi zakonca Carlson v *Ne trati moči za malenkosti v ljubezni* pravita: »Partnerjeve potrebe postavite na prvo mesto, pred svoje.« (Carlson, 2001: 21), kar pa je nesprejemljivo za enakopravno ljubezensko razmerje, saj bi ženske z upoštevanjem takšnega nasveta še naprej vzdrževale odvisen položaj in bi partnerjevo kariero postavljale pred svojo realizacijo v karieri in se partnerju v korist odrekale svojemu prostemu času za družinske potrebe, ki se jim moški ne posveča v enaki meri. Različnost potreb glede na spol pa zagovarjata tudi zakonca Tirabassi v priročniku *Kako živeti s partnerjem, saj brez njega ne gre*. Pravita, da imajo »m/oški in ženske /.../ le izjemoma enake potrebe. Bolj običajno je, da se njihove potrebe razlikujejo.« (Tirabassi, 1998: 28)

5.2.2.6 Gospodinjstvo, starševstvo in zaposlitev

Različnost in stereotipne vloge glede na spol pa zagovarjajo tudi na področjih dela kot so gospodinjstvo in druga domača opravila, starševstvo ter služba. D. Deida v priročniku *Razkrita moška narava* pravi, da moški ne morejo popolnoma deliti ljubezni z žensko, kadar jim delo ne gre, saj je pri moških na prvem mestu iskanje smeri in svobode, medtem ko je ženskam na prvem mestu ljubezen in ženskam sposobnost preusmerjati energijo omogoča, da hkrati ljubijo in se posvečajo drugim stvarem (glej Deida, 1998: 28). Meni, da moški razum ni jasen, kadar ga pri delu obkrožajo ženske. Če ženske ves dan preživijo v 'podjetniškem duhu',

bo to ohladilo razmerje, čeprav je ženska uspešna, to pa zato, ker je 'podjetništvo' moška energija. Moški si v razmerju želijo ženstveno ljubezen in energijo. V razmerju naj ženske ne bi prevzemale odgovornosti za denarne zadeve, saj s tem depolarizirajo razmerje, tudi če je ženska spretnejša v tem. Če to že počne, mora to opravljati takrat, ko ni v bližini moškega in ga ne vpleta v to, ali pa morata za to nameniti poseben čas, in takrat ne sme pričakovati, da jo bo dojemal kot žensko (glej Deida, 1998: 113). Po njegovem večini žensk tekmovalni duh ni tako privlačen, kot je večini moškim (glej Deida, 1998: 119). **S takim prepričanjem pa se ženskam odsvetuje delanje kariere, iskanja smisla v zaposlitvi in prevzemanja odgovornosti za finance in se jih napoti le v 'ljubezen', ki naj bi edina zagotavljala privlačnost in obstoj razmerja. Njihova prevelika samostojnost lahko torej ogrozi razmerje.** Glede gospodinjskih opravil pa pojasnjuje:

»Kot moškemu mu nekatere dejavnosti omogočajo, da vas (bolj) ljubi, nekatere pa ga slabijo in razpršujejo njegovo moško energijo. Podobno tudi vi kot ženska morda ohranjate odprto srce in telo med kuhanjem, ne pa ko se dogovarjate za plačilo stanodajalcu. Kdo ve? /.../ Gospodinjska dela razdelite tako, da ne bodo ovirala čustvene polarnosti, spolne polarnosti in ljubezni.« (Deida, 1998: 41)

Moški torej ne morejo opravljati vseh gospodinjskih del, saj bi to ogrozilo razmerje, ta so ženskam bolj naravna.

Zakonca Carlson v *Ne trati moči za malenkosti v ljubezni* svetujeta moškim in ženskam, naj raje sami opravijo stvari, ki jih je pozabil narediti partner, in naj se ne razburjajo zaradi tega, saj so to le malenkosti. Takole pravita o tem:

»Navadno je bolj zanesljivo in manj zajedljivo, pa še manj energije porabimo, če - brez negodovanja ali razočaranja in brez posebnega cirkusa - mirno, nesebično in ljubeznivo sami naredimo tisto, kar je partner pozabil. Drugače povedano, če vas moti umazana posoda v pomivalnem koritu, zavijajte rokava in jo pomijte. Če je partner pozabil plačati račun, pojdite in ga plačajte, namesto da bi ga opominjali na njegovo pozabljivost. Te in še kup drugih stvari sestavljajo malenkosti.« (Carlson, 2001: 209)

Tak nasvet pa se ne zdi emancipatoričen za oba spola, saj bi ženske s tem lahko le še naprej vzdrževale svojo večjo odgovornost za gospodinjska opravila in na splošno zadolžitve, povezane z zasebnim življenjem, moški pa bi upoštevali ta nasvet razbremenili ženske in pripomogli k razbijanju stereotipnih zadolžitev v razmerju. Nasvet je torej dvoličen glede na spol in trenutno družbeno stanje v večini razmerij.

Kot ugotavljajo tudi Zimmerman, Haddock in McGeorge (2001) tudi J. Gray v priročniku *Moški so drugačni, ženske tudi* promovira in opravičuje tradicionalno delitev dela, kjer so ženske primarno odgovorne za otroke, gospodinjska in druga, z družino povezana opravila tudi, kadar so zaposlene. Ženskam svetuje, kako morajo na pravi način 'prostiti' moške za pomoč, ne pa zahtevati od njih té pomoči pri gospodinjenju. Moškim svetuje, naj ji »občasno« pomagajo pri pomivanju posode, ne pa naj si delita tovrstne odgovornosti (Gray, 1992: 157). Spodbuja jih le k opravljanju občasnih, lažjih, nerutinskih hišnih opravil (glej Gray, 1992: 156-157). Kako opravičuje in vzpodbuja tradicionalno delitev dela, pa se kaže tudi v metafori 'votline', kjer moški po delu pogosto preživijo kar nekaj časa in jih ženske medtem ne smejo motiti, saj si sicer škodujejo. Kaj medtem počno ženske, ne omenja, najverjetneje so takrat same prepuščene skrbi za otroke in gospodinjskim ter družinskim opravičkom, ne omenja tudi, kako naj to navado sprejmejo otroci in kako lahko vzdržujejo stik z očetom, če potrebuje toliko samote v svoji 'votlini'. Očitno morajo tako potrebe otrok kot potrebe partnerke počakati in dati prednost moški potrebi po svobodi in 'votlini'.

Obstoječi neenakovreden položaj žensk v primerjavi z moškimi v družbi pa opravičujeta tudi zakonca Pease v *Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov*, saj pravita, da moški ohranjajo monopol v poklicih, kjer je potrebna prostorska orientacija, ker imajo za to boljše sposobnosti, in zaradi tega ženske v njih niso dosti zastopane, ne pa ker bi jih moški zatirali in jim zapirali poti na te položaje (glej Pease, 2003: 125, 129). Po njunem je torej biološki ustroj moških tisti, ki jim omogoča te položaje. Z biološkim determinizmom tako opravičujeta vedenjske vzorce moških in žensk.

5.2.3 Sklepne ugotovitve empiričnega dela

Izmed štirinajstih analiziranih knjig smo tako v štirih zasledili samo nasvete, ki ne vzpodbujajo emancipacije v razmerju (*Dekleta so s Saturna, fantje pa z Jupitra; Moški so drugačni ženske tudi: moški so z Marsa, ženske so z Venere: vodič za izboljšanje medsebojnih odnosov in razumevanja med spoloma; Razkrita moška narava: ženski vodnik za razumevanje moških; Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov: kako sva si različna*), štirje priročniki so bili usmerjeni k zagovarjanju in vzpodbujanju emancipatoričnega ljubezenskega odnosa (*Deset neumnosti s katerimi si ženske zapletajo življenje; Najina ljubezen: od romantične ljubezni do zrelega partnerstva; Pravi moški zame;*

Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje), v ostalih šestih knjigah pa smo našli tako emancipatorične kot neemancipatorične nasvete za razmerje (*Moški in ženske pred novim začetkom: praktični vodnik, ki nam pomaga spet poiskati ljubezen, kadar se s partnerjem razidemo, razvežemo ali pa nam umre; 101 laž, ki jo moški pripovedujejo ženskam, in zakaj jim ženske verjamejo; Ne trati moči za malenkosti v ljubezni; Potovanje srca: pot zavestne ljubezni; Kako živeti s partnerjem, saj brez njega ne gre?!*: razvijanje znanj, veščin in odločitev, ki so potrebni za uspešne odnose; *Osebnostni plus za pare*). Hipoteze, da obravnava razmerij med heteroseksualnimi intimnimi partnerji v knjigah za samopomoč/svetovalni literaturi ne vključuje emancipatoričnega potenciala in ni usmerjena k doseganju enakopravnosti med spoloma, tako ne moremo ne potrditi ne povsem zavrniti, saj večina knjig vsebuje nek emancipatoričen potencial, a hkrati vzdržujejo tudi stare vzorce, ki se nanašajo na polarizirane vloge med spoloma, pripisovanje razlik in naravnih neenakosti med moškimi in ženskami.

Priročniki, ki usmerjajo v enakopravno partnersko razmerje (*Deset neumnosti s katerimi si ženske zapletajo življenje; Najina ljubezen: od romantične ljubezni do zrelega partnerstva; Pravi moški zame; Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje*), intimne partnerske odnose obravnavajo kot 'čisto/pristno razmerje'. Obojestransko zadovoljstvo/nezadovoljstvo v razmerju pogojujejo z obstojem/koncem razmerja, vzpodbujajo stalno refleksijo odnosa s partnerjem in v primeru nezmožnosti razrešive asimetrije moči v razmerju, ki obremenjuje partnerstvo, svetujejo končanje razmerja. Poleg tega vzpodbujajo tudi nove poglede in odnose do razmerja/partnerstva, zlasti ženske usmerjajo v vedenje, ki bo vzpostavilo bolj enakovredno razmerje moči in enakopravno partnersko razmerje. Da so intimni odnosi največkrat bolj hierarhični kot enakopravni in prej zavezujoči kot pa neodvisni, da so prisotne spolne razlike in emotivno delo, ki se ga pripisuje predvsem ženskam, kot meni L. Jamieson (Jamieson v Švab, 1999: 874), pa dokazujejo priročniki obravnavani v poglavju Nasveti z neemancipatoričnim potencialom, zlasti priročniki *Dekleta so s Saturna, fantje pa z Jupitra; Moški so drugačni ženske tudi: moški so z Marsa, ženske so z Venere: vodič za izboljšanje medsebojnih odnosov in razumevanja med spoloma; Razkrita moška narava: ženski vodnik za razumevanje moških; Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov: kako sva si različna*. Navedeni priročniki z nasveti usmerjajo bralke/-ce v asimetrične, hierarhične intimne partnerske odnose. To se kaže v tem, da spoloma pripisujejo različne lastnosti, moške in ženske, ter zmožnosti razvrščajo v dva nasprotna pola. Moške potrebe obravnavajo kot tiste,

ki morajo biti zadovoljene pred ženskimi potrebami. Moške na splošno obravnavajo kot samostojne, neodvisne, čustveno stabilne in komunikacijsko spretnejše od žensk, ženske pa kot odvisne, pretirano čustvene in labilne ter kot klepetave in 'nerodne' v govorjenju, pravzaprav sposobnosti žensk podcenjujejo. Vse te lastnosti in zmožnosti pa pojasnjujejo in legitimirajo z biološko različnostjo. Asimetrični odnosi moči, v katere usmerjajo, so avtorjem neemancipatoričnih priročnikov najbolj funkcionalni, imajo jih za 'naravno stanje moških in žensk'. V današnjem času je prisotnost tovrstnih neemancipatoričnih priročnikov zaskrbljujoča, upamo lahko le, da jih bodo kmalu izrinili tisti z emancipatoričnimi nasveti, usmerjeni v enakopravno partnersko razmerje.

6. Sklep

Zaljubljenost je tista, ki jo skoraj vsi ljudje občutimo na bolj ali manj enak način, kar pa za ljubezen nikakor ne drži, saj ima v različnih kulturah in dobah različen pomen in vlogo. V zahodnoevropski družbi sedemnajstega in osemnajstega stoletja poroka in ljubezen oziroma zaljubljenost največkrat nista bili povezani, namen zakonske zveze je bil predvsem v nadaljevanju nasledstva in družinske tradicije. Poroka je predstavljala del družbenega reda, razumljena od 'zgoraj navzdol'. Tradicija in družbena pravila so tedaj omejevala svobodo posameznikove izbire zakonskega partnerja oziroma partnerice, v ospredju so bile predvsem družinske želje (vnaprej dogovorjene poroke). Sprememba oblike proizvodnje v drugi polovici osemnajstega stoletja pa je postopoma privedla do personalizacije izbire zakonskega partnerja, kar se je začelo kazati že pri podeželskih delavcih na domu (čeprav le znotraj lastne družbene skupine), saj ti niso bili več vezani na pravilo nedeljivosti zemljiške posesti in njihovo preživetje primarno ni imelo več agrarne narave, ampak industrijsko (domača industrijska obrt). V poznem osemnajstem stoletju je tako s prehodom na industrijski način proizvodne prišlo tudi do sprememb v vlogi in pomenu ljubezni in poroke. V ospredju ni bila več 'gospodarsko razumna izbira zakonskega partnerja', ampak predvsem 'osebnostne lastnosti', ki sta jih morala bodoča zakonca drug v drugem uzreti sama. Poroke iz ljubezni so bile tako vse pogostejše.

S prehodom na drug način proizvodnje pa je prišlo tudi do sprememb v spolnih vlogah, razlog temu je bila tudi ločitev področja dela od področja doma. Ženskam je bilo pripisano področje doma, njihovo poslanstvo se je zožilo na področje zakonske zveze in družine ter materinstva. Aktivnosti žensk so postopoma postale enačene z ljubeznijo, s tem pa je žensko delo v hiši izgubilo produktivni značaj. Ljubezen je tako postala ženska lastnost in le na tem področju so bile ženske lahko superiorne nad moškimi. Moške pa se je povezovalo s področjem dela, njihova navezanost in odvisnost od drugih je bila tako zakrita. Ker so bili edini hranilci družine, so bili razumljeni kot neodvisni, ženske pa kot odvisne od moških, čustvene in šibke. Spolne vloge so se tako diferencirale in polarizirale, ljubezen je postala feminizirana, delo pa maskulinizirano, takšna delitev je bila pojmovana kot 'naravna'. Takšno pojmovanje patriarhalne ideologije, ki spodbuja in vzdržuje strukturno neenakost med spoloma, pa se je v precejšni meri ohranilo tudi v dvajsetem stoletju, kljub temu, da so se ženske začele vse bolj izobraževati in zaposlovati ter je bila pravno priznana vse večja enakopravnost med spoloma.

V zadnjih desetletjih se tako ženske še vedno spopadajo s protislovji med formalno enakopravnostjo moških in žensk na področjih družine in poklica ter dejansko neenakimi pogoji na trgu delovne sile in vedenjem moških tako v javni kot zasebni sferi, kar ustvarja 'bitko med spoloma'. Cilj emancipacije torej ni le sprememba zavesti ljudi, ampak tudi institucionalnega reda, tako da bi bile s tem omogočene dejansko enake možnosti spolov. Demokratizacija v javni sferi torej omogoča demokratizacijo zasebne in tudi napredek v smeri enakosti v zasebni sferi ima vpliv na širšo skupnost, demokratizacijo v javni sferi. Te nove oblike skupnega življenja, ki rušijo tradicionalne spolno pripisane vloge in so usmerjene k enakosti med partnerjema, morajo ženske in moški začeti uveljavljati sami in jih prenesti tudi na druga javna področja ter se boriti za spremembo javnih institucionalnih struktur.

K spreminjanju zavesti in vedenja pa lahko pripomorejo tudi ljubezenski priročniki, h katerim se danes, ko se ljubezen osvobaja tradicionalnih spolno pripisanih vlog, posamezniki vse bolj zatekajo. Kot na številnih drugih področjih se danes tudi v ljubezenskih odnosih izgublja samoumevnost, ljubezen postaja vedno bolj tvegana, negotova ter nejasna. Osvobojeni tradicionalnih pravil, so posamezniki danes prepuščeni sami sebi in prisiljeni v izbiranje med različnimi možnimi življenjskimi stili in opcijami. Posameznik/-ica se tako pogosto počuti izgubljeno, zato so mu/ji ljubezen, zakonska zveza ali zunajzakonska zveza in družina vse bolj pomembni in mu/ji pomenijo vir osebne stabilnosti. Ljubezen postaja glavni smisel v življenju ljudi. Ljubezen je danes 'svobodna', izgubila pa je podporo iz okolice, ki jo je nekoč imela. Ta svoboda pa zahteva 'trdo delo' obeh partnerjev in zaradi nje je ljubezen tudi 'težja' kot je bila nekoč. Zakonca se morata pogajati o vrsti zadev, ki neposredno ali posredno vplivajo nanju, pogajati se morata tudi o namenu in cilju njunega ljubezenskega razmerja. Posamezniki, ki svoje življenje delijo s partnerjem/-ico, so pogosto tudi v razcepu med svojimi lastnimi cilji in interesi na eni strani in intimnim razmerjem na drugi strani, zato morajo te uskladiti ali pa se zelo potruditi, da jih realizirajo.

Svetovalna literatura je pogosto v 'pomoč' posameznikom, ko iščejo odgovore na svoja ljubezenska vprašanja in jim 'predpisuje' primeren način življenja in vedenja – ima normativno funkcijo. Tako avtorji svetovalne literature dajejo nasvete, ki se 'nagibajo' v eno ali drugo smer življenja, v našem primeru ljubezenskih priročnikov smo té poglede na ljubezensko življenje ločili na emancipatorične in neemancipatorične nasvete. Z analizo štirinajstih priročnikov smo ugotovili, da se k emancipaciji usmerjeni nasveti nanašajo predvsem na ženske in jih usmerjajo k neodvisnemu življenju, samospoštovanju,

samorealizaciji ter samoodgovornosti. Spodbujajo jih k odkritemu izražanju jeznih in negativnih čustev, k drugačnemu pogledu na partnersko razmerje (ta ne more biti edini vir uresničevanja življenjskih sanj, smisel življenja morajo ženske iskati tudi 'zunaj ljubezni'), ozaveščajo jih o pomembnosti komunikacije v intimnem partnerskem razmerju (svetujejo jasno izražanje želja in mnenj ter reševanje problemov s pogovorom med partnerjema) in jih z zgledi in konkretnimi nasveti usmerjajo v enakovredno delitev gospodinjskih opravil in skrbi ter odgovornosti za otroke. Predstavljajo tudi drugačen pogled na materinstvo, slednje ni več edini in nujni smisel žensk. Razlagajo tudi stereotipne predstave in vedenja, ki so še vedno pogosto prisotna v partnerskem razmerju ter bralke/bralce odvrčajo od njih. Pomanjkljivost, ki smo jo zasledili pri emancipatoričnih priročnikih je, da se z nasveti obračajo le na ženske. Poleg tega psihologizirajo razmerja, saj zlasti v psihi žensk vidijo vzrok za neenakopravno partnerstvo, ki onemogoča srečno razmerje med partnerjema, pozabljajo pa na družbene okoliščine, ki tudi ženskam, ki so ozaveščene o emancipaciji in enakopravnosti spolov, otežujejo realizacijo enakopravnosti oziroma preprečevanje neenakopravnosti, ki se je zavedajo. Vse preveč poudarjajo zgolj individualno odgovornost žensk za doseganje njihove enakopravnosti.

Nasveti z neemancipatoričnim potencialom, ki smo jih našli v analizi, pa ohranjajo tradicionalno stereotipno, polarizirano vlogo žensk in moških v intimnem partnerskem razmerju, ki jo pojasnjujejo in legitimizirajo z 'naravno'/biološko različnostjo moških in žensk. Ženske in moške tako usmerjajo v različna vedenja in jim pripisujejo različne sposobnosti; pripisujejo jim le en spolno določen način vedenja tako v komuniciranju kot čustvovanju, kot tudi načinu zadovoljevanja potreb, odnosu do ljubezni in partnerskega razmerja ter dela in zaposlitvenih ambicij in zmožnosti. Z nasveti, ki se večinoma nanašajo na spremembo vzorcev vedenja in razumevanja, pa ženske usmerjajo v podrejeno in odvisno, neenakopravno, partnersko razmerje, 'učijo' jih, kako morajo dati prednost moškim potrebam pred svojimi lastnimi. Priročniki z neemancipatoričnimi nasveti vzpodbujajo tudi, da zlasti ženske 'potrpijo' in ostanejo v razmerju tudi, ko je zanje nevzdržno. Priročniki z emancipatoričnimi nasveti pa veliko bolj svetujejo končanje neosrečujoče zveze in v tem smislu razmerje obravnavajo kot 'čisto razmerje', kot ga označuje Giddens. Malo pa smo našli nasvetov, ki se nanašajo na moške in jih usmerjajo v enakopravno partnerstvo, tudi v priročnikih z neemancipatoričnim potencialom je bilo vedenje moških redko sporno ali zaznano, kot da je potrebno spremembe.

V analizi smo tako ugotovili, da svetovalna literatura ponuja nekaj emancipatoričnih nasvetov, čeprav dostikrat svetuje in napoti v tradicionalne spolne vloge, s čimer prispeva k ohranjanju neenakosti med spoloma. Sicer naše hipoteze, da ne vključuje emancipatoričnega potenciala in ne usmerja k enakopravnosti spolov, nismo mogli potrditi kot tudi ne zavrniti, torej jo lahko le delno potrdimo, saj v šestih knjigah delno najdemo tradicionalne nasvete, ki pomagajo ohranjati tradicionalne in stereotipne vloge žensk in deklet in v štirih, ki so v tem še izrazitejše, od vseh štirinajstih priročnikov, le štirje pa so bili v večji meri emancipatorični.

V prizadevanju za enakopravnost si moramo tako prizadevati ne le za ozaveščanje žensk o enakopravnosti in enakovrednem partnerskem razmerju, ampak tudi moških in jih prepričevati o obojestranski koristnosti enakopravnih razmerij in jih seznanjati s pridobitvami takšnih razmerij. Prizadevati si moramo za skupno odgovornost, ne pa pripisovati odgovornost le 'žrtvam' neenakopravnosti (ženskam) in se truditi vzpostaviti institucionalne pogoje za enakopravnost, saj so ti dostikrat ovira pri uresničitvi enakih možnosti. Pri doseganju enakopravnosti imajo tako veliko vlogo izobraževanje, javni mediji komunikacije, sami zakoni ter stopnja sekularizacije. Pri tem je pomembno, da se začnemo zavedati neresničnosti stereotipnih predstav o 'naravni' različnosti in da si ženske 'utrejo pot' na položaje moči. Z ozaveščenostjo bomo tako lahko prepoznali neemancipatorične nasvete, ki se pojavljajo v množičnih medijih komunikacije.

7. Literatura

- Beck, Ulrich in Beck Gernsheim, Elisabeth (1995, 1990): *The Normal Chaos of Love*. Polity Press, Cambridge.
- Beck, Ulrich in Beck Gernsheim, Elisabeth (1996): »Individualizacija in 'tvegane svobode': perspektive in nasprotja k subjektu usmerjene sociologije«. *Teorija in praksa*, 33 (5), 817-838.
- Beck, Ulrich (2001, 1986): *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Knjižna zbirka Temeljna dela, Ljubljana.
- Beck, Ulrich in Beck Gernsheim, Elisabeth (2002): »From 'living for others' to 'a life of one's own': Individualization and Women«. *Individualization: Institutionalized Individualism and its Political Consequences*, Sage Publications, London, 54-84.
- Berger, Peter L. in Luckmann, Thomas (1999): *Modernost, pluralizem in kriza smisla: orientacija modernega človeka*. Nova revija, Ljubljana.
- Cancian, M. Francesca (1987): *Love in America. Gender and self-development*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony (2000): *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Založba /*cf, Ljubljana.
- Hendrick, Susan S. in Hendrick, Clyde (1992): *Romantic Love*. SAGE Publications, Newbury Park, California.
- Hochschild, Arlie Russell (2003): *The Commercialization of Intimate Life. Notes from Home and Work*. University of California Press, Berkeley.
- Illouz, Eva (1998): »The Lost Innocence of Love. Romance as a Postmodern Condition«. *Theory, Culture and Society*, 15 (3-4), 161- 186.
- Jeretič, Sebastjan (2000): »Feminizem in politika emancipacije«. *Teorija in praksa*, 37 (3), 475-493.
- Jogan, Maca (1990): *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Ljubljana.
- Jogan, Maca (2004): »Spolna neenakost kot (ne)samoumevna značilnost sodobne slovenske družbe«. V: Bernik, Ivan in Malnar, Brina (ur.): *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči: ob 70- letnici sociologa Nika Toša*. Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK, Ljubljana.

- Jogan, Maca (2004 a): »Slovenska (postmoderna) družba in spolna neenakost«. *Teorija in praksa*, 41 (1-2), 361-376.
- Kimmel, S. Michael (2004, 2000): *The Gendered Society*. Oxford University Press, Oxford.
- Lindholm, Charles (1998): »Love and Structure«. *Theory, Culture and Society*, 15 (3-4), 243-259.
- Luhmann, Niklas (1998, 1982): *Love as Passion. The codification of Intimacy*. Stanford University Press, Stanford, California.
- Luthar, Breda (1999): »Ženske revije: nadaljevanje politike z drugimi sredstvi«. *Teorija in praksa*, 36 (3), 433-438.
- Malnar, Brina (2003/2004): *Raziskovalni seminar*. Interno študijsko gradivo, FDV.
- Oakley, Ann (2000, 1974): *Gospodinja*. Založba /*cf., Ljubljana.
- Plummer, Ken (2000): »Intimate choices«. V: Browning G., Halcli A., Webster F.: *Understanding Contemporary Society: Theories of the Present*. SAGE Publications, London, 432-444.
- Sieder, Reinhard (1998, 1987): *Socialna zgodovina družine*. Studia humanitatis: ZRC, Ljubljana.
- (1970) *Slovar slovenskega knjižnjega jezika*
- (2003) *Slovenski veliki leksikon*. Marta Kocjan-Barle, Drago Bajt (ur.) Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Šadl, Zdenka (2000 a): »Odčarani svet posttradicionalne ljubezni«. *Časopis za kritiko znanosti*, 28 (200/201), 381-389.
- Šadl, Zdenka (2000 b): »Zadeve srca na prepihu tranzicije: reprezentacije ljubezni v ženskih revijah«. *Družboslovne razprave*, 16 (34-35), 189-205.
- Švab, Alenka (1997): »'Enake ali različne'? Nekateri vidiki razmerja 'enakost-razlike' v feminizmu drugega vala«. *Teorija in praksa*, 34 (4), 644-653.
- Švab, Alenka (1999): »Anthony Giddens: Transformacija intimnosti: seksualnost, ljubezen in erotika v modernih družbah. Lynn Jamieson: Intimnost: osebni odnosi v moderni družbi«. *Teopija in praksa*, 36 (5), 873-876.
- Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Ule, Nastran Mirjana (2000): *Temelji socialne psihologije*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

- Ule, Nastran Mirjana (1993): *Psihologija vsakdanjega življenja*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- (1997) *Veliki splošni leksikon: v osmih knjigah*. Marija Javornik (ur.) DZS, Ljubljana.
- Zimmerman, Toni Schindler, Haddock A. Shelley, McGeorge Christine (2001): »Mars and Venus: Unequal planets«. *Journal of Marital and Family Therapy*, 27 (1), 55-68. Dostopno na <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=67332729&sid=1&Fmt=4&clientId=16601&RQT=309&VName=PQD> (20. november 2006).
- Zimmerman, Toni Schindler, Holm E. Kristen, Haddock A. Shelley (2001): »A decade of advice for women and men in the best-selling self-help literature«. *Family Relations*, 50 (2), 122-133. Dostopno na <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=71116138&sid=2&Fmt=4&clientId=16601&RQT=309&VName=PQD> (20. november 2006).

Analizirani priročniki:

- Carlson, Richard in Kristine (2001): *Ne trati moči za malenkosti v ljubezni*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Deida, David (1998): *Razkrita moška narava: ženski vodnik za razumevanje moških*. Učila, Tržič.
- Ehrhardt, Ute (1996): *Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod: zakaj nas poslušnost nikamor ne pripelje*. Vale Novak, Ljubljana.
- Gray, John (1992): *Moški so drugačni ženske tudi: moški so z Marsa, ženske so z Venere: vodič za izboljšanje medsebojnih odnosov in razumevanja med spoloma*. Dušan Doblanovič Jimmey in Quatro, Ljubljana.
- Gray, John (1999): *Moški in ženske pred novim začetkom: praktični vodnik, ki nam pomaga spet poiskati ljubezen, kadar se s partnerjem razidemo, razvežemo ali pa nam umre*. Quatro-Gnosis, Ljubljana.
- Hendrix, Harville (1999): *Najina ljubezen: od romantične ljubezni do zrelega partnerstva*. Orbis, Ljubljana.
- Hollander, Dory (1998): *101 laž, ki jo moški pripovedujejo ženskam, in zakaj jim ženske verjamejo*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Huber, Brigitte (1994): *Pravi moški zame*. DZS, Ljubljana.

- Lamb, Kathryn (1999): *Dekleta so s Saturna, fantje pa z Jupitra*. Didakta, Radovljica.
- Littauer, Florence (2004): *Osebnostni plus za pare: razumevanje samega sebe in osebe, ki jo ljubite*. Lisac in Lisac, Ljubljana.
- Pease, Allan in Barbara (2003): *Zakaj moški ne poslušajo in ženske ne znajo uporabljati zemljevidov: kako sva si različna*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Schlessinger, Laura (1997): *Deset neumnosti, s katerimi si ženske zapletajo življenje*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Tirabassi, Becky in Roger (1998): *Kako živeti s partnerjem, saj brez njega ne gre?!*: *razvijanje znanj, veščin in odločitev, ki so potrebni za uspešne odnose*. Učila, Tržič.
- Welwood, John (1999): *Potovanje srca: pot zavestne ljubezni*. Tangram, Ljubljana.